

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, KOCSIS JÓZSEF,
MOLLAY KÁROLY, NYESŐ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN,
KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR
LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA
SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ,
WINKLER OSZKÁR

**1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás
krónikája (Sopron 1941–45) IV. rész**

**Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron
1941–45)
IV. rész**

**1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás
krónikája (Sopron 1941–45) IV. rész / SOPRON KÖNNYES-VÉRES DÁTUMAI**

SOPRON KÖNNYES-VÉRES DÁTUMAI

„Egy – amerikai repülőgépekről hozzánk jutott – röpirat reményeinket alaposan megtépázta. Íme a röpirat szövege:

’Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közelében van lakásod – a fontosabbakat a térkép is feltünteti –, haladéktalanul költözzél falura! Ha ebben megakadályoznak a hatóságok, akkor már csak önvédelemből is szabotálj! – Ha segítesz nekünk a náci vasutak és a náciknak dolgozó hadiüzemek elpusztításában, akkor

cselekedetteddel a magyar népet és a magyar városokat véded!’ – A röpirat hátlapján Magyarország térképe volt látható a fontosabb városok feltüntetésével. A városok közt volt Sopron is. Öreg édesapámra, testvéreimre s azok apró gyermekeire gondoltam fájó aggódással. Közvetlenül a vasút mellett laktak. Édesapámék lakásához közel még hozzá több kocsiból álló vasúti szerelvény állt hetek óta: a szolnoki csapatkórház. Mindenki csodálkozott, hogy a hatóságok nem intézkednek, s a kocsikat nem viszik kijebb. A szerelvény miatt az egész belváros, sőt a külváros is veszélyben forgott.

Kisméretű bomba esett a Széchenyi palotára. Az emberek azt beszéltek, hogy német bomba volt, s hogy véletlenül történt az esemény. Szerencsére emberéletben nem esett kár. Az épületben is aránylag kis kárt tett az első, Sopronra hullott bomba.

Ugyanaznap a Panoráma útra is bombát dobtak. Ott már baj történt: a repeszek súlyosan megsebesítették Gosztolányi Anna középiskolás tanulót. Kórházba kellett szállítani. Meglátogattam. Sokáig kezelték, mire elhagyhatta betegágyát.

December 6-án reggel volt az első gyülekezésünk – sáncásásra. Több száz ember jelent meg a tűzoltók udvarán, ahol névsorolvasás után vadonatúj ásókat osztottak ki a sáncásó brigád tagjainak.

A tömeget több csoportra osztották, aszerint, hogy a város környékének melyik részén kellett erődítési munkálatokat végeznie. Az én csoportom a Pozsonyi út mentén kapott beosztást. Sopron és Sopronkőhida országos fegyintézet közt kb. a fele úton, egy régi homokbánya közvetlen közelében kellett megásni a védelmi árkokat részben ágyúk, részben pedig a gyalogság számára. Városházi tisztviselők, iskolai altisztek, magántisztviselők, pedagógusok, iparosok, kereskedők, földművesek, napszámosok és ki tudná megmondani, még milyen foglalkozású egyének, ásóval a vállukon, testvériesen osztottak a teherviselésben. A német hadsereg ún. Todt-szervezetének⁹¹⁽¹⁾ néhány tagja kísért bennünket. Ahogy megérkeztünk a régi bányához, azonnal munkába álltunk. Kisebb csoportok alakultak. A Todt-szervezet emberei mindegyik csoport számára kijelölték az aznapi munka helyét, az árkok szélességét, hosszúságát, mélységét, irányát. Azt ígérték, hogy a csoportok, ha a számukra kijelölt munkát elvégezték, hazamehetnek.

Fél órát sem dolgozhattunk, amikor a Todt-szervezet emberei összedugták a fejüket. Egyik a soproni téglagyárak felé mutatott magyarázkodva és homlokát összeráncolva. Abbahagytam az ásást. Kíváncsian fordultam én is Sopron irányába. Figyeltem. Az amerikai bombázó gépek jól ismert búgása volt hallható. A téglagyárak felett, legalább is úgy láttam messziről, mintha ott volnának, több amerikai gép körözött a szokottnál alacsonyabban. Egyszer csak megindultak Soproni pusztá felé. Majdnem felettünk húztak el. Akkor már többen is égre emelték fejüket. A munka irama lelassult. Volt, aki aggódalmasan jegyezte meg: – A sáncokat keresik. Bennünket fognak gépfegyverezni. Nem tagadom, én is arra gondoltam, és nem a legjobban éreztem magam. A gépek Sopron és az említett pusztá közt, talán a fele úton, mintha megálltak volna rövid időre, illetőleg lassan körözni kezdtek, majd újból Sopron felé vették az irányt. A dolog egészen szokatlan volt, s talán ennek tulajdoníthatom, hogy szinte ösztönösen, veszélyt érezve, elkiáltottam magam: ’Emberek, alighanem városunkat fogják ma bombázni!’ – Nem telt bele egy perc, s már hulltak is a bombák. Az emberek szétszaladtak, és a földre vetették magukat. Egyesek a homokbánya mélyén, mások a barázdákban, ismét mások a csupasz bokrok alján lapultak meg, és meredtek mozdulatlanságba. Sokan fejük fölé tartották ásójukat, hogy az esetleges bombaszilánkoktól, vagy gépfegyvergolyóktól védjék testük legnemesebb részét. Alattunk rengett a föld, ahogy a szörnyű bombák egymás után robbantak. Az volt az érzésünk, mintha felettünk, vagy közvetlen közelünkben búgtak volna a halált hozó gépek, zuhantak volna alá és robbantak volna a bombák. Jól megkülönböztethettük a háromféle zajt, melyek mindegyike velőnkig hatolt. A repülőgépek jól ismert búgását, a zuhanó bombák különös suhanását, és a földet, levegőt

megreszkettető robbanást. Körülöttem, előttem és mögöttem többen jajgattak, sírtak. Meglett férfiak, családos emberek. (64–65. kép.)

A repülőgépek búgása elhalkult, már csak elvétve hangzott egy-egy robbanás... Lassan felemeltem a fejemet. Tekintetem a várost kereste, annak is elsősorban azt a részét, amelyben szeretteim laktak. A magasban álló Szt. Mihály templom mögött sötét füstfelhőbe burkolózott a város. A levegőben papírdarabok és egyéb könnyű súlyú testek úszkáltak. A robbanás ereje lökte ki őket a városból. Füstszag ütötte meg az orrunkat.

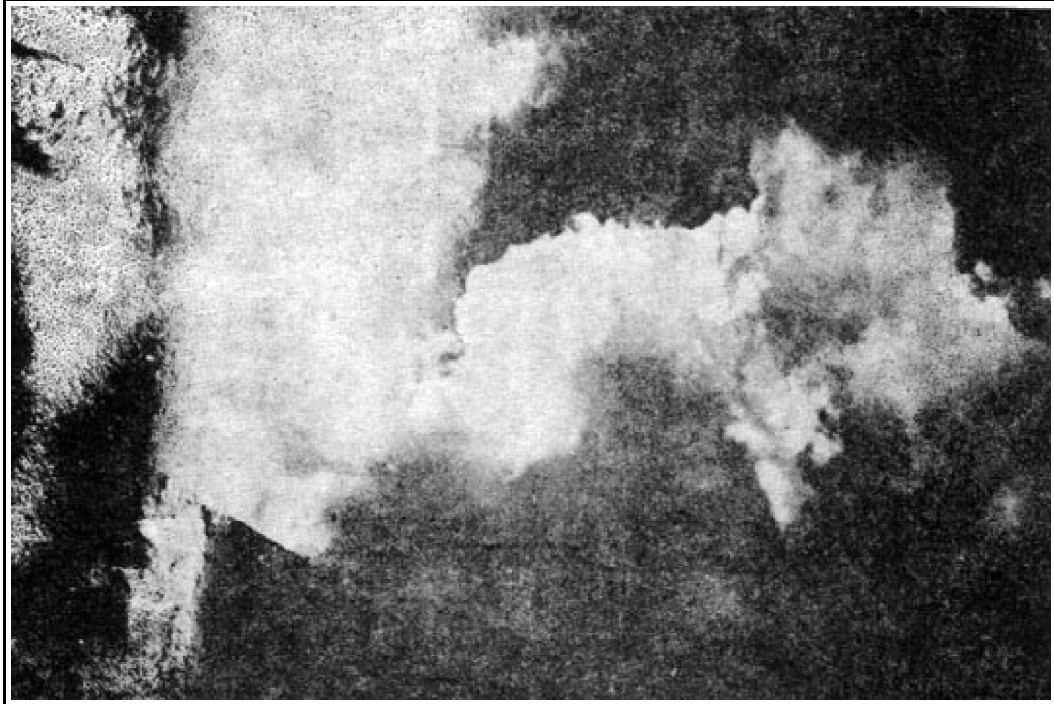
Előbújtak rejtékhegyükről a Todt-szervezet emberei. Senkinek sem volt kedve többé dolgozni. Mindenki haza akart menni, hogy lássa, mi történt. A németek nem is erőltették a munkát.

Többen az országúton, mások a szőlők közt indultak hazafelé. Én az utóbbiak közé vettem. A szőlőkben papírdarabok, térképek, fényképek, ruhafoszlányok heverték szanaszét másfél–két kilométernyire a várostól.

A szőlőkből kiérve, a Bástya utcában megálltam, és tekintetemet végighordoztam a városon. Nem sokat láttam, mert még mindig füst takarta el jórészt.

Első utam a Szent György utcába vitt, ahol megdöbbentő kép fogadott. A Káptalan épülete romokban hevert. Egyetlen ötszáz-ezer kilogrammos **3**bomba esett a szűk udvar kellős közepébe, de a kétemeletes épület belső része kártyavárként omlott össze pillanatok alatt (66–67. kép).





64–65. kép. Elszabadult a pokol... Az 1944. dec. 6-i bombatámadás (Németh Alajos magángyűjteményéből)

'Mesteri munka volt' – mondta a német katonatiszt az amerikai bomba hatásait tanulmányozva a halálra sebzett Káptalan udvarán. A szép régi kaput eltüntette a légnyomás, az emeletek beomlottak, a kövek és gerendák életveszélyesen lógtak a levegőben, több helyen beszakadt a nagyterjedésű pince, az udvari vaskút tőben kettétört, mint valami vékony sétatálcá, a lakások és a dómtemplom ablakai keretéstől törmelékben heverték szanaszét. Sem a nagyjából megmaradt hátsó épületen, sem a dómtemplom tetején egyetlen cserép nem maradt épen; a templom belsejében a falakon leváltak vagy meglazultak a stukkó-díszek, tönkrementek az oltárok, padok, a szószéket csak az imádság tartotta, hogy le ne zuhanjon. A Káptalan jellegzetes külső fala ledőléssel fenyegette a járókelőket.



66. kép. A rombadőlt Káptalan-ház. (Csik Ferenc felvétele)

A dómtemplom évszázados kriptájának a csontvázaival ilyen tragikus közelséggel még nem ölekezett a történelem.

Az emberek kínzó gondjaik mellett seregestől zarándokoltak a Káptalan felé, hogy lássák a történelmi épület tragédiáját. Az idegenek döbbenet, a soproniak könnyes szemüket törölgetve nézték a kő-, vakolat- és fatörmelékhalmozatot, amely – mintegy pótolva az eltűnt fakaput – elzárta a Káptalan bejáratát.

Néhány lépéssel odébb a Káptalan-háztól már emberéleteket is követelt a bombatámadás. A lakók a pincébe menekültek, amely telitalálatot kapott. Egy lakó nem ment le az óvóhelyre, az megmentette életét, valamint az is, aki éppen távol volt lakásától. Egy-két embert sikerült kimenteni a beomlott pincéből.

5Az Új utcában is több ember meghalt. A Katolikus Kör⁹²⁽²⁾ kerti bejáratánál helyeztek földre 6–8 élettelen

testet. Kis gyermek is volt köztük. A ház, melynek pincéjében kerestek menedéket, még mindig égett. Nekigyürköztem. Segítettem vizet hordani a makacsul égő tűzre. A ház romokban hevert. A romház udvarán kocsiban kis gyermek üldögélt nyugodtan. Idegenből menekült szülők gyermeke volt.



67. kép. A rombadőlt Káptalan-ház. (Takács Zoltán felvétele)

Megindultam az orsolyák felé. A templom színes ablakai mind kitörtek a légnyomás következtében. Az iskolaépületek ablakai is részben erre a sorsra jutottak (68. kép).

A Petőfi téren körülnéztem. Első tekintetem a Legényegylet⁹³⁽³⁾ felé irányult. Ott laktam én is. Megnyugvással vettem tudomásul, hogy az épületnek nem történt baja. Felrohantam a lakásomba, ledobtam az ásót, s mentem tovább. A Petőfi téri, katonakórházzá alakított fiúiskola előtt teherautó állt. Véres emberroncsokat emeltek le róla, s az épületbe vitték.

6A Várkerület is foghíjas lett. Romokban hevert a Lenck-ház a bankkal együtt, a Bánffy-ház, a Molnár-ház

(69–73. képek). A romok mögött előbújtak Sopron régi várfalai. Valaki megjegyezte mellettem: 'A bombázás legalább siettetni majd a városrendezést.' Ránéztem. Irigyeltem, hogy olyan hidegvérrel vette tudomásul városunk szörnyű tragédiáját.[94\(4\)](#)



68. kép. Az orsolyita zárda iskolaépülete mint hadikórház a bombatámadás után (Németh Alajos magángyűjteményéből)

A Deák tér siralmas állapotban mutatkozott be. Egy sereg ház romokban hevert, a többinek nem voltak ablakai. A fák száználmasan megcsönkítva meredtek ég felé vagy heverték a földön. Az út közepén teherrel megrakott szekérbe fogott két döglött ló hevert. A GYSEV impozáns palotája is találatokat kapott. Egyik részéből lángok törtek elő. Pattogva égtek a gerendák s talán a szobák bútorai. Az udvaron az emberek láncot alkotva adogatták egymásnak a vízzel telt vödröket. Én is közbük álltam. Nyugtalanságom hamarosan tovább űzött.

Egy hatalmas bérpalota előtt megálltam. A bomba szinte leborotválta egyik részét.

7 A bombaszilánkoktól megrongált aszfalton bútordarabok, kötőmelékek, gyermekjátékszerek heverték.

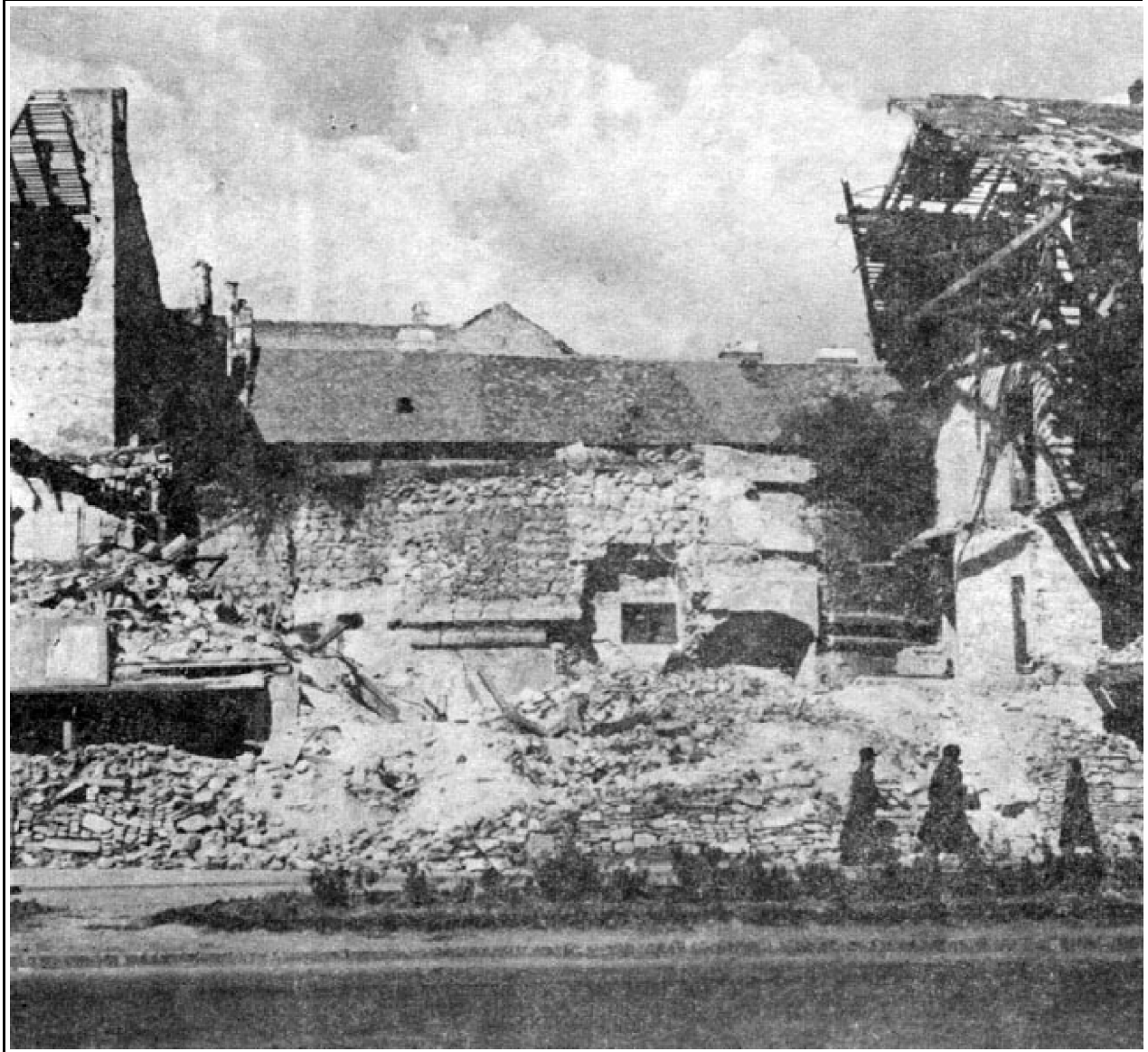


69. kép. A rombadőlt Lenck-ház a Várkerületen (1944. dec. 6.) (Németh Alajos magángyűjteményéből)

A Csengery utcában nagy károkat okozott a légitámadás. Nem csoda, hiszen közvetlenül a vasút mellett van. A legsúlyosabb találat a Spitzer-féle házat érte,⁹⁵⁽⁵⁾ melyben a húgomék is laktak. A ház a szó szoros értelmében romokban hevert. A mellette lévő hasonlóképpen. A romokat nagy csődület vette körül. Az egykori bejárat előtt kabáttal letakart férfi hullája feküdt. A bombák elől az ajtó lépcsőjén keresett menedéket. A légnyomás megölte. A romház előtti járdán tört bútordarabok, edények, ruhafélék sorakoztak, ahogy sebtében odarakták, miután a törmelékek közül előkotorászták őket. Húgom éppen azzal volt elfoglalva, hogy lakásberendezésének a romjai közül megmentse, ami menthető volt. Mások is, főleg katonák, segítettek neki, ami nem volt éppen kívánatos, mert – a németek csakúgy, mint a magyarok – kisebb, értékesebb dolgokat bizony loptak is.

Én is segítettem keresgélni a romok közt. Egyik katona kezében észrevettem Rolleikord-fényképezőgépet. Társának mutogatta, s éppen körülnézett, hogy látják-e. Még időben sikerült megmentenem, bár láthatólag kételkedett, amikor jelentettem, hogy a gép az én tulajdonom.

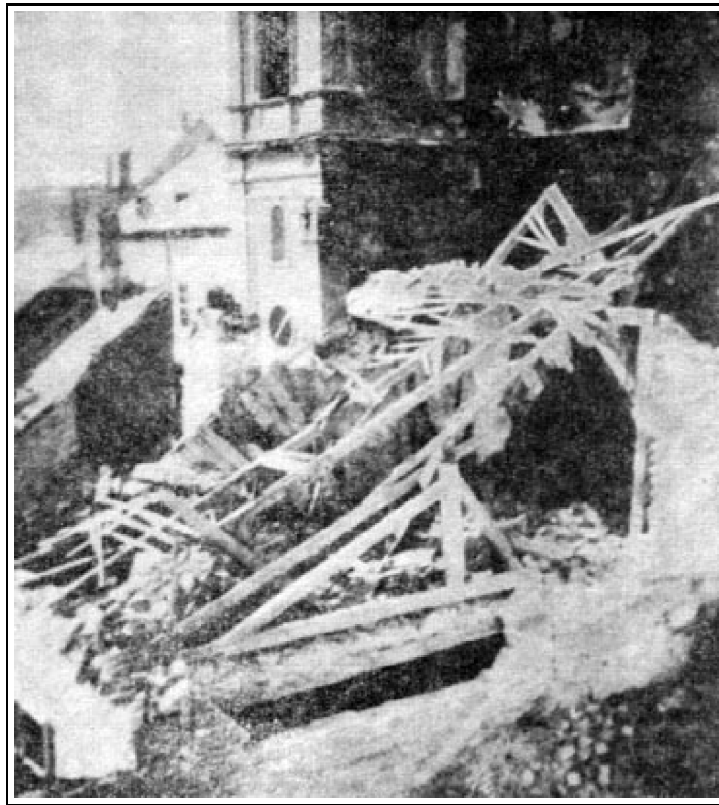
A Spitzer-féle ház tragédiájának egyik érdekessége, hogy a romok közt két nagy láda elrejtett zsidó holmit találtak. Valószínű, hogy a padlás falába építették be tulajdonosai, mielőtt deportálták őket. A talált holmik közt arany evőeszközök, nyaklánc, arany cigarettatárca, nagy mennyiségű értékes ruhafélék és egyéb dolgok voltak, melyek egy részét a romok közt buzgólkodó katonák valószínűen zsebrevágták.

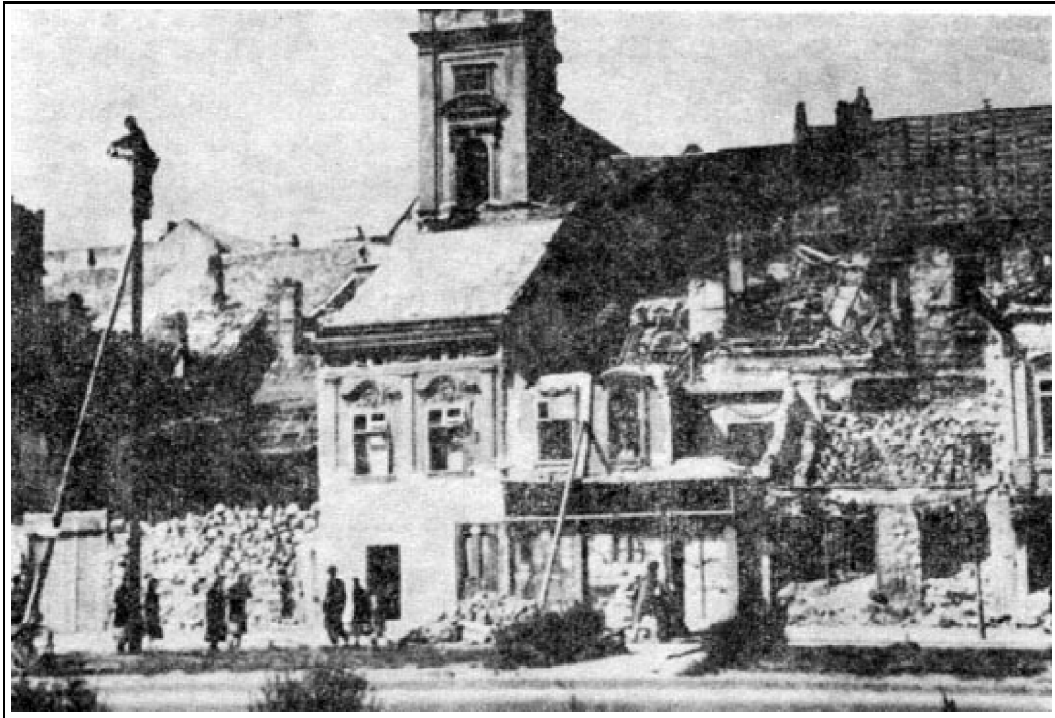


70. kép. A Várkerület rombadólt házai (1944. dec. 6.). Előtűnnek a várfalak. (Hiller István gyűjteményéből)

Csak apám, illetőleg vele lakó húgaim elbeszéléseiből tudtam meg, hogyan játszódtott le körülöttük az a

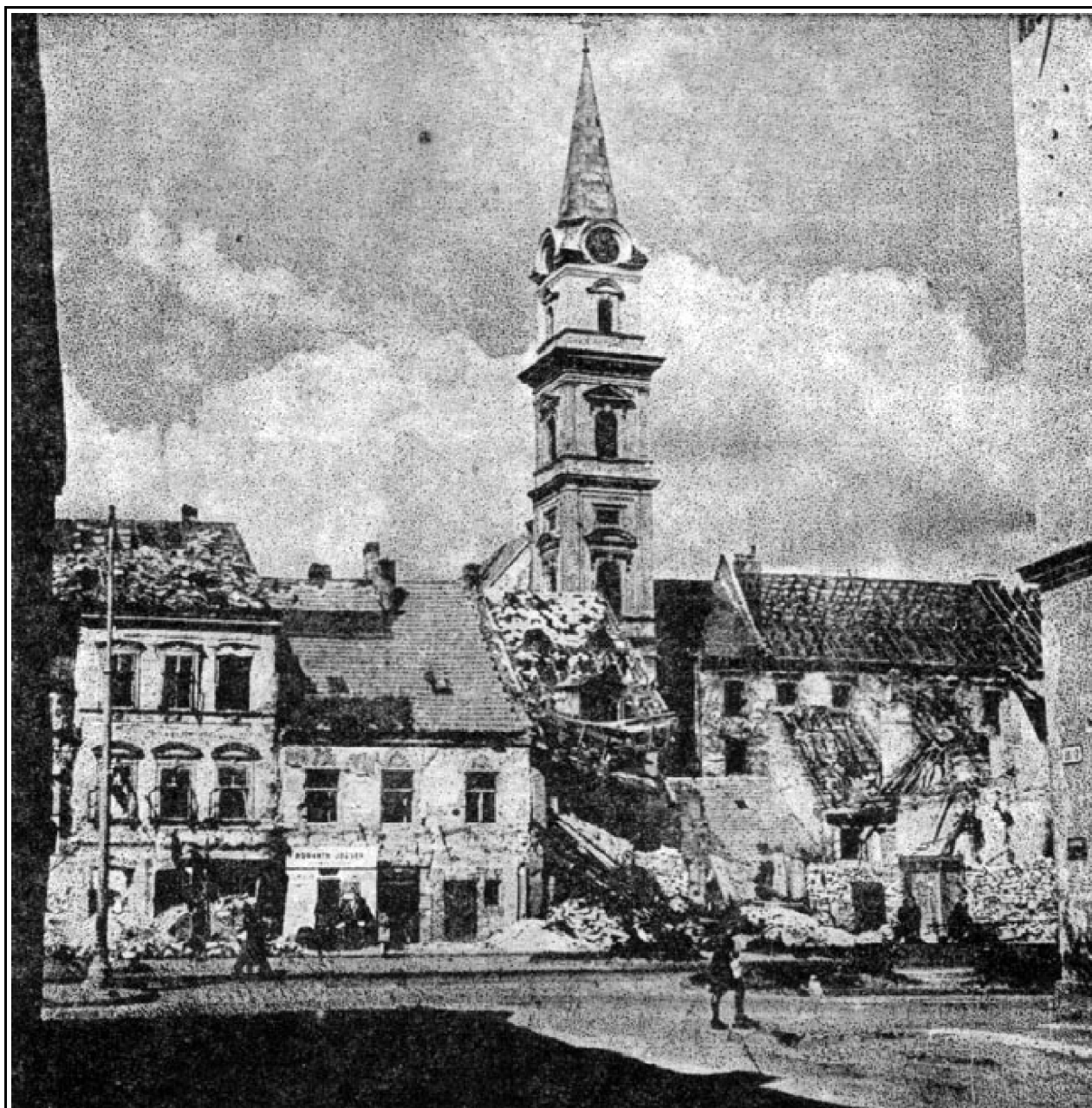
szörnyű tragédia, melynek azon a kis területen több mint negyven halálos áldozata volt.





71–72. kép. A Várkerület házai a bombázás után (Németh Alajos magángyűjteményéből)

Az amerikai bombázók szinte elsőnek csaptak le a síneken veszteglő vasúti kocsikra. A bennük tartózkodó szerencsétlenek menekülni próbáltak a szabadba, de egy ezredes revolverrel a kezében útjukat állta, és mindenkit lelövésével fenyegetett, aki a kocsikat elhagyja. Sűrű záporoként hulltak a bombák, nehéz méretű és gyújtó bombák, ropogtak a gépfegyverek, hátborzongatóan [9](#)jajveszéltek az emberek. A bombák fűlsiketítő robbanásában elveszett a magukkal tehetetlen, halálraszánt őrvongó katonák és civilek, nők és férfiak kétségbeesett lármája. A vasút melletti réten a bombák nyomán hol itt, hol ott nyílt meg a föld és mutatta erőszakosan ejtett fájdalmas sebeit. A vasúti kocsik lángokban álltak, többé senki sem menekült onnan. Talán igaza volt az ezredesnek, talán nem. A kocsik lakóit a halál mindenképpen utolérte volna, menekülésre már nem volt idő. A Felsőbüki Nagy Pál utca, valamint a Vasúti sor lakói többnyire a löverekbe menekültek már riadó alkalmával, ahogy máskor is tenni szokták. Akik otthon maradtak, pokoli kínokat és izgalmakat éltek át, [10](#)mert nem tudhatták, mikor omlik össze fejük felett a ház, vagy a kerti primitív bunker, amely legfeljebb a kisebb bombaszilánkok ellen nyújtott védelmet.



73. kép. A Várkerület a bombázás után. (Németh Alajos magángyűjteményéből)

Végre elcsendesedett. Az élve maradtak előbújtak rejtekhelyükből és számbavették hozzátartozóikat és ismerőseiket. Félelmetesen tátongó bombatölcsek a vasút melletti réten, összeomlott vagy többé-kevésbé megsérült házak köröskörül, lángokban álló vasúti kocsik a síneken. A tűz beszélt csupán, helyesebben a vígan pattogó lángok. Vad kéjjel nyaldosták körül és marcangolták a szolnoki csapatkórház vasúti szerelvényeinek kocsijait. Bent nem jajgatott már senki, bent kialudtak már az emberi életek. Azonnal megindultak a mentési munkálatok. Több mint negyven borzalmasan összeégett, megcsontkított hullát emeltek ki a kocsikból. Sorba fektették őket néhány méterre apámék lakásától, majd személyi adataikat

állapították meg. (Adataik a dec. 6-i áldozatok közt betűrendben mindenütt jelezve, hogy a szolnoki csapatkórházhoz tartoztak!). A katonákat a bánfalvi Hősök temetőjében temették el, hősöket megillető módon, közös sírban, a főút mentén, közel a temetői házhoz. ¹¹Magas, fakeresztre illesztett réztábla hirdeti nevüket. A kórházvonathoz tartozó civileket a polgári temetőben helyezték nyugalomra külön, vagy tömegsírban a többi december 6-i civil áldozattal együtt.

A fentinel nem kisebb és nem kevésbé elszomorító tragédia játszódott le dec. 6-án a sopronbánfalvi Hősök temetője körüli erdőben. Amikor felbúgott a sziréna, a közeli kaszárnyákból az erdőbe rohant a katonaság egy része. Mint afféle fiatalok, akik sokszor még a komolyabb helyzetekben sem vesztik el tréfás kedvüket, vidáman integettek az amerikai repülőknél, amelyek közül több hirtelen elhagyta kötelékét, és zuhanni kezdett az erdő fái felé. Mire a megrémült katonák észbekaptak, már késő volt. Hiába vágódtak a földre, vagy rohantak szerteszét, körülbelül 100-an vesztették életüket a lehulló kisméretű bombáktól és sűrűn záporozó gépfegyvergolyóktól a legrémisztőbb körülmények közt. A légitámadás után nemcsak a földön heverték szerteszét a hullák és emberi testrészek, hanem még a fák ágain is. Nagy fáradsággal szedték össze őket és gyűjtötték egy helyre, ahol számtalan esetben csak nagy nehezen sikerült megállapítani a személyazonosságot, a végtagok, testrészek, ruhadarabok hovatartozását, vagy egyáltalán nem tudtak fényt deríteni egy-egy hullára vagy hullarészre, s akkor egyszerűen 'ismeretlen'-ként könyvelték el a szerencsétleneket, jelezve a rajtuk található különféle (ruha stb.) ismertető jeleket, a hiányzó legénységet pedig egyszerűen az 'eltűntek' listájára vették. A sopronbánfalvi Hősök temetőjében öt tömegsír jelzi – a szolnokiakon kívül – a december 6-i katonááldozatok nagy részének nyugvóhelyét (A–B–C–D–E sírok). A C-sírban pihennek az ágfalvi áldozatok is, az E-sírba helyezték el az erdőben szanaszét heverő testrészeket, fejfáikra az eltűntek neveit írták.

Este meglátogattam az orsolyákat. A vendégszoba zsúfolva volt kibombázottakkal. Villanyvilágítás nem volt a környező utcákban, így a zárdában sem. Gyertyákkal világították a szobát, amelyikben a hajlékukat vesztett nők és férfiak, gyermekek és felnőttek várták sorsuk további fordulását.

Másnap délelőtt apám bútorait szállítottuk a – Szinay kereskedőtől kölcsön kért – kis kocsin. A szolnoki csapatkórház véres, félig megszenesedett áldozatai még mindig ott feküdtek békésen egymás mellett a Felsőbüki Nagy Pál utca végén. Sok kíváncsiskodó állta körül az orrfacsaró büzt árasztó hullákat. Voltak, akik megbotrántoztató könnyelműséggel, vétkes flegmával vették tudomásul a nagy tragédiát és a hullák közelében vadul káromkodtak, mások viccelődtek. Nem civilek, katonák voltak. Beszédjük után ítélve a Tiszántúlról kerültek ide. Zsiványflegmájuk nagyon elszomorított. Mások is pakoltak, hurcolkodtak azokból az utcákból. Senki sem mert tovább ott lakni, ha többé-kevésbé épen maradt is háza, illetőleg lakása. Havas eső esett, bokáig jártunk a latyakban. Hangyabolyhoz hasonlított az egész város. A 'veszélyes' területekről költözködtek az emberek. Ki hogyan tudott: teherautón, szekéren, kis kocsin, kézben történt a hurcolkodás. Csak el a vasutak mellől ... minél távolabb! Sokan megfordultak utánam. Szokatlan volt nekik a látvány: reverendás pap kis szekérbe fogva. Nem érdekelt. Hadd bámuljanak! Majd megszokják! Lesz ez még másként is a semmi jóval nem biztató jelek szerint.

A Szent György-plébánia is otthon nélkül maradt. Bizonytalan ideig az orsolyák templomát kérték el a plébániai istentiszteleti célokra, a belső vendégszobát plébániahivatalként bocsátották rendelkezésükre az apácák. A templom legtöbb ablaka kitört a bombázás idején; keménypapírral vagy deszkával pótolták – üveg híján –, hogy a huzat ki ne kergesse a híveket a templomból. ¹²A következő vasárnapon az oltártól kihirdettük, hogy a halottak agnoszkálás végett megtekinthetők a régi Szent Mihály temető halottasháza előtt. Az emberek felsírtak. Hangom elcsuklott. De íme, lássuk az áldozatok névsorát!⁹⁶⁽⁶⁾

1. Ágoston László, (*1918. júl. Mezőgyán), civil, fűtő, ref.; lakik: Nagyszalontán, édesanyja Balogh Julianna (Szolnoki csapatkórház).
2. Árvai József, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
3. Bede Bálint ua.
4. Bujtás János ua.
5. Bodanec Antal ua.
6. Bíró János tizedes (*1921. Dég), ref. fodrászsegéd, lakik Szolnokon. Cserép u. 32.; édesanyja Kovács Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
7. Berta József honvéd (*1921. X. 16. Törökszentmiklós), r. kat., asztalossegéd; lakik Törökszentmiklóson, Bocskai u. 11. sz.; édesanyja Eissinger Mária (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
8. Berényi Károly, honvéd (*1905. IX. 6. Kunhegyesen), ref., napszámos; lakik Kunhegyesen, Fasor u. 1816. édesanyja Mészáros Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
9. Bagi János honvéd (*1907. XII. 12. Tetétlen), ref., földműves; lakik Tetétlenben, édesanyja Boór Mária. (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
10. Berg József, honvéd (*1921. I. 20. Kötegyán, Bihar megye), ref., hentes és mészáros-segéd; lakik Tónabura, Horthy u. 306.; édesanyja Tóth Rozália (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
11. Bélteky József, civil (*1908, Szentes), róm. kat., gépész; anyja Nagy Eszter (Szolnoki csapatkórház). Temetve mint fent.
12. Bak Bálint, honvéd (*1922, Kishódos); lakik Kishódoson.
13. Bencze István honvéd (*1923, Cecehald-pusztá), lakik Cecehald-pusztán.
14. Bognár Mihály honvéd (*1923, Nyíregyháza); lakik Nyíregyházán.
15. vitéz Berényi István, vezérőrnagy, Debrecenből menekült. A bánfalvi Hősök temetőjében.
16. Balogh István, pénzügyi díjnok, 23 éves, róm. kat. (*Pápán); lakik Pápán, Somkuti út 2. Uo. (LV. sor, X. sír).
17. Baranyai József, GYSEV éjjeli őr (*Fertőszentmiklós), 61 éves; lakik Fertőszentmiklóson; a halál oka bombasérülés következtében elvérzés. Uo. (tömegsír, új sor 3. ig. 9. sz.)
18. Bola István főtörzsőrmester (*1900 Kadarkút); lakik Sopronban (hadapródiskola); anyja Pintér Karolina. A bánfalvi Hősök temetőjében.
19. Békés István, kályhás, 52 éves, lakik Sopronban.
20. Bertalan József, 62 éves.
21. Bauer Károly, lakik Sopronban, Szentmártoni út 1.
22. Bánhidi József, lakik Sopron, Téglá u. 3.
23. Balasa Imre, (*Balalonszabadi); lakik Sopronban (18-as laktanya V. sz.), anyja Balasa Erzsébet.
24. Brand Jánosné, 36 éves.
25. Brand Erika, 4 éves.
26. Bérczi Rudolfné, 37 éves, ev. vallású.
27. Bérczi Alice 9 éves, ev. vallású.

28. Bérczi Dezső 5 éves, ev. vallású.
29. özv. Binder Jánosné, városi tisztviselő neje, róm. kat.; lakik Sopronban, Jókai u. 25., 72 éves.
30. Boór Róza, ev. vallású, 12 éves, lakik Sopronban.
31. Csuha Bálint, tart. honvéd (*1907. dec. 29, Alsó Józsa központi, Hajdú megye), ref., napszámos; lakik Vértes, Csanádi tag, Bihar m., anyja Szabó Anna (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
32. Csetreki Imre, tart. honvéd (*1905. VII. 15, Tépe, Bihar megye), ref., földmíves; lakik Tépe, Mester u. 221.; anyja Kiss Zsuzsanna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
33. Csete Ferenc, honvéd. Uo.
34. Csernák József, ua., uo.
35. Csapó József, (*Sopron), lakik Sopron, Csengery u. 46.
36. Chapó József, 60 éves (esetleg fenti Csapóval azonos?)
37. Csete János, 24 éves, lakik Sopronban, Manninger u. 12. sz.
1338. Dancsó István, örvezető (*1897. X. 15, Békéssámson), róm. kat., dohánykertész; anyja Tóth Veronika, lakik Szentetornya, Határ u. 101. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
39. Debreceni Lajos, honvéd (*1923, Nyíregyháza); lakik Nyíregyházán.
40. Dobos Béla honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
41. Dór László, egyetemi hallgató. Dlauchy: I. Glauchy!
42. Dáhner Sámuel, 70 éves, lakik Sopron, Újteleki u. 28. sz.
43. Diószegi Károlyné, 58 éves.
44. Demeter Márta, lakik Sopron, Szent György u. 17. sz.
45. Dr. Darányi József főmérnök, róm. kat., 46 éves, meghalt dec. 11-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében.
46. Ecsedi József, tart. honvéd (*1902. VI. 29, Balmazújváros); ref. földmíves-napszámos; lakik Balmazújváros, Bánlak VII. 45; anyja Szilágyi Zsuzsanna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
47. Érsek Gábor, hadnagy, 26 éves. Uo.
48. özv. Ember Péterné, szül. Zomaszovszki Vilma, 68 éves, háztartásbeli.
49. Emmerling Mária, 14 éves.
50. Emmerling Ferencné, szül. Molnár Mária (*1906. V. 10).
51. Emmerling Katica (*1944. VI. 3).
52. Furák Károly, tart. honvéd (*1901. IX. 29, Pusztaföldvár, Békés megye), róm. kat., földmíves; lakik Pusztaföldvár, Nagy u. 2.; anyja Sütő Viktória. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
53. Fekete István, tart. honvéd (*1905. X. 28, Abádszalók), ref., földmíves; lakik Abádszalók, Lábsor 518. sz., anyja Horváth Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
54. Felber Bálint, 29 éves (*Nagyleven), katona (III. újonc kiképző zászlóalj), testi roncsolás, vérmérgezés. Uo. (tömegsír új sor 3. ig. 4. sz.)
55. dr. Fodor Ignácné, 58 éves.

56. Fáber Józsefné, lakik Sopron, Csengery u. 19.
57. Fogel János, honvéd (tüzér), (*1923 Pénzeskút), lakik Pénzeskúton. A bánfalvi Hősök temetőjében.
58. Fábrián András, honvéd, ref., szabó, lakik Békésen. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
59. Fábrián József, lakatos, 19 éves.
60. Fehér Tibor, tanuló, 15 éves.
61. Farkas Sándor, üzemi altiszt, 45 éves.
62. Félix Ernő, 35 éves; lakik Sopron, Halász u. 3.
63. Ferenci Gábor István, 6 hónapos.
64. Fejes József, honvéd (*1910. XII. 2).
65. Ferenci Istvánné, 32 éves.
66. Dévai Foris Lászlóné, 39 éves.
67. özv. dévai Foris Józsefné, 69 éves, főbíró özvegye.
68. Fekete Lajos, m. kir. rendőrfőtörzsőrmester, róm. kat., 47 éves.
69. Gulyás Imre, tart. honvéd, (*1907. VIII. 14., Derecske, Bihar m.), ref., földműves; lakik Derecske, 1258. sz. alatt. Anyja Varga Piroska. (Szolnoki csapatkórház). Uo.
- 69a. G. F. monogrammos, 22 év körüli férfi, valószínűen katona, szürke ingben, sötétszőke hajú. Uo.
70. Gosztola János, honvédtüzér (*1911, Himód), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
71. Garab Lajos, honvédtüzér (*1923, Nagydém), lakik Nagydémen. A bánfalvi Hősök temetőjében.
72. Gaál Ferenc, honvéd (*Ércszőlős, Szilágy megye). Uo.
73. Glauchy (Dlauchy) Guidó, gazd. (*Budapest), 52 éves, róm. kat.
74. Glandher Györgyné, őrnagy neje. (Szolnoki csapatkórház).
75. Göttl Lajos, gyárimunkás (*1929).
76. Grosz Mihályné, szül. Fleischhacker Katalin, 46 éves, htb.
77. özv. Gottl Ferencné, alezredes özvegye, 59 éves.
78. Gyulavári Pál, honvéd, róm. kat., cipész (a debreceni 6. helyőrségi kórháztól vezényelve). (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
79. Győri László, honvéd (*Csókmő, Bihar megye), ref., földműves; lakik Csókmő, 460. sz., anyja Győri Nagy Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
80. Gyaraki Antal, civil (*1919, Kőröstarcsa), róm. kat., lakatos, anyja Makai Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
81. Gyurák Lajos, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
82. Horváth Kálmán, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
83. Horváth Gyula, honvéd (*1923, Kapuvár), lakik uo.
1484. B. Horváth István, honvéd (jobb láb amputálva), (*1910, Beled), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 15. sz.).
85. Horváth Géza, huszárőrmester, (*1913, Keszthely), lakik Nagycenken 7. f. o. A bánfalvi Hősök temetőjében.
86. Horváth Pál 8 éves.
87. Halvax Lajos 67 éves.

88. Höbaus Alajos, lakik Sopron, Szeder u. 2.
89. Horváth Jánosné, kovács neje, 40 éves.
90. Hard Dénesné, 52 éves.
91. Heimer Éva, lakik Sopron, Rozália u. 3. sz.
92. Harang Dénesné, szül. Madarász Teréz, 52 éves (*Fertőszentmiklós).
93. Hajas Anna, anyja Kappel Vilma (*1879, Ranizella), lakik Sopron, Deák tér 16.
94. Hrobát József napszámos, róm. kat., 55 éves.
95. Hebedli Jenő, róm. kat., 14 éves.
96. Horváth János, ev., 13 éves, lakik Sopronbánfalván.
97. Iliás József, kőműves, 22 éves.
98. Ivancsics István, 36 éves; lakik Sopron, Csengery u. 25.
99. Iliás Ferenc, vasúti kocsirendező, róm. kat., 43 éves.
100. Ismeretlen honvéd, meghalt az 1944. dec. 6-i bombatámadásnál, a Gruber-gyümölcsösben találták meg. Eltemették 1945. I. 4-én a bánfalvi Hősök temetőjében (Állomásparancsnokság 6. f. sz. jelentése alapján).
101. Ismeretlen gyalogos, honvéd ruhában, cipő nélkül, 23 év körüli, szőke bajuszú. A bánfalvi Hősök temetőjében.
102. Ismeretlen, valószínűen katona, 21–22 év körüli, barna haj, borotvált arc, ingben és ujjasban, eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig. 5. sz.).
103. Ismeretlen, valószínűen katona, kórházból szállítva, barna haj, borotvált arc, ruha nélkül, 25 év körüli. Uo. (új sor 3. ig. 6. sz.)
104. Ismeretlen, valószínűen katona, 25 év körüli, meztelen, barna hajú, berotvált arcú, közepesen táplált. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 7. sz.)
105. Ismeretlen, 30–32 év körüli, szőke, bajuszos férfi, fehér kincstári ingben, valószínűen katona. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 8. sz.)
106. Ismeretlen, polgári ruhás férfi, 35–38 év körüli, szőke, vágott bajszú, sötétzöld ingben, sötétzöld ujjasban, lábain bakancsok. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 11. sz.)
107. Ismeretlen, 23–24 év körüli, barna hajú, borotvált arcú férfi, ruhátlan, valószínűen katona, jobb karja amputálva. Uo. (tömegsír, új sor 3. ig., 13. sz.)
108. Ismeretlen, gyengébb izomzatú, barna hajú, keskeny, csontos arcú férfi, bal lába combban amputálva. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 17. sz.)
109. Ismeretlen, 28–30 év körüli, szőke, vágott bajszú férfi, meztelen, jobb alszár amputálva, bal láb, jobb kar megsérülve. Uo. (tömegsír, új sor 3. ig. 18. sz.)
110. Ismeretlen, polgári ruhás, kék ingben, sötét kabátban, 32–34 év körüli, rövid, barna haj, vágott bajsz, teljesen összeroncsolt hulla, fűtőmunkásnak, mozdonyvezetőnek látszik. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 19. sz.)

- 111–122. Ismeretlen emberroncsok, lábak, karok és törzsrészek. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig., 24. sz.) Az említett „ismeretlenek” valószínűen mind katonák, a 110. sz. kivételével, és részben kórházban haltak meg, miután ott elsősegélyben részesítették őket. Adataikat a sopronbánfalvi polgári temető halottasházában 1944. dec. 12-én kiszállt bizottság állapította meg, mely egyúttal számozott fatáblákkal látta el a hullákat. A hullák számát a széttroncsolt és részben hiányzó testrészek miatt pontosan megállapítani nem lehetett. Körülbelül 12 ember roncsairól lehetett szó, s így a dec. 6-i bombatámadás áldozatai közt 23 volt a felismerhetetlen. Valamennyit a bánfalvi Hősök temetőjében temették el.
123. Jäckel Gusztáv, bádógosmester, lakik Sopron, Csendőr u.
124. Jaksits Antalné, háztartásbeli, 42 éves.
125. Jászberényi Antalné, állatorvos neje, 44 éves.
126. özv. József Lajosné, 68 éves.
127. Junker Károlyné, róm. kat., 59 éves.
128. Kovács László, honvéd, (*1920. II. 5., Dulfalva), görög keleti vallású, földműves; lakik Dulfalván, 209. szám alatt, anyja Orosz Cecilia (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
15129. Karácsony Imre, tart. honvéd (*1902. nov. 2-án, Tépe, Bihar megye), ref., földműves; lakik Tépe, Mester u. 206; anyja Nagy Julianna (Szolnoki csapatkórház). Uo.
130. Kriteria János, 35 éves (*Csenger), katona (6/III. új kiképző zászlóalj). Uo. (új sor, 3. ig. 3. sz.)
131. Keskeny Dezső, honvéd (*1923, Pápa), lakik uo.
132. Kovács Zoltán, honvéd (*1923, Fertőszéplak), lakik uo.
133. Karap Sándor, honvéd (*1911, Hajdúhadház), lakik uo.
134. Korom József, honvéd (*1923, Mindszent), lakik uo.
135. Kocsis József, honvéd (tüzér) (*1923, Csapod), lakik uo.
136. Kondor István, honvéd (*1910, Kiscsősz), lakik uo.
137. Kozma József, honvéd (*1923, Gyöngyösszentkirály), lakik uo.
138. Kelemen Sándor, honvéd (*1923, Nagydém), lakik uo.
139. Krebán György, honvéd (*1923, Tiszakoród), lakik uo.
140. Kászony Lajos, örvezető, Bogyány.
141. Kertész János, honvéd (18-as laktanya), meztelen, bal láb alsó szára amputálva. A bánfalvi Hősök temetőjében (tömegsír, új sor, 3. ig. 16. sz.).
142. Kerekány György, honvéd (Tiszakoród), anyja Roszenyki Eszter, uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 17. sz.)
143. Kiss Gábor, katona, 36 éves, anyja Lakatos Mária. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig. 10. sz.)
144. Krizsanovits Vince (*1921, Szabadka), édesanyja Beity Teréz.
145. Király Gyula (1910, Búcsúszentlászló), anyja Lénárd Teréz.
146. Kelemen László, 3 1/2 éves.
147. Kopácsi Ferenc, géplakatos, 30 éves.
148. Kőhalmi Béla, tanuló, hatéves.
149. Kanits Károly, szövőmester, 37 éves.

150. Kovács Ferenc, I. oszt. pénzügyőri vigyázó (Budapest), r. kat., 30 éves.
151. Késmárki Károly, VII. táb. tüzér őrv. (*1922, Aranyostorda). A bánfalvi Hősök temetőjében (Esetleg Szt. Mihály temetőben?)
152. Kassai Béláné, szül. Schezkn Emma, 30 éves.
153. Kiss Ferencné, 37 éves.
154. Kalbantner Teréz, 16 éves.
155. Kappel Károlyné szül. Linzer Zsófia, 52 éves, anyja Linzer Rozina, lakik Sopron, Borsmonostori u. 1.
156. Klausz Sándorné, szül. Liphard Magdolna.
157. Klausz Irma (*1920–II. 8).
158. Landherr Györgyné, szül. Hatvani Ottilia (*1912), róm. kat. (Szolnoki csapatkórház).
159. ifj. Landherr György (*1942-ben), róm. kat., szülők Landherr György és Hatvani Ottilia (Szolnoki csapatkórház).
160. Lelkes Béla, tart. főhadnagy, (*1893. XII. 24, Szombathely), róm. kat., lakik Debrecenben, Piac u. 89; számvevőségi tanácsos, anyja Ohr Lujza (Szolnoki csapatkórház).
161. Lauther Györgyné, lakik Szolnokon.
162. Lukácsi Géza, tsz. szakaszvezető (*1917, Süttör), lakik uo.
163. Lovas Ferenc, zászlós, 28 éves (*Kétegyháza), tüdőlövés, fej- és balkarsérülés (526/II. kórház); lakik Nagycenken, Soproni út 19. Dec. 8-án a bánfalvi Hősök temetőjében.
164. Loibl Vilmos, 64 éves.
165. Locsmáncsi Mihály, 51 éves, lakik Sopronban, Bécsi ú. 14.
166. Lint István, lakik Sopronban, Meggyesi út 19.
167. Leitner Károlyné, 26 éves.
168. Léberer Erzsébet, Gumigyár.
169. Maczina Ferenc, póttart. honvéd (*Zok, Roha?, 1916), gör. kat., földműves, napszámos, lakik Zokon (Rohan?), anyja Fegykö Anna (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
170. Mezei Károly, civil (*1918, Füzesgyarmat), ref., földműves, anyja Farmosi Zsuzsanna (Szolnoki csapatkórház). Uo.
171. Marfi Gábor (*1912, Tihany), katona, 167 cm magas, polgári szürke ruhában és bakancsban, anyja Redli Mária. Uo. (új sor, tömegsír, 3. ig., 12. sz.)
172. Mesenyi János, (*1912), I. hadtest, híradós zászlóalj. Belső zúzódás. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 23. sz.)
173. Maruca István, honvéd (*1900), anyja Nagy Erzsébet.
174. Marlovits István, sertéskereskedő, róm. kat., 66 éves, Sopron.
175. Mező Lajos, honvéd (*1913, Vaszar) lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
176. Molnár Sándor, őrnagy, 46 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében.
177. Meskó András I. éves egy. hallg., lakik Sopron, Szt. György utca.
178. Meskó Andrásné, cégvezető neje, 30 éves, lakik: Szt. György utca.
179. Morschl János, 31 éves (lásd a 184. számot!)
16180. Motszer Lajos, Gumigyár.

181. Molnár Ildikó, 10 hónapos (lásd a 176. és 182. számot!)
182. Molnár Sándorné, örnagy neje, 29 éves (lásd 176. és 181. számot!)
183. Marton Józsefné, háztartásbeli, 53 éves.
184. Morschl Jánosné, 26 éves (lásd a 179. számot is!)
185. Mács Jánosné, (*Budapest, 1889. VII. 16.)
186. Nagy Béla honvéd (*1921. II. 5. Berettyóújfalu), róm. kat., juhász, lakik Berettyószentmárton, Nagybácstanya, anyja Csáki Eszter. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
187. Nagy Sándor, tizedes. Uo.
188. Nagy János, honvéd. Ua.
189. Nagy Éva Mária, tanuló, róm. kat., 11 éves, lakik Sopronban.
190. Németh János, honvédtüzér (*1923, Veszékény), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
191. Nagy Lajos, hentes, 39 éves.
192. Nagy Miklós, I. oszt. pénzügyi vigyázó, 26 éves, unitárius (*Budapest).
193. Orbán István, tart. honvéd, (*1902. IV. 27, Tiszacsege), ref., földműves, (lakik Tiszacsege, Kossuth u. 31), anyja Szabó Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
194. Obermayer Rezső, II. oszt. pénzügyi vigyázó, 25 éves, róm. kat., (*Budapest).
195. Pilcz Imre, civil (*1903, Szentes), ref. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
196. Pintér Ferenc, szakaszvezető, 6/II. zászlóalj (*1921, Nagymárton), róm. kat., meghalt a 155. számú hadikórházvonaton. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig, 20. sz.)
197. Paul Katalin, 3 hónapos, róm. kat.
198. Pfeiffer Karolin, 45 éves, róm. kat.
199. Pfeiffermann Lajos, honvéd, 23 éves (*Sopronkövesd). Lakik uo.
200. Pintér György, tart. zászlós (*Budapest), lakik uo., XIV. Thököly út 67.
201. Pintér József, honvéd (*1923, Pápa), lakik uo.
202. Poós Sándor honvéd (*1923, Lovászpata). A bánfalvi Hősök temetőjében.
203. Pápai István, karp. tizedes, (*Sopron). A bánfalvi Hősök temetőjében.
204. Pál Illés, katona (*1903. VI. 11, Törökszentmiklós), róm. kat., lakik Törökszentmiklóson, anyja Németh Anna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
205. Paul Gyula, 2 éves (lásd a 209. számot!)
206. Papp László, áll. tanító (*Várkesző?, 1916?). Lakik Szanyban.
207. özv. Pehán Jánosné, szül. Zsiglányi Lujza, 67 éves, róm. kat.
208. Porga Kornélia, 3 éves.
209. özv. Paul Adolfné, nyomdász özvegye, 58 éves (lásd a 205. számot!)
210. Preizer Józsefné, 48 éves.
211. Poór Róza, 17 éves.
212. Primmer Erzsébet, (*Ágfalva). Lakik uo.
213. Rác Sándor, tizedes (*1921. XII. 21, Berettyóújfalu), ref., iskolaszolga, lakik Budapesten, XII. Győri u. 13., anyja Szilágyi Erzsébet. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.

214. Remete Bálint, tart. honvéd (*1906. IX. 11, Nagyléta, Bihar megye), anyja Somogyi Julianna. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
215. Roboz József, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
216. Rozakovics István (*Pápa), anyja Kulcsár Róza.
217. Rabi János, kisbirtokos, honvéd, 21 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében (??)
218. Rastovits József, 27 éves.
219. Rehák Imre, bányamérnökhallgató, 22 éves.
220. özv. Ringhofer Károlyné, 39 éves, lakik Sopron, Bécsi u.
221. Rug Józsefné, szül. Jurca Rozália, 36 éves, anyja Máder Rozália. Lakik Sopronban.
222. Szalontai Sándor, tart. honvéd (1902. I. 2., Tiszacsege, Hajdú megye), ref., földműves, anyja Lovai (Lirai?) Mária. Lakik Tiszacsege, Horthy u. 90. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
223. Serdült Mihály, tart. honvéd (*1906. IX. 28, Tetétlen (Hajdú megye), ref., földműves, anyja Gerda Rozália. Lakik Tetétlen, Rudolf u. 401. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
224. Szabó József, honvéd (*1921. IX. 29, Abádszalók), ref., földműves, anyja Tóth Mária. Lakik Abádszalók, 1382. sz. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
225. Simon János, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
17226. Szarka József, honvéd. Uo.
227. Steigmayer János, honvéd (*1919), 9/1. zászlóalj, Szeged, anyja Szudlinger Zsuzsanna. Uo. (tömegsír, új sor, 3. ig., 21 sz.)
228. Schrammel Magdolna, róm. kat., 2 éves, meghalt dec. 20-án a dec. 6-i bombasérülés következtében.
229. Szabó József, pénzügyőri felügyelő, ref., 51 éves, meghalt dec. 24-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében.
230. Schuch András, gumigyári csinózómester, ev., 35 éves.
231. Szerencs Kálmán, honvéd (*1923, Babot), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
232. Szijj József (Ferenc?) honvéd (*1923, Torony, Vas megye). Lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
233. Szeifer József honvéd (*1923, Nagyvázsony), lakik uo.
234. Sándor András, honvéd (*1906, Budafok), anyja Nagy Ágnes.
235. Szabó György (*1891, Magyarrégen), lakik Szováta 529. sz., anyja Fülöp K.
236. Simon László, hadapródőrmester (*1922-ben Debrecen), anyja Nagy Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIV. sor, 3. sír)
237. Székely B. Mihály (*1921, Magyarkende), anyja Bereczki Zsuzsanna.
238. vitéz Szombathy Sándor, tart. százados (*1891, Orosháza), lakik Nyíregyházán. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIII. sor, 3. sír)
239. özv. Schuster Adolfné, szül. Varga Irma, mozdonyvezető neje, 59 éves.
240. Sörtédi János, kertész, 61 éves (251. sz.?)
241. vitéz Szentiványi János, állatorvos, 45 éves, katona, róm. kat. A bánfalvi Hősök temetőjében (LV. sor/5. sor?/ 3. sír). Meghalt dec. 7-én, a dec. 6-i bombasérülés következtében. (állomásparancsnokság 110. f. sz. jelentése alapján)

242. Schrammel Ferenc, vasutas, 48 éves (lásd a 228. számot)
243. Schwarz János, főmozdonyvezető, 52 éves.
244. Szabó Ernő, tanuló, 7 éves (lásd 245–46).
245. dr. Szabó László, 33 éves, lakik Sopron, Szt. György u. (lásd 246).
246. dr. bucsi Szabó Lászlóné, szül. Nemes Margit (*1905, Szászváros), lakik Sopron, Szt. György u. (lásd 245).
247. Schüzler Miklós, 35 éves.
248. Strausz Gusztáv (győri lakos?)
249. Stieber (Stéber?) József, honvéd (VI. honvéd kieg. par.), anyja Németh Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (Szt. Mihály temetőben?)
250. Sándorfi István (*1904, Nagykároly), lakik Nyíregyházán.
251. Sörtély János, 60 éves, született Mihályiban, lakik Sopron, Sastér 1.
252. Szentersébeti Szakács Imréné, műegyetemi tanár neje, 44 éves.
253. Salló Teréz, 16 éves.
254. Szükits Andrásné, boltiszolga neje, 43 éves.
255. Sipőcz Imréné, állami óvónő, 22 éves.
256. Sallai Jánosné, gyárimunkásnő, 52 éves.
257. Simon Jánosné, rendőr özvegye, 40 éves.
258. Schiller Karolin, 12 éves.
259. Schiller Nándorné, kisbirtokos neje, 53 éves.
260. Szommer Rozina, 52 éves.
261. özv. Scheifert (Szeifert?) Gézáné, szül. Bishanger Mária, 68 éves, Sopron, Hunyadi J. u. 2.
262. Schneider Vilmosné, lakik Sopron, Szt. György u.
263. Tomka Pál, örvezető (*1922. X. 15, Szarvas), ev., fogtechnikus, anyja Tusják Anna. Lakik Szarvas, III. Belkerület 354. sz. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
264. Tóth Bálint, honvéd (*1900. I. 31, Orosháza), ev., malommunkás. Anyja Németh Mária. Lakik Orosházán, Móra F. u. 35. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
265. özv. Török Istvánné, szül. Szvoboda Anna (*1870. máj. 29, Nagytapoltság), róm. kat., anyja Tarina Anna. (Szolnoki csapatkórház).
266. Tóth Kálmán, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
267. Takács Imre, tart. szakaszvezető (1917, Sarród), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
268. Toma Mihály, honvéd (*1923, Nagykázmér), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
269. Takács János (*1921), anyja Takács Anna.
270. Tomaszovszky Lajos, főiskolai tanár, 75 éves.
271. Török János, gombkötő, 80 éves.
272. Tóth Gyula, Nagylozs.
273. Trappel Józsefné, lakik Sopron, Hunyadi u. 2.
274. Ulreich János (*1883, Harkán), lakik uo. 175. sz.
18275. Unger Klára, 6 éves, lakik Sopron.

276. Varga János, honvéd (*1901. IX. 22, Rózsaszentmárton) (Heves megye), róm. kat., földműves, anyja György Erzsébet, lakik Szücsi (Heves megye), Széchenyi u. 163. (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.
277. Varga Ernő, honvéd. A bánfalvi Hősök temetőjében.
278. dr. Visnyei Jánosné, szül. Brodesse Karolin, 57 éves, róm. kat.
279. Végh Vince, honvédtüzér (*1912, Csorna), lakik uo., Kolozsvári u. 11. A bánfalvi Hősök temetőjében.
280. Vászegi József, tisztviselő, Nagycenk, 7. f. o.
281. Varga István, c. órvezető (*1920, Veszprém-Pinkóc), anyja Csontár Irén. A bánfalvi Hősök temetőjében.
282. özv. Wiplinger Róbertné, szül. Kappel Vilma (*1876), lakik Mizola, Deák tér 16.
283. Visi Kálmán, 23 éves.
284. Varga Jolán, házvezetőnő, 51 éves.
285. Vábl Józsefné, gyári tisztviselőnő, 53 éves.
286. Wohlstadt Rajmund, vk. százados (vkf. törzs. osztály), 33 éves, (*Budapest), lakik uo. A bánfalvi Hősök temetőjében.
287. Wesely Róbertné, szül. Richter Stefánia.
288. Wesely Józsefné, tisztviselő neje, 48 éves.
289. Wabel József, róm. kat. gumigyári fűtő, 44 éves.
290. dr. Zádor Antalné, szül. Gyarmati Sarolta, ev., 44 éves.
291. Zámbo Jenőné, szül. Tóth Erzsébet (*Hegykő), róm. kat., 34 éves. Meghalt december 9-én a dec. 6-i bombasérülés következtében.
292. Czégány Károly, honvéd (Szolnoki csapatkórház). A bánfalvi Hősök temetőjében.

293–296. Ismeretlen tüzérek. Uo. (nagy tömegsír.)

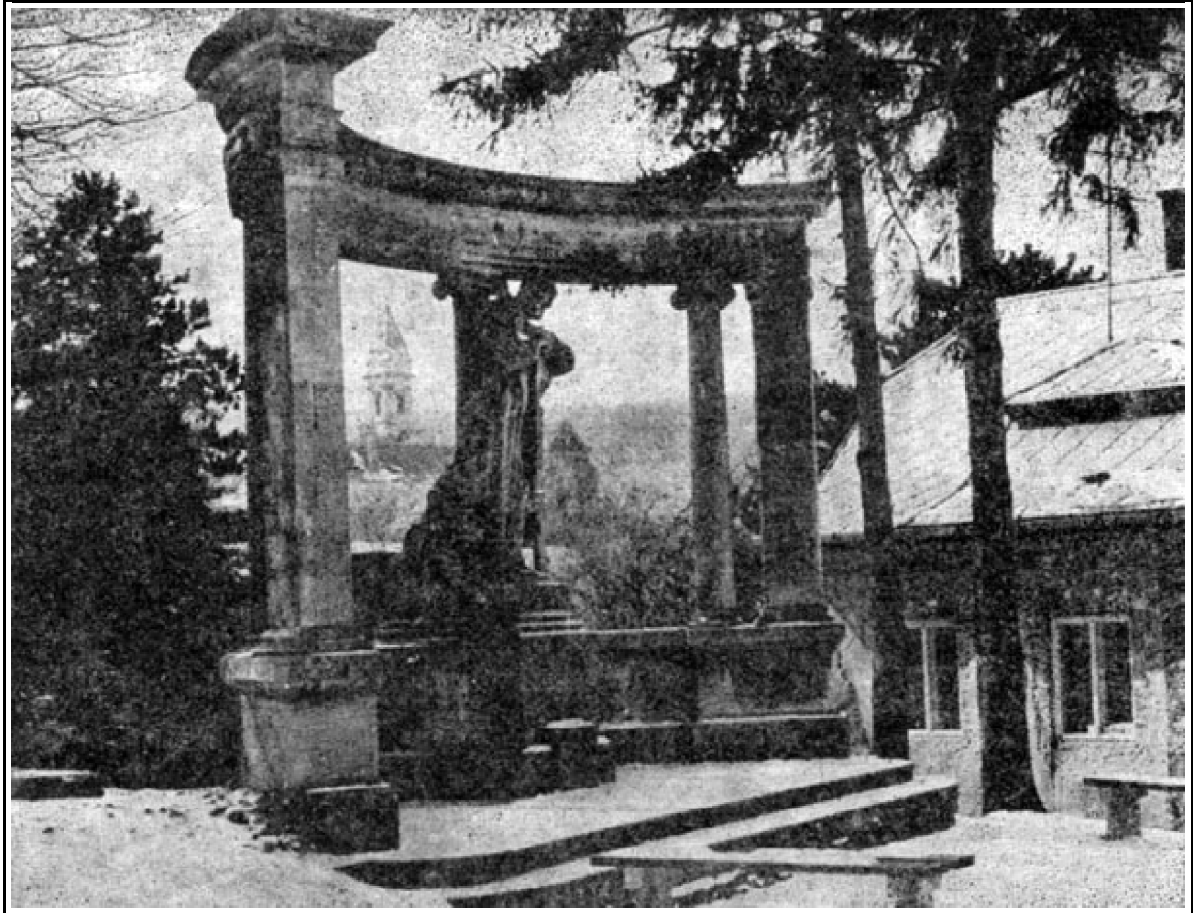
A következő 1944. december 6-án meghalt, német hadseregbeli katonák is valószínűen a bombázás következtében vesztették életüket:

- 296a. Bickel Johann, Ogfr. Kfz., Best Bez. 5/VIII., (*1920. I. 30). A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 2. tömegsír)
297. Cura Walter, Ogefr. Kfz. Best. Bez. 5/VIII., (*1905. XII. 24). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír)
298. Friggo Egido, Kraftfahrer, 4. Kp. Abt. 40. Transp. Korps. Speer. (*1920. IX. 4). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír)
299. Gonther Helmut, Ogefr. Kfz. Best. Bez. 5/VIII., (*1919. V. 28). Uo. (IV. sz. 1. tömegsír)
300. Gerhart Alois, Ogefr., Kfz. Best. Bez. 5/VIII. (*1920. IV. 10: Domp). (Reg. Bez. Kattowitz). Uo. (IV. sz. 3. tömegsír.)
301. Ismeretlen SS. Uo. (IV. sz. 3. tömegsír.)
- 302–303. Ismeretlen SS. Uo. (IV. sz. 3. tömegsír)
304. Krüger Hans, Stabsflw, Feldeisenbahn, Betr. Komp. 125. (*1902 dec 11: Strelig). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
305. Lübke Josef, Ogfr. A. S. P. 570. II. Zug. (*1909. VII. 1.) Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
306. Pöcking Arthur, Techn. O. Insp. Heeres. Kartenl. 566. (*1905. V. 15: Koldab). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)
307. Seipelt Richard, Ogefr., Kfz. Best. Bez. 5/VIII. (*1901. V. 9). Uo. (IV. sz. 2. tömegsír.)

Tévedne, aki azt hinné, hogy mindössze ennyi volt az áldozatok száma. Azoknak a neveit – egy-két kivételtől eltekintve (lásd 30., 45., 288., 289. és 291. számokat), – akik a dec. 6-i bombázás következtében (sebesülés stb.) később vesztették életüket, nem kutattam fel, de nem is tehettem, mert annak egyedül Isten a megmondhatója, hány embernek rövidítette meg életét, ha nem is halt meg azonnal, a nagy tragédia (74–78. képek).

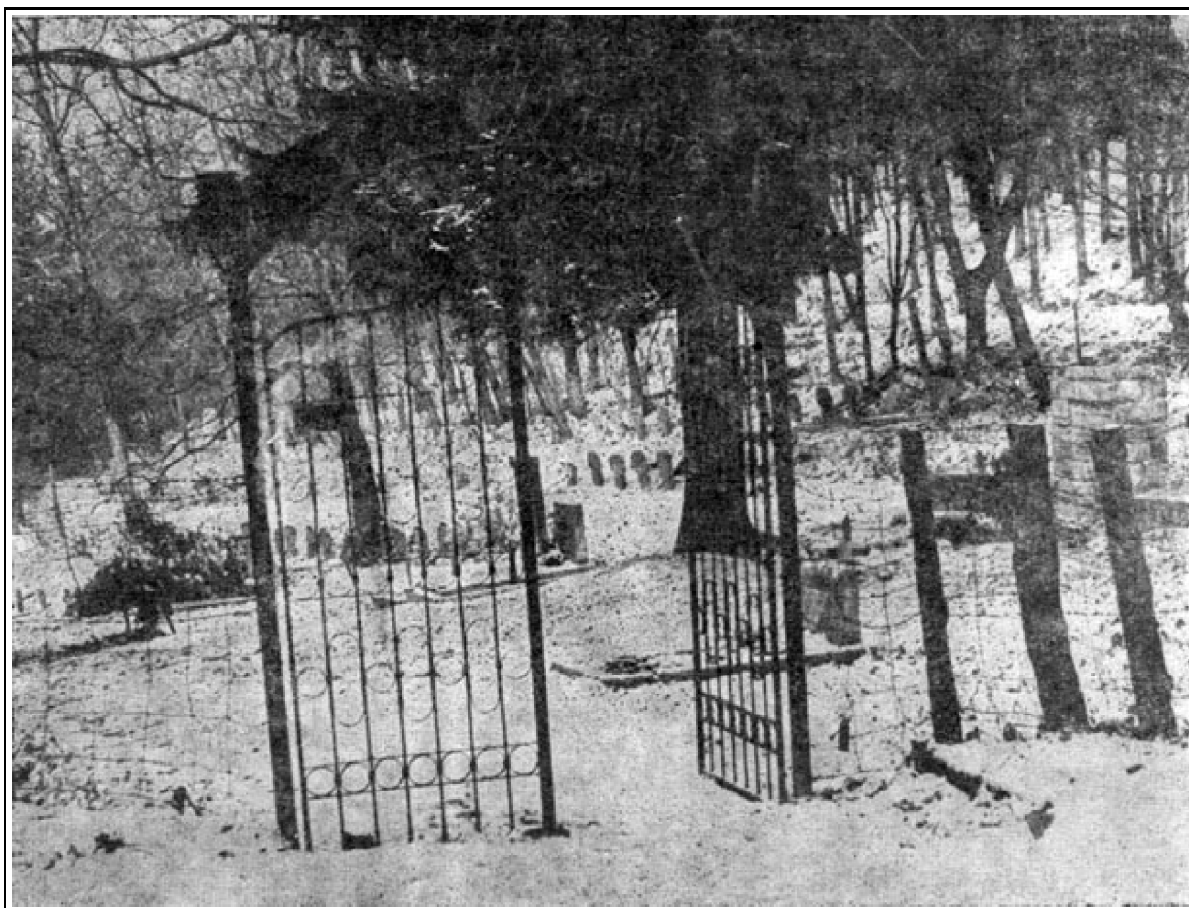
A bombázás utáni zűrzavarban a sáncásás tovább folytatása csak nehezen indult. A hatóságok belátták, hogy a „kibombázás” következtében felmerült gondok sok embert természetsszerűleg megakadályoztak sáncásási kötelezettségük teljesítésében. Én is hasonló helyzetbe kerültem, részben enyém „kibombázása” miatt, részben pedig azok miatt, akiknek az orsolyazárda nyújtott 19menedéket, s akiknek ügyes-bajos dolgai után futkoztam. Érveimet illetékes körök elfogadták, és dec. 18-ig hivatalosan igazolták távolmaradásomat.

A dec. 6-i bombázás után a minisztériumi, képviselőházi és egyéb magasabb rangú emberek nem érezték magukat biztonságban a belváros falai közt, ellepték hát a Lövérsházát, és általában az Alsó- és Felsőházát, de különösen ez utóbbi villáit. Onnan jártak be gépkocsin, kerékpáron vagy gyalog hivatali és „országos” ügyeik intézése végett. Időnkint a képviselőház ülésre gyűlt össze. A rádió pontosan jelezte az ülés időszakát és helyét, ami miatt sokan aggódtak. Azt mondták, hogy az ellenség figyelmét felkeltik az ilyen közlésekkel.



74. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetőjének főbejárata (Csupor József felvétele)

Nemcsak az akkori „nagyurak”, de a német hadsereg itt tartózkodó gépesített alakulatai is jobbnak látták az erdő fáai közé rejtetni magukat, olajjal, benzinnel telt és egyéb, személy- és tehergépkocsijaikat. Ez utóbbiak százával bújtak meg a Hatvan-turistaház körüli erdőben. De nemcsak az amerikai bombázók elől dugták őket, hanem a helybeli lakosságnak is szigorúan tilos volt azon a területen járni. „Aki ide belép, fel lesz akasztva” – hirdette az egyik, erdei út mellett felállított tábla, ha az arra vetődő magyar figyelmét valamiképpen elkerülte volna az őrtálló géppisztolyos német katona.



2075. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetőjének bejárata az erdei út felől (A bejáratról jobbra az 1944. dec. 6-i bombatámadás magyar katonai halottai, nyugatra 31 tömegsírban 421 német katona) (Csupor József felvétele)



76. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetője (lent az 1944. dec. 6-i halottak vörösréz névtáblája, sírja, Lelkes Béla fhgy. kősíremléke; fent az 1945. márc. 4-i magyar halottak sírja) (Csupor József felvétele)





2177–78. kép. A sopronbánfalvi Hősök temetője, az öngyilkos katonák sírjai; a 48-as laktanyában kivégzettek, köztük valószínűleg Pataki Ferenc partizánvezér sírja (Csupor József felvétele)

December 18-án újra be kellett állnom a sáncsók közé. Megint a sopronkőhídi csoportba osztottak. A munkálatok odakünn már előrehaladott állapotban voltak. Mély futóárkok tátongtak a szántóföldeken. Éppen elég volt kilapátolni belőlük a földet. A munkásbrigád jókedvvel végezte a rábízott feladatot. Körülöttem középiskolás fiúk hancúroztak. Néha-néha megjelentek a Todt-szervezet emberei, hogy ellenőrizzék a munkát. Olyankor szorgalmasan mozogtak a karok, és merültek el a földben az ásók. Ha eltávoztak a felügyelők, újra lelassult a munka, és folytatódott a viccelődés, naplopás. Az idő is 22rendkívül szép volt, jó hangulatot ébresztett mindenkinben. Láttuk, amint kolbásszal, illetve kenyérral telt zsákokat emeltek le egy szekérről. Az lesz az ebédünk – mondták.

Sokkal többet dolgozhattunk, mint dec. 6-án, amikor megint furcsán bűgő repülőgépek jelentek meg és keringtek városunk felett. Felugráltunk az árkok szélére, és feszült várakozással figyeltünk. Nem sokáig tartott. A dec. 6-i jelenet újra megismétlődött. Földet megingató robajjal kezdtek hullni a bombák. A sáncok mélyére bújunk, fejünk fölé tartva a lapátot. Szerencsére árkaink és a bennük lapuló emberférgék nem érdekelték az amerikai pilótákat. Jó értesüléseik alapján egészen mást kerestek: maradék-Magyarország vezetőit, a nyilas minisztereket és fő pártfunkcionáriusokat és nem utolsósorban a német hadseregnek Sopronban állomásozó gépesített alakulatait. Egy-két kivételtől eltekintve a Felső-Lövérekre irányították kis és nagy bombáikat. Sopron büszkeségét, az idegenektől annyiszor megcsodált szép soproni erdőket szórták tele halálos bombáikkal. S mikor elvonultak a gépek, nyomukban maradt a könnyet fakasztó

pusztulás. Egyetlen bomba sem tévesztett célt. Ahol nem oltott is ki emberéletet, ott tövestül tépte ki, vagy derékban törte ketté a fenyves erdő hatalmas, büszke fáit, tarolt le szép és gazdag gyümölcsöskerteket és söpört el a föld színéről családi villákat. Romokban hevert a Lövér-szálló mindkét épülete, a Hatvan-turistaház, hatalmas bombatölcsérek nyíltak a Lövér-körút egyes részein és az út mentén, nem különben az erdőnek főleg a szállóval szemközti részén, amely nemcsak a nyaralóknak, de a soproniaknak is egyik legkedveltebb séta- és üdülnyhelye volt. Darabokra törve, zúzva heverték szanaszét az erdőben a Városszépítő Egyesület nagy gonddal felállított, félig cement-, félig fapadjai, melyeken annyi öreg nyugdíjas pihente ki a munkában eltöltött hosszú évtizedek fáradalmait, és annyi szerelmes pár szövögette színes álmait. Nyögött, sóhajtozott, sírt a feledhetetlen sétányokkal teletűzdelt, annyi boldog embert látott, s most bombáktól felszántott illatos soproni erdő, de vele együtt sírtak Sopron szerelmesei is, bennszülöttek és idegenek egyaránt. Mert hosszú időnek kell elmúlnia, mire az élők és élettelenek pusztulásának a helyén mindent pótol és visszahoz a természet, ami volt és nincs többé...

A december 18-i áldozatok:

1. Autheried Kamillo, 64 éves, lakik Sopron, Alsólövér u. Holttestét a Károlymagaslatnál találták meg.
2. Brázay Béla, tart. főhadnagy, (*Pestszentlőrinc), 35 éves, róm. kat., anyja Buzeczky Hermina. Csonttörés. A bánfalvi Hősök temetőjében (LIV. sor, 5. sír).
3. Bodorics József (*1903. jún. 10, Győrött), róm. kat. Lakik Sopronban, Szt. Mihály u. 7. Holttestét a Városligeti út 3. sz. alatt találták meg.
4. Bodorics János, 38 éves, róm. kat. Lakik Sopron, Handler Nándor u.
5. Becher Lujza, 18 éves, ev.
6. Borbély József, moziigazgató, ref., 40 éves. Meghalt dec. 19-én a 18-i bombasérülés következtében.
7. Csóka István, napszámos, 52 éves, róm. kat.
8. Chapó Gyula ny. ezredes, 61 éves, róm. kat. Meghalt dec. 20-án.
9. Egresits Anna, 22 éves, (*Kópháza), róm. kat. Lakik Sopron, Bécsi út 24. Holttestét a Sörház-dombnál találták.
10. Fröhvirth Paula, tanuló, 8 éves, róm. kat.
11. Iglér Károly, szobafestőmester, 45 éves, róm. kat.
12. Ivancsics János, 15 éves. Lakik Sopron, Csengery u. Holttestét a Városligeti u. 3. alatt találták meg.
- 13–15. Ismeretlen nők. Nem voltak agnoszkálhatók.
16. Ismeretlen férfi. Nem volt agnoszkálható.
- 23 17. Ismeretlen csecsemő. Nem volt agnoszkálható.
18. Mátrai Istvánné, özvegy, 60 éves, lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
19. Németh István, (*1932), anyja Hetzer Erzsébet.
20. Németh József, 2 éves, róm. kat.
21. Németh Ilona, 14 éves, róm. kat.
22. Németh Károly, tanuló, 14 éves, róm. kat.
23. Németh Károlyné, 38 éves, róm. kat.
24. Németh Károlyné, szül. Szauter Borbála, 69 éves, róm. kat.

25. Orosz Ferenc, napszámos, 44 éves, ref.
26. Perher Lujza, 18 éves.
27. Szegő Béla, városi mérnök (*1908. X. 17), anyja Bejbek Marietta. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
28. Szegő Béliáné, szül. Mátrai Margit, 31–32 éves, anyja Mátrai Istvánné. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
29. Szegő Balázs, 5 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
30. Szegő Tibor, 4 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
31. Szegő Ildikó, 3 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
32. Szegő Endre (*1940). Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
33. Simon Károly, 65 éves, édesanyja Simon Terézia. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
34. Simon Károlyné, 65 éves. Lakik Sopron, Gesztenyés sor 17.
35. Tölgyesi Józsefné, szül. Ürmösi Mária, 23 éves. Lakik Sopron, Felsőlövér út.
36. Tölgyesi Emese, 17 hónapos. Lakik Sopron, Felsőlövér út.
37. Tölgyesi József, 5 hetes. Lakik Sopron, Felsőlövér út.
38. Unger Tófor, 15 éves, ev. Lakik Sopron, Szedres köz 13. Holttestét a Sörház-dombnál találták meg.
39. Ürmössy Gábor (*1885, Szentgeric), lakik Sopron, Honvéd u. 51. Anyja Bodolai Julianna.
40. Ürmössy Gáborné, unitárius vallású, 50 éves, lakik Sopron, Honvéd u. 51.

A december 18-i légítámadásnak tehát 40 emberáldozata volt. Ha számban nem is közelíti meg a dec. 6-i veszteséget, mégis könnyefakasztó tragédiát jelentett ez is, és szívük mélyéig megrendítette a soproniakat. [...]

1945. febr. 21-én kisebb méretű légítámadás érte Sopront. Akkoriban 60 bombáról szóltak a hírek. Hogy kinek volt kedve a halált hozó bombákat számolni, nem tudom. A halálos áldozatok száma 15 volt. Ez alkalommal a Prohászka u., Wälder u., Csengery u., Felkelő u. és Mátyás kir. u. voltak a célpontok. A Csengery u. és Wälder u. kereszteződésénél mind a négy sarokház telitalálatot kapott, de szerencsére a lakóknak csak egy része tartózkodott a veszélyes ponton. Az ismeretlen német katonán (lásd az áldozatok névsorában!) kívül még hárman haltak meg ott. Fend Erzsébetet és fivérét, Falkay Ernőt, csak napok múlva sikerült megtalálni a romok közt, mivel a romeltakarítási munkálatokat megnehezítette a megrongált vízvezetékéből szakadatlanul áramló víz. Szivattyúkra volt szükség. A holttesteket vízből kellett kiemelni. Falkay rokkant ember volt, riadó alatt nem szokott lemenni az óvóhelyre. Érdekes, hogy az ő holttestét találták meg később, és nem testvérét, aki az óvóhelyre menekült. Fleischhacker holttestét is a romok közül emelték ki.

A hullák elszállításakor szép napsütéses idő volt. Olvadt a hó. A Felkelő utcában figyelmeztetni kellett a hullaeltakarító osztag egyik alkalmazottját, mivel megfélekedezett a halottaknak kijáró kegyeletről. A névsorban is jelzett nyilasok a párt vadonatúj egyenruhájában voltak, lábukon új bilgeri-csizma, vállukon antantszj.

A Felkelő utcára szórt bombákat valószínűen a Rákóczi-intézetnek szánták, és nem az ártatlan villáknak, a

Csengery, illetőleg Wälder utcaiakat pedig a néhány lépéssel odébb húzódó vasúti síneknek. [...]

24 Az 1945. II. 21-i bombatámadás áldozatai:

1. dr. Beck Zoltánné, született Starckbauer Gabriella, (*1922 Esztergom), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
2. Beck Gabriella, (*Nagybánya, 1944), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
3. Bucsy Ákos (*1897. XII. 13, Hátszeg), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták. Nyilas egyenruhában volt.
4. Csupor István (*Budapest, 1900. I. 19), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták. Nyilas egyenruhában volt.
5. Falkay Ernő, rendőrségi főtiszt, róm. kat., 52 éves, lakik Csengery u. 22.
6. Fend Erzsébet (*Sopron), 49 éves, lakik Csengery u. 22. Ugyanott találták meg holttestét.
7. Fleischacker Károly (*Sopron, 1870), lakik Wälder u. 8. Holttestét ugyanott találták meg a romok között.
8. Greilinger Miklós (*Sopron, 1912), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
9. Ismeretlen német katona. A GYSEV vasúti őrházában volt, mikor a riadó elhangzott. Onnan a Csengery utcába rohant, s a Fend-ház kapujában húzódott meg. A vasúti őrház épen maradt, a Fend-házat bombatalálat érte, összeomlott, s a német katonát is maga alá temette. Egy német alakulat, amely a MOVE-épületben volt (zeneiskola, egykori szabadkőműves otthon), a hullát elszállította.
10. Nagy Gyuláné, szül. Bucsy Erzsébet (*Hátszeg. 1901. I. 14), lakik Sopron, Felkelő u. 20. Holttestét ugyanott találták.
11. Régeni Gyula (*1888, Bajna), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Holttestét ugyanott találták meg.
12. Starkbauer Olga (*Dorog, 1926. VI. 29), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Ugyanott találták meg a holttestét.
13. Starkbauer Győzőné, szül. Zeke Olga (*Esztergom, 1900), lakik Sopron, Prohászka u. 3. Ugyanott találták meg a holttestét.
14. Sány Zoltán (*1903. VIII. 4, Nagyvárad), lakik Sopron, Nyilas-párház. Holttestét a Mátyás kir. utca 3. sz. előtt, az utcán találták meg.
15. Gál Imre, honvéd (*Tiszarof), 37 éves, ref. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, Q-sor, 17. sz.)

1945. március 4-én az orsolyák pincéjében szorongtunk, katonák és bemenekült civilek. Észbontó robajjal estek a bombák. A hatalmas épület rengett, ingott felettünk, sebesült katonák reszketve kapaszkodtak belém. Mint félénk gyermekek édesanyjukhoz, úgy simultak, tapadtak hozzám. Mintha csodát vártak volna a reverendától, nyomorúságos életük megmentését. Volt, aki sírt, volt, akinek a fogai vacogtak; volt, aki köpenyébe temette arcát, hogy ne lásson és ne halljon semmit, sokan imádkoztak. Ki hallhatóan, ki néma beszéddel ... Az egész pincében csend volt a bombazápor alatt. Senkinek sem volt kedve beszélni. Még a

tréfás kedvűek is mintha megnémultak volna. Mindenki a veszedelemre gondolt, a sajátjára és övéi veszedelmére. [...]

Szép napsütéses idő volt. Jobbat, kellemesebbet nem választhattak volna maguknak az amerikai bombázók. Annál döbbenetesebb volt a tragédia, amely a bombatámadás után elénk tárult.

Katonákat vezényeltek ki a sebesültek és halottak felkutatására. Csákánnyal, ásóval, lapáttal hányták, szórták a beomlott házak téglá-, kő-, gerenda-, és vakolattörmelékeit. S a törmelések közt hol itt, hol ott vágott puhába a szerszám. A legnagyobb óvatosság mellett is megtörtént. Kezek, lábak, fejek, törzsek, ruhadarabok kerültek napfényre és figyelmeztettek, hogy le kell lassítani a munkát és puhán, érzéssel, óvatosan kell kezelni ást, lapátot, csákányt. Számolni kellett azzal, hogy itt-ott szunnyadó életeket lehet menteni óvatos, el nem sietett ésszerű munkával. Sajnos, a bombázók alaposan teljesítették 25 feladatukat: egy-két kivételtől eltekintve csak élettelen hullák és testrészek kerültek elő a romok alól.

A Zita-otthon⁹⁷⁽⁷⁾ lakói mind az óvóhelyre menekültek, mikor megszólalt a sziréna, és mind, egytől-egyig szörnyet haltak, mert az Otthonnak éppen az a része kapott „telitalálatot”, melyben az óvóhely volt. Az épület többi része aránylag jó állapotban maradt. Összesen 29-en szorongtak, ültek az óvóhely padjain, s valamennyinek csak a holttestét sikerült kiásni. Könnyem kicsordult, amikor Károlyi plébános holttestére ráakadtam. Holttest? Fekete tavaszi papikabát, nadrág, a felismerhetetlenségig összezúzott koponya, hiányos csontozat és bőr ... Ez volt az egész, melybe keresés közben belebotlottam. Félig a törmelék alatt, félig azon kívül feküdt a holttest. Felemeltem, egy kézzel, szinte pehelykönnyű volt. Akkor láttam, hogy a belsőrészek és az agyvelő a törmelések közt maradtak s azzal összekeveredtek. Újra visszatettem a hullát porral vegyült tartozékai közé. Talán egy lépésnyire más, női ruhadarabot akartam felvenni. Ahogy emelni kezdtem, megmozdult körülötte a törmelék is. Rögtön láttam, hogy holttest. Szabaddá tettem. A plébános nővére volt. Kevésbé volt összeroncsolva, mint testvére. A két testvért egymás mellé fektettük a törmelékhalom tetején. Percekig meredtem a szörnyű látványra. Eszembe jutott látogatásom a beteg plébánosnál nem sokkal azelőtt. Beszélgetésünkre gondoltam, aggodalmaimra a bombázásokat illetően, majd az én biztatásomra. Bár a legnagyobb jóindulat élt bennem, amikor bátorítottam az idegbeteg embert, most a szörnyű tragédia után mégis némi lelkiismeretfurdalást éreztem, amiért nem javasoltam neki a vidékre távozást. Úgy éreztem, mintha részem lett volna borzalmas tragédiájában, melyet nyilván megsejtett. Nem tehettem róla. [...]

A Zita-otthon lakói közül csak az menekült meg, aki a bombázások idejében nem tartózkodott az épületben. (özv Szilvássyné, stb.)

A Zachs-ház óvóhelyéről (Pócsi u. 6. sz.) 25 hullát emeltek ki. Egy leány életben maradt. A mentési munkálatok egész nap és egész éjjel tartottak mindenütt. Estefelé beborult az ég, és sűrű pelyhekben esett a hó. Ott álltak a hivatalból kirendelt emberek a tragédia színhelyein, hogy elszállítsák a hullákat a temetőkhöz. Egyre teltek a szekerek. A hullákat ragyogó szemfödőként lassan befödte a hó. Annál borzalmasabbnak tűnt a látvány. Hiába hajtottuk, kergettük el a kíváncsiskodókat, be-betekintgettek a szekerekbe, egy-egy pillanatra felfedték a halottak arcát, hogy rokonaikra vagy ismerőseikre bukkanjanak. Persze, voltak, akik pusztán kíváncsiságból ácsorogtak a szerencsétlenség színhelyén. Sokan iszonyattal fordították el fejüket és nyomban eltávoztak. Egy menekült tanító a Seltenhofer-haranggyár előtt ordítani kezdett. A járóelőket rémisztgette, kergette. Senki sem tudta, megőrült-e, vagy mi történt vele. Rendőrt kellett igénybe venni, aki hatalmi szóval elparancsolta onnét.

A Kőfaragó tér 6. és 7. sz. házában óvóhelyén 68-an veszítették életüket. Soknak a holtteste

felismerhetetlenségig össze volt roncsolva. Külön ládába kellett helyezni a külső és belső testrészeket, melyekről nem lehetett megállapítani, hogy melyik hullához tartoznak. Az életben maradt hozzátartozók, akik máshol tartózkodtak bombázás idején, éjjel-nappal ott álltak a munkások körül és kisírt szemekkel, hidegtől, fájdalomtól félig megdermedve várták, míg övéik is előkerülnek a föld alól. A viszontlátás olyan borzalmas volt, hogy azt akárhány esetben leírni sem lehet. Volt, aki sajnálta, hogy nem veszhettek el övéivel 26együtt. Volt, aki teljes bizonytalanságban volt afelől, hogy az összeroncsolt, sárral, hólével, vérrel bemocskolt hullá azonos-e hozzátartozójával. Majdnem minden esetben egy-egy ismerős ruhadarab adta meg a döntő választ. Az idegenek, akiknek útja arra vitt, vagy akik kíváncsiságból látogattak el oda, nem tudták, kiket sajnáljanak és sirassanak inkább: a halottakat-e, vagy a fájdalomtól magukba roskadt hozzátartozókat. Mert az utóbbiak igazán megérdemelték minden részvétet.

Mélyszántást végeztek a repülőket a tüzelőanyagokban is. A kaszárnyát teljesen elpusztították, és száznál több katonának oltották ki az életét, akik pince- és bunkeróvóhelyeken ott kerestek menedéket. Egyik unokahúgom férje csak egy volt a sok közül, akiknek testrészeit darabokban szedték össze, vagy egyáltalán meg sem találták. (Unokahúgom és férje, Tyuskai Pál, karpaszományos őrmester, mindössze háromhetes házasság volt.)

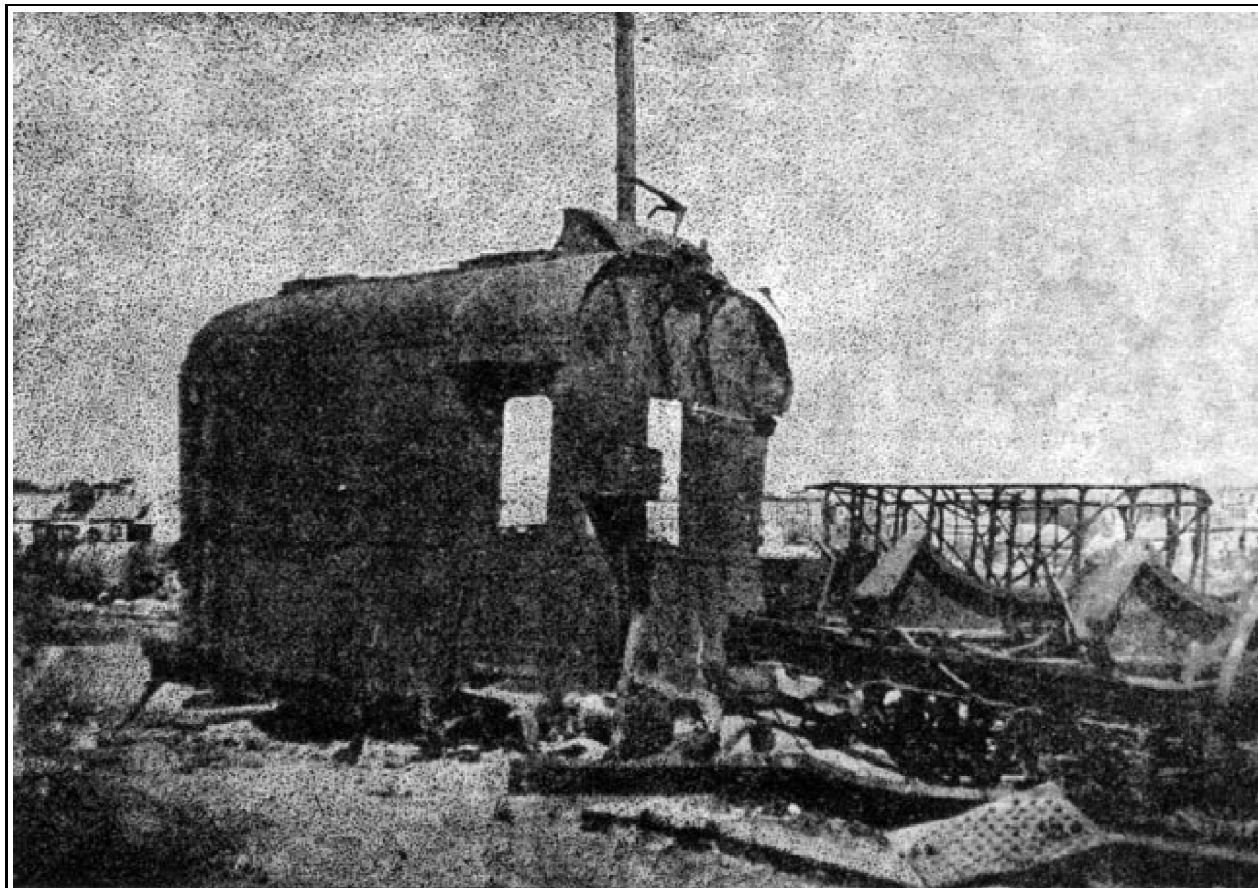
Késő este volt már, amikor az első, hullákkal megrakott szekerek begördültek az új Szt. Mihály temető udvarába. Hatósági rendeletre másnapig ott kellett volna állniuk a halottasház előtt. Az emberek e rendeletre hivatkozva eltávoztak. Mély felháborodással néztünk utánuk. Lakits és én... Mert csak ketten maradtunk a szekerek mellett. Mind a ketten kegyetlenségnek tartottuk az intézkedést a halottak iránt, és szívtelenségnek életben maradt hozzátartozóik iránt, akik azzal a gondolattal tértek otthonukba, hogy halottjaik a halottasház megszentelt kövezetén várják további sorsukat és nem piszkos szekérre zsúfoltan a szabad ég alatt. Szerencsére a temető egyik alkalmazottja és egy ismeretlen gazdapolgár még a halottasház körül tartózkodott és szinte kérés nélkül hajlandóknak mutatkoztak arra, hogy a hullák lerakásában segítségünkre legyenek. Szép sorban, egymás mellé fektettük őket, s én hazatértem. A rendőrség – s talán Lakits Frigyes – ügyis jegyzi a romok közül előkerült holttestek személyi adatait, gondoltam – tehát felesleges ott lennem.

Másnap még mindig esett a hó. Nem is annyira a hó, mint havas eső. Bokáig ért mindenütt a latyak, néhol még magasabban. A Kőfaragó téren óriási volt a forgalom. Egymást érték a katonai gépkocsik. Győr felé, vagy onnan Sopronba tartottak. Mindnek sietős volt a dolga. Vasútállomásaink romokban heverték. Minden forgalmat az országutaknak és a rajtuk gördülő kocsiknak kellett lebonyolítaniuk. Százával várakoztak az emberek ázva-fázva a havasesőben, hogy valamelyik katonai jármű felvegye és a környező falvakba szállítsa őket. Néhány lépéssel odébb vizes, sáros, véres hullák és hullarészek feküdtek a park száradt, fagyos fűszőnyegén, és katonák dolgoztak még mindig a halottak felkutatásán. Fáradtak voltak és kedvetlenek. Egész éjjel szakadatlanul dolgoztunk, de még egy csésze teát sem kaptunk – méltatlankodott az egyik. Jelenttem a jegyzőkönyvező rendőrségi nyomozónak. Velem együtt méltatlankodott a gondatlanságon, és megígérte, hogy tőle telhetőleg intézkedni fog. Azt hiszem, ha megkésve is, de történt valami az ügyben.

Hullákkal megrakott szekérsort kísértünk a temető felé. Mikor a katolikus temető halottasházai megteltek, az evangélikus temető felé irányítottuk a szekereket. Paraszt szekerek voltak. A légvédelmi parancsnokság rendelte őket ki. A hulláktól mind véresek, szennyesek voltak már. A járdákon megálltak az emberek és sokáig néztek a szekerek után, amelyek némelyikéből kilátszottak a halottak végtagjai. A halottasházakban nagy cédulákra írt névvel láttuk el a kövezeten fekvő hullákat. A személyazonosság megállapítása körül néha hiba történt. Még jó volt, ha a hozzátartozó felfedezte a tévedést. Megtörtént,

27 hogy tévedésből az evangélikus temetőbe szállítottuk azt, akit a katolikusba kellett volna, és viszont. A halottak közt sok volt a gyermek. Könnyet fakasztó látvány volt, amint a jobb sorsra érdemes, ártatlan gyermekek kihűlt tetemei ott sorakoztak a halottasházak hideg, sima kövezetén.

Nagyon bosszantott, valahányszor azt láttam, hogy gumikesztyűs munkásaink érzés nélkül, sőt bizonyos cinizmussal bánnak a halottakkal. Ismételten rájuk kellett szólni. Szerencsémre nem egyedül voltam, Lakits is sokszor figyelmeztette őket. Lakits szívvel-lélekkel végezte nehéz feladatát, és mindig kegyelettel érintette a hullákat. Nála alkalmasabb embert nem állíthattak volna oda. [...]



79. kép. Kiegett vasúti kocsi. (Hiller István gyűjteményéből)

A vasutakat s azok környékét összezúzta a márc. 4-i bombatámadás (79. kép). A Déli-vasutat teljesen rommá bombázták, nem sokkal volt jobb a helyzet a GYSEV-nél. Amott jóformán egyetlen épület sem maradt meg, itt pedig csak részben, de azok is használhatatlanná váltak jó időre. A GYSEV-pályaudvarral szemben egy sínautó valósággal tótágast állt a légnyomás kényszerítő hatására. A Felsőbüki Nagy Pál u. és a Vasúti sor a szó szoros értelmében eltűntek a föld színéről. Hogy Hitler szavait használjam, valósággal kiradírozták őket az amerikai bombázók. Nagyméretű bombákat használtak, mert nyomukban óriási tölcserék sorakoztak megszámlálhatatlan mennyiségben a vasutak menti utakon, földeken, réteken és utcákon. A huszárkaszárnyában jóformán talpalatnyi föld sem maradt a bombáktól érintetlenül. Az épületek és emberéletek mellett sok vasúti és gépkocsi lett a bombák áldozata. A város némelyik részén alig tudtunk járni az óriási bombatölcsekről. Helyenkint fel nem robbant kisebb-nagyobb

(több száz kilósak is) bombákat találtak. Környéküket azonnal ellátták a hatósági emberek figyelmeztető táblával. „Vigyázat, fel nem 28robbant bomba!” (Felsőbüki Nagy Pál u.; Manninger u.; Nándorfásor stb.). Néhol fegyveres őrseget állítottak a veszedelmesebb helyekre, hogy újabb, nagy szerencsétlenségnek elejét vegyék. A fegyveres szolgálatot középiskolás diákok látták el.

Magas hólében hullaszállító szekér után bandukoltunk a Kőszegi úton. Arrafelé is járt a kegyetlen Kaszás márc. 4-én, ami nem csoda, hisz közel van mind a két vasút. Egy apa már várt bennünket az úton. Mellette a földön – újságpapírba csavarva – 3 halott gyermeke. Hét hónapos az egyik, 21 hónapos a másik, valamivel nagyobb a harmadik. Mikor szekérrre tettük őket, az édesapa még egy búcsúpillantással simogatta meg őket. Addig némán állt halottjai mellett, de akkor egyszerre folyni kezdtek a könnyei. [...]

A magyar katonaáldozatokat négy tömegsírban helyezték el a sopronbánfalvi Hősök temetőjében, a polgári halottak pedig saját sírjukba kerültek a régi és új Szt. Mihály temetőben, valamint az evangélikus temetőben. Néhány részére tömegsírt kezdtek ásni az új Szt. Mihály temetőben (I. sz. tömegsír), melybe később másokat is temettek.

Az 1945. március 4-i bombatámadás áldozatai:

1. özv. Baffy Jánosné, szül. Lurmann Julianna, róm. kat., 67 éves, (*Somogycsorgón), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a ház pincéjében.
2. Bella Géza, tanuló, ev. (*Sopron), 11 éves, lakik Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
3. Bella Géza (*1904, Csapod), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
4. Bella Gézáné, szül. Göltl Emilia, (*Sopron, 1900), lakik Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
5. Buranics Győző, tanuló, róm. kat., 11 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
6. Buranics Károlyné, szül. Firtl Teréz (*Kópháza), 63 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
7. ifj Buranics Károlyné (*Kópháza), 28 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
8. Buranics Károly (*Sopron), 10–13 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
9. Buranics József (*Sopron, 1913. X. 14), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt a ház pincéjében.
10. Buranics Gábor, lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
11. Bakk Anna (*1909), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
12. Bakk Anna (*1932, Sopron), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
13. Bakk Lajos (*1930, Pestszentlőrinc), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.

14. Bakk Lajos (*Monostor, 1876), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
15. Bakk Lajosné, szül. Balogh Ilona (*1903, Monor), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt a Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
16. Burghardt Zoltánné, szül. Marlovits Anikó (*Sopron, 1920), lakik Sopron, Kőszegi u. 4. sz. alatt meghalt ugyanott.
17. Burghardt Zoltán (*Tatabánya, 1943), lakik Sopron, Kőszegi u. 4 sz. alatt. Meghalt ugyanott.
18. Bozza Mihály (*Sopron), 24 éves, lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
19. Bozza Gábor (*Sopron, 1936. VIII. 8), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
20. Bánkuti Béláné, szül. Kovács Erzsébet, 28 éves, róm. kat., lakik Sopron, Manninger u. 5. Meghalt ugyanott.
2921. Bánkuti Béla, honvéd (6. légv. tüzérszt.), lakik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt uo. 20. sz. alatt. Nejével együtt a bánfalvi Hősök temetőjében (2. parcella, B-sor).
22. Borsányi Anna Mária, (*Szeged, 1916), lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
23. Botár (Batári?) József, tizedes. A bánfalvi Hősök temetőjében (M.-sírhely)
24. Baranyai István, honvéd. Uo. (N-sírhely).
25. Bíró J. Dénes, honvéd. Uo. (M-sírhely).
26. Bajkó Lajos, honvéd (*Szovát, 1908), anyja Marosán Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében.
27. Barell (Barrej?) Károly, honvéd, (6/4. légv. tüzéruteg) (*1903), anyja Papp Antónia. A bánfalvi Hősök temetőjében. (N-sírhely)
28. Bakay Mihály karp. tiz., bombatűzszerész, gazdasági segédtanár (9. ker. légó. pk.) (*Szeged, 1922), anyja Török Ilona, Uo. (Y-sor).
29. Borzásai (Bodzási?) András, levente (300/113. levente lövészszázad). Uo. (M-sírhely)
30. Bartha György, levente (300/113. levente lövészszázad). Uo. (L-sírhely)
31. Bárány Ferenc, őrmester (6/4. légvédelmi tüzéruteg). Uo. (L-sírhely)
32. Bárány Ferencné, fenti őrmester neje. Uo.
33. Blaski József honvéd. Uo.
34. özv. Csáky Frigyesné, szül. Peja Erzsébet (*1868, Karánsebes), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám. Meghalt uo. (Zita-otthon).
35. Csics Gyuláné, szül. Reinheimer Ida (*1868, Szolnok), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében.
36. Csúnya László, honvéd, (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*Davidson, 1903), anyja Gergely Borbála. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor).
37. Csapó Sándor, ht. főtörzsőrmester (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (N-sírhely)
38. Cserpes Mihály honvéd (7. tüzér törzspótüteg). Uo.
39. Csavlek László, honvéd (*Budapest, 1913. III. 8.) Uo. (L.-sírhely)
40. Diószeghi Sándor, levente (300/113. levente lövészszázad). Uo.

41. Debrődi Kálmán honvéd (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*1907, Hajdúböszörmény), anyja Balázs Katalin.
42. Demeter Endre, honvéd (215/I. katonai munkásszázad) (*1911, Árpád, (Bihar megye), anyja Demeter Erzsébet Uo. (M-sírhely)
43. Damó Endre, tizedes (*1907, lakik Kolozsvárott, anyja Fischer Etel. Uo. (Y-sír)
44. Epich József, honvéd (215/I. katonai munkásszázad) (*Felsőtárkány, 1914), anyja Varga Julianna.
45. özv. Egyed Imréné, szül. Horváth Mária (*1878. X. 10, Gógánfa), lakik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt Uo.
48. Fiszek Jenőné, szül. Polszterer Mária (*1898 Sopron), lakik Manninger u. 3. Meghalt uo.
47. Forró Józsefné (*Orosháza 1903). Meghalt Sopron, Manninger u. 3.
48. Forró József, honvéd (*1905), anyja Győri Irén. A bánfalvi Hősök temetőjében (L-sírhely)
49. Fekete Karolin (*Sopron, 1909. III. 12). ev., lakik Sopron, Erzsébet u. 25. Meghalt uo.
50. Fodor Ágoston (*Budapest, 1922. IX. 18), lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt Meghalt uo. a pincében. (azonos az 53. sz.-val?)
51. özv. Fritsche Istvánné, szül. Kirchmayer Róza (*1873, Szombathely), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
52. Frisché Ferencné, Károlyi Emil ny. baboti plébános nővére (lásd 121. sz.), meghalt Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt (Zita-otthon). Plébános testvérével egy koporsóban temették el. (A rendőrségi jegyzőkönyvben nem szerepel).
53. Fodor Ágoston, t. hdp. őrmester, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Budapest, 1922), anyja Kálmán Vojanarivszky Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor). Azonos az 50. számmal?
54. Finczy József, honvéd (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Zalaudvarnok, 1908), anyja Horváth Apollónia, temetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, T-sor)
55. Farsang Dániel, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Nagyszében, 1912), anyja Nagy Ágnes.
56. Fülöp Károly, honvéd, (VII. tüzér törzspótüteg) (*1920. Lele), anyja Domai Eszter. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
57. Fejes János, ht. mű. gyak. (VII. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sír)
3058. Ferenczi László, szakaszvezető (VII. tüzér törzspótüteg). Uo.
59. Farkas István, honvéd (6/4. légvéd. tüzérüteg). Uo. (N-sírhely)
60. özv. Gaál Istvánné, szül. Paál Mária (*Kapunvár, 1875), lakik Sopronban, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon)
61. Gruber Miklós, tart. főhadnagy, táb. tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége, (*1899, Csütörtökhely), anyja Rombauer Júlia. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sírhely).
62. Galambfalvi Elek, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Makfalva, 1904). Uo. (N-sírhely).
63. Gergely István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Perbelik) Uo. (N-sírhely)
64. Gaál Gyula, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg) (*Szilágysomlyó, 1922). Uo. (N-sírhely).
65. Gyöngyösi Pál, honvéd (6/4. légvédelmi tüzérüteg) (*1921) Uo. (N-sírhely).

66. Gagy Ferenc, hadp. őrmester (*1915, Csíkszereda). Uo. (Y-sírhely).
67. özv. Grósz Mihályné, szül. Schröck Róza, ev., 73 éves.
68. özv. Hauer Györgyné, szül. Berkecz Ilona (*Budapest, 1867) lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
69. Halvax Róza, (*Felsőpatak, 1894), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
70. Halvax Imre, v. adótiszt (*Fehérpatak, 1898), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
71. Halvax Imréné (*Cinfalva, 1892. IV. 29), meghalt Sopronban, Kőfaragó tér 7.
72. Halvax Oszkár (*Sopron, 1927. II. 21), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
73. Halvax Rezső (*Sopronban, 1931. IX. 27), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
74. Halvax Vincéné (*Oberkohlstetten, 1886), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
75. Halvax Viktória, meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
76. Halvax Lujza, róm. kat., 43 éves.
77. Hauer Róza, 75 éves, lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt uo. a pincében.
78. Halmos István (*Pereszteg, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
79. Halmos Istvánné (*Sopronszécseny, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
80. Hajtó Ferencné, szül. Tremmel Paula (*Kópháza, 1921), lakik Sopron, Manninger út 3. Meghalt uo.
81. Hajtó Ferenc (*Sopron), 21 hónapos, lakik Sopron, Manninger út 3. Meghalt uo.
82. Hajtó Mária (*1939, Sopron), lakik Sopron, Manninger u. 3. Meghalt uo.
83. Helyes Jenőné (*Alsóság, 1897. XII. 1), lakik Sopron, Kőszegi u. 27. Meghalt Sopron, Kőszegi u. 24. sz. alatti pincében.
84. Hincsák Mihály, csendőr (3/II. csendőr zlj.). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sír)
85. Horváth András, honvéd (7. tüzér tőrzsópütteg) (*1915, Egyházasdoróc). Uo. (N-sírhely).
86. Hódosi István, honvéd (6/4. légvédelmi tüzérüteg). Uo. (N-sírhely)
87. Horváth István, honvéd Uo. (M-sírhely)
88. Illés Márton, levente (300/113. levente lövészszázad), (*Kolozsvár), uo. (M-sírhely)
89. Iwsits József (*Sopron, 1943. VI. 15), lakik Sopron, Kőszegi út 24. Meghalt a Kőszegi út 3. sz. alatti pincében.
90. Iwsits András (*Sopron, 1944. VIII. 3), lakik Sopron, Kőszegi út 24. Ua.
91. Iwsits Ottilia, róm. kat., 7 hónapos. Ua.
92. Ismeretlen katona. A bánfalvi Hősök temetőjében (L-sírhely)
93. Ismeretlen katona. Ua.
94. Ismeretlen gyermek. A Vadász utcában találták. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
95. Ismeretlen gyermek. Ua. (Vö. 125. sz.?)
96. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 122. sz.?)
97. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 123. sz.?)
98. Ismeretlen hulla. Ua. (Vö. 124. sz.?)

- 99–100. Ismeretlen halottak testrészei, belsőrészek, végtagok stb. A Kőfaragó tér 7. szám alatti ház romjaiból szedték ki (egy nő és egy kisgyermek?) (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányoznak).
101. Juhász István, ht. őrmester, (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely).
102. Jakoby Lászlóné, szül. Polszterer Paula (*1902, Sopron), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. (Zita-otthon)
- 31 103. Jakoby Judit (*Budapest, 1936), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Ua.
104. Jakoby László (*Budapest, 1942), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Ua.
105. Koruzs Béla, tizedes, (gyűjtőállomás parancsnokság), róm. kat. (*1920, Maklár), anyja Koruzs Julianna. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, T-sor).
106. Kapitány András, honvéd, (215/I. kat. munkásszázad), (*Óbesnyő, 1905), anyja Fehér Katalin. Uo. (L-sírhely).
107. Kiss Mihály, honvéd, (*Sajóvelence, 1903), anyja Jobbágy Eszter. Meghalt március 5-én az 526. sz. hadikórházban a márc. 4-i bombasérülés következtében. Uo. (II. parcella. K)
108. Kenyeres Miklós (Géza?), szakaszvezető, (táb. tüzér, kik. fek. soproni kirendeltsége), (*Nyíregyháza, 1920), anyja Oláh Zsuzsanna. Uo. (M-sírhely).
109. Király István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Kibéd, 1904), anyja Király Lídia. Uo. (M-sírhely)
110. Kovács Lajos, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Kolozsvár, 1917), anyja Kocsek Anna. Uo. (M-sírhely)
111. Kápolnai (Kápolnás?) Géza, tizedes (6/4. légvédelmi tüzérüteg), (*1905). Uo. (N-sírhely)
112. Kurdi Béla, tizedes (6/4. légvédelmi tüzérüteg) Uo. (N-sírhely)
113. Kosztni Sándor, levente (300/113. levente lövészsorozat). Uo. (L-sírhely)
114. özv. Kuntzl Aladárné, szül. Ján Lujza (*Pozsony, 1881), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon)
115. özv. Kovács Jánosné, szül. Horváth Lujza (*Sopronban, 1893), lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
116. Kroyer Ferencné (*Somogyszob, 1902. III. 26). Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz. alatti pincében.
117. Kroyer Edit (*1930), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz.
118. Kroyer Magdolna (*1926), meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7. sz. alatti pincében.
119. Kroyer Ferenc (*Vulkapordány, 1890). Lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
120. Kassai József (*Pinkafő, 1873), róm. kat., cukorgyári felügyelő, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon.)
121. Károlyi Emil ny. plébános (Babot), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). Lásd 52. sz. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
122. Kővári Károly, postaaltiszt, ev., 34 éves.
123. Kővári Károlyné, szül. Szalay Mária, róm. kat., 28 éves.
124. Kővári Győző Károly, róm. kat., 4 éves.

125. Kővári András, róm. kat., 8 hónapos.
126. Laczó Jenő, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Zalaegerszezen, anyja Szider Erzsébet). A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
127. Léderer Antal, levente (300/113 levente lövészsorozat). Uo. (L-sírhely)
128. Lukács Béla, péksegéd, lakik Sopron, Pócsi u. 4. sz. alatt. Meghalt Sopron, Pócsi u. 6. szám alatti pincében.
129. Lurmann Jánosné, szül. Kósa Jolán (*Jobaháza, 1902), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
130. Lurmann Magdolna (*Sopron, 1936), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
131. Lurmann Edit (*Sopron, 1942), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
132. Mayer Gyula, honvéd (Pócspetri, 1922. III. 25), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt uo. a pincében.
133. Marlovics József (*Szabar, 1889), lakik Sopron, Kőszegi u. 4. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
134. Molnár Józsefné, szül. Győri Ilona (*Bük, 1889), lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
135. Molnár József (*Csepreg, 1929), lakik Sopron, Kőfaragó tér 8. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
136. Mandula Mihály, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság), (*1905, Döge, Szabolcs megye), anyja Balogh Erzsébet. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parc. T-sor 3.)
137. Müller Endre, honvéd, (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Budapest, 1903), anyja Joczik Klára.
- 32137a. Magyar Géza, honvéd, (táb. tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége). (*Kisvárdá, 1912), anyja Leiszner Gizella. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
138. Molnár Mátyás, tizedes, 40 éves, ev. Uo. (L-sírhely)
139. Moga Mihály II., honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Nyárádszellye, 1905), anyja Szilveszter Rozália. Uo. (M-sírhely)
140. Matkó István, honvéd, (7. tüzér törzspótüteg), (*Murasziget, 1922), anyja Kalas Mária. Uo. (N-sírhely)
141. Mojzes Ferenc, honvéd (tábori tüzér kik. fek. kirendeltsége), (Nagybaracska, 1922), anyja Hajdu Katalin. Uo. (L-sírhely)
142. Munkácsi József (Géza?), honvéd. Uo. (M-sírhely)
143. Nagy Irma, okl. tanárnő, lakik Sopron, Kőszegi út 24. Meghalt Sopron, Kőszegi út 3(?).
144. Nagy Ferenc, tizedes (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely).
145. Orbán Dániel, (215/I. katonai munkássorozat), (*1914, Tiszanána), anyja Anga Mária. Uo. (L-sírhely).
146. Ördögh János, honvéd, (103. útkarbantartó század) (*1900, Szőny), anyja Hajósi Mária. Uo. (L-sor, 24. sír)
147. Orbán János, levente (300/113. levente lövészsorozat). Uo. (M-sírhely)

148. Polszterer Ferenc (*Kismarton, 1869), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt uo. a pincében (Zita-otthon).
149. Polsterer Ferencné, szül. Marschal Anna (*1873, Dunaszerdahely), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
150. Polsterer Paula, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.)
151. Polsterer N., öregasszony, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
152. Polsterer N., kisgyermek, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
153. Polsterer N. kisgyermek, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében. A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
154. Péter Ignác, gépkocsivezető, 36 éves, ref.
155. Policsányi János, örvezető (honvéd gyűjtőállomás parancsnokság) (*Rád, 1905), anyja Morvai Mária. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sír)
156. Peresztegi Nagy Ferenc, honvéd (103. útkarbantartó század) (*Székesfehérvár, 1901), anyja Szegfű Julianna. Uo. (L.-sor, 23. sír)
157. Pusztai János, örvezető (215/I. katonai munkásszázad) (*Dunaszentpál, 1897-ben, anyja Varga Mária. Uo. (L-sírhely)
158. Praznári György, honvéd, (*1925), anyja Nászi Mária, róm. kat. Meghalt márc. 5-én az 526-os hadikórházban, a márc. 4-i bombasérülés következtében. A bánfalvi Hősök temetőjében. (II. parcella, T-sor).
159. Popeckó Szilárd, szakaszvezető, (*1926). Uo. (Y-sor)
160. Polcsik Ferenc, honvéd (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (M-sírhely)
161. Poldi (Polódi?) Gábor, honvéd. Uo. (L-sírhely)
162. Rázsics (Rozsics?) János, őrmester, (*Belvárdgyula, 1922. V. 8). Meghalt Sopron, Bécsi u. A bánfalvi Hősök temetőjében.
163. Rezsnyák János, (*Magyaróvár, 1860. VIII. 24), lakik Sopron, Manninger út 21. Meghalt ugyanott.
164. Reisch Samu, 59 éves, (*Sopron, Pócsi u. 6.) Meghalt ugyanott a pincében.
165. Reisch Samuné, szül. Horváth Anna, 45 éves, róm. kat., lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
166. Reisch Mili, 24 éves (*Sopron), lakik Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
167. Reisch Jenő (*Sopron), 12 év körüli, lakik Sopron, Pócsi u. 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
168. Reisch István (*Sopron), 5 év körüli, lakik Sopron, Pócsi út 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
169. Rottensteiner Lénárdné, szül. Marlovits Teréz, lakik Sopron, Csendőr u. 2. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
170. Rottensteiner István, lakik Sopron, Csendőr u. 2. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.

(Folytatjuk)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész

33 Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 25. A FELKELŐK A MISSZIÓK AUTÓIN

25. A FELKELŐK A MISSZIÓK AUTÓIN

Saját gépkocsimat, ha csak egyáltalán el lehetett kerülni, nem akartam elküldeni. Ily bizonytalan időben egy négy keréken könnyen és gyorsan mozgó alkotmány gyakran eltűnik anélkül, hogy a viszontlátásra a legcsekélyebb remény is maradna. Elmentem tehát Sopron legnagyobb garázs-tulajdonosához. Megfelelő fizetésért kértem egy azonnal induló autót Eszterházára és Kismartonba s onnét vissza Sopronba. A felszólítást nem akarja egyenesen megtagadni. Ostenburgékkal nem ajánlatos ujjat húzni. Először készséggel vállalkozik tehát, de azután sajnálattal jelenti ki, hogy mindkét kocsijának eltört a tengelye. Egy jól irányzott pofonnal valószínűen célt értem volna el... De mivel nem vagyok erőszakos ember, az ultima ráció alkalmazása előtt még egy másik autótulajdonosnál is próbáltam szerencsét. Amint kilépek ugyanis az utcára, francia szó üti meg a fületem. Gauthier ezredes sofförje cseveg egy francia kutyamosóval. Megszólítom és megkérdem tőle, hogy gazdája autóján mennyi pénzért kockáztatna meg egy sétakocsizást a Sopron–Eszterháza–Kismarton–soproni útvonalon. Habozás nélkül kivágja, hogy nyolcezer koronáért.

Hatezerért aztán elindul.

Negyedóra múlva egy nálam segédtiszti minőségben működő felkelő-akadémikus, kinek Friedrich Istvánra vonatkozólag megadtam a kellő utasításokat, a francia misszió gépkocsiján elrobog Eszterházára. Ez különben is a legkényelmesebb megoldás, mert az Ostenburg-féle tábori őrsöknek úgy szól az utasítása, hogy az antant-missziók gépkocsijait feltartóztatás nélkül kell át bocsátaniok.

Trükkömet még aznap este elmondom bizalmasan a Pannóniában. Multság szempontjából a gondolatot mindenki utólérhetetlennek találja s a francia misszió becsapása miatt jóízűt kacag. Holnap különben Prónay Pál és Héjjas Iván is háborítatlanul szeretnének beutózni Sopronba. Ennek keresztülvitelére is módot találok. A szomszéd kávéházban ülő olaszoktól két sapkát szerzek. Ezek a sapkák magyar urak kocsivezetőinek fején paszpartu gyanánt fognak szolgálni.

Éjfél felé Nagymartonba kerülök. Másnap Savanyúkút környékén holmi teljesen ártatlan természetű lövöldözés vállalkozókedvű osztrák kommunistákkal. Az egész incidensnek nincs nagy jelentősége. Estefelé átlvagolok Kismartonba, hol Friedrich az Esterházy-kastélyban ütötte fel főhadiszállását. Vele egy csomó úriember érkezett meg, akik bele akarnak kapcsolódni öexcellenciája nagystílusú terveibe [...] [77\(8\)](#)

Gauthier Friedrich és Prónay miatt jegyzékeket fogalmaz. Kémei révén megtudta, hogy ezek az urak

háborítatlanul átjöttek az A-zónába. Hogy ez alkalommal azonban antantautók játszottak bizonyos szerepet, azt csak tőlem tudta meg Gauthier, de nem akarta elhinni.

34A kormány minden, Kismarton felé igyekvő felkelő-csapatot útközben leszállítat a vonatról és az irredenta harcosokat Budapestre toloncoltatja vissza. Már oly kétségbeesett kísérletekre is vetemednek, hogy csónakokon igyekeznek a Fertő tavon átkelni, hogy így valami módon észrevétlenül érhessék el Kismartont. Minden hiábavaló! Bebizonyosodik, hogy egy országban a kormány támogatása, vagy legalább jóakaró semlegessége nélkül nem lehet szabadcsapatokat szervezni. Ezt úgy látszik, Friedrich István is megértette, és további kísérletezéseinek céltalanságát belátva, eltávozott Kismartonból.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 26. HOGYAN HALT MEG LOSSONCZY ÉS VÁMOSSY

26. HOGYAN HALT MEG LOSSONCZY ÉS VÁMOSSY⁷⁸⁽⁹⁾

Kismartonban tovább tartott a piknikszerű megszállás. Amint említettem, ezek a kedves fiúk a magyar ügynek ezáltal is tetemes szolgálatot tettek. A kisantant, de különösen a cseh sajtó félreverte a harangokat. Híven kontráztak a Neue Freie Presse-nek, amely oszlopos cikkeket szentelt ama szenvedések és megpróbáltatások ecsetelésére, melyeket az osztrák uralmat epedve váró burgenlandi lakosságnak a garázdálkodó felkelő bandáktól kell elszenvednie.

Nos, a holland és dán újságírók, akik véletlenül épp akkor voltak a kismartoni különítmény vendégei, mikor Friedrich elutazása után⁷⁹⁽¹⁰⁾ először kerestem föl Weinéket, alaposan meggyőződhetek róla, hogy ez esetben az ország integritásának megőrzésével járó költségeket nem a legközvetlenebbül érintett lakosság viseli...

Október első napjaiban két puskalövés szakította meg hirtelenül a kismartoni felkelő idillt. Két ifjú gyermek harcos halála tett róla tanúságot, hogy a nyugat-magyarországi harctér mindenütt komoly áldozatokat kívánt... A túl korán hősi halált halt Satory (téves; helyesen Lossonczy – a „Magyarság” szerkesztőjének megjegyzése) és Vámosy-fiúk esete országszerte több port vert fel, mint az aránytalanul nagyobb áldozatokkal megvívott ágfalvai és más nyugat-magyarországi ütközetek. Amint magam a helyszínén meggyőződtem, a két fiatal mártír nem nyert oly megbízatást, mely teljesítőképességüket meghaladta, vagy őket különös veszélyeknek tette volna ki. Egy útelágazásnál azt a parancsot kapták, hogy figyeljék a Wiener Neustadt felé vezető utat... Az áldozatok az út szélén ülve képes levelezőlapokat írtak, midőn kerékpáron közeledő kommunisták felismerték őket a zöld kalapról, mint kismartoni felkelőket, és egy-egy lövéssel leterítették mind a kettőt. Azután, mint akik jól végezték dolgukat, kerékpáron visszasiettek osztrák területre.⁸⁰⁽¹¹⁾

Hogy ezért a két halálesetért, melyet az áldozatok egy kis elővigyázattal könnyen és biztosan elkerülhettek volna, nem lehet egyes személyeket felelősségre vonni, az – nézetem szerint – nem lehet vita tárgya. A járőr vezetője, aki őket az út megfigyelésével megbízta, bizonyára nem engedte meg nekik, **35** hogy őrszolgálat közben mindenki által meglátható helyen képes levelezőlapokat írjanak.

Ez az esemény, melyre egy a harctéren tartózkodó csapatnak minden percben el kell készülnie, mint kék égből sújtó villámcsapás hatott a kismartoni felkelőcsapatra. Mindazok az elemek, kik Nyugat-Magyarországot oly területnek tekintették, ahol zsúrokon értékesíthető olcsó hadibabérokat lehet

szerezni, sietve visszautaztak Budapestre. Midőn emiatt az eset miatt azt az utasítást kaptam Ostenburgtól, hogy a kismartoniakat helyezzem közvetlen parancsnokságom alá és a szolgálatot szervezzem meg a helyzet és cél komolyságának megfelelően, már kizárólag olyan elemekből állott a csapat, melyek haditapasztalatok tekintetében megütötték a mértéket. Emlékezetem szerint Halmay Zoltán⁸¹⁽¹²⁾ volt a legidősebb főhadnagy, kinek vezetése alatt a különítmény az Ostenburg-csapat utolsó hadiszereplése alatt derekasan megállta helyét.

Épp a kismartoni változott viszonyok rendezésével voltam elfoglalva, midőn odaérkezett a börtönben – sajnos – oly korán mártírhalált szenvedett Apáthy százados. Apáthy arról értesített, hogy a Lajtabán (sic) engem a II. hadsereg vezérévé méltóztatott kinevezni...⁸²⁽¹³⁾ A kinevezést azzal a megjegyzéssel vettem tudomásul, hogy a Lajtabán utasításait mindenestre addig fogom követni, míg azok Ostenburg intencióival, kinek mint sorkatona feltétlen engedelmességgel tartozom, ellenkezésbe nem jönnek. Eddig is különben minden intézkedésemet összhangba hoztam Budaházyval és a Héjjas-csoporttal, kikkel járőrök útján állandóan fenntartottam az összeköttetést.

Én különben, mint Ostenburg antantmisszió-összekötőtisztje, azt a benyomást nyertem, hogy az ügyet⁸³⁽¹⁴⁾ mindenki elintézettnak tekintette és csak Gauthier izgul az osztrákok trianoni jogaiért. De mindinkább erősödni kezdett bennem az a gyanú, hogy ő sem képvisel specifikus francia érdekeket. Kijelentései és a cseh sajtó hangneme között nem volt nehéz fölfedezni azokat a bizonyos rokon vonásokat, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a kölcsönös rokonszenv alapját nem a legönzetlenebb motívumok alkotják náluk...

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 27. SOPRONBA ÉRKEZIK A KIRÁLY

27. SOPRONBA ÉRKEZIK A KIRÁLY

A soproni lovassági laktanya kantinosa arról volt híres, hogy jó boraitól eltekintve, kitűnően meg tudja sütni az általam az A-zónában lelőtt nyulakat és így az utolsó időben bevett szokás lett, hogy Ostenburg hetenkint egyszer-kétszer legintimebb barátait és vendégeit egy-egy ilyen nyúlvacsorára hívta meg. Az 1921-iki őszi szokatlanul hosszú és enyhe volt. Október 21-én, egy szerdai ³⁶napon, nyitott ablak mellett ültünk vacsora után, a kávéház nagytermében.⁸⁴⁽¹⁵⁾ Adomákat mondtunk és hallgattunk a régi jó időkről és szőttük egy szebb jövő terveit. Mindnyájan hazátlan földönfutók voltunk.

Léptek hallatszanak a laktanya udvarán. Egy hang hatol be az ablak koromfekete nyílásából:

– Ostenburg ezredes urat kérem!

Az őrnagy az ablak felé fordulva válaszol:

– Itt csak egy Ostenburg őrnagy van!

A hang makacsul ismétli: „Ostenburg ezredes urat kérem sürgős beszélgetésre!” Az „ezredes” szót különösen hangsúlyozza.

Ostenburg kimegy. A beszélgetés, adomázás, tervezgetés tovább folyik. Negyedóra múlva belép egy közlegény és Bohéza kapitányt szólítja ki. Bohéza rövid idő múlva visszajön Ostenburg üzenetével, hogy ne

zavartassuk magunkat szolgálati okokból szükségessé vált távozása miatt. Nekem azonban megsúgja, hogy különítményemet helyezzem menetkész állapotba, mert rövid időn belül valami nagyobb vállalkozásra nyílik kilátás.

– Tódor, miről lehet szó?

– Valószínűen Pozsony ellen készül valami. Erre enged következtetni az öregnek az az intézkedése, hogy a laktanyában a te embereidnek kell helyet csinálni. Ha Ausztria ellen mennénk, nem rendelt volna benneteket vissza Sopronba.

Bohéza Tódor következtetését teljesen logikusnak és helytállónak kellett tartanom. Elbúcsúztam a társaságtól és visszalovagoltam Nagymartonba. Az autó használatától az utóbbi időben – a feltűnés elkerülése végett – eltekintettem. Csütörtökön reggel⁸⁵⁽¹⁶⁾ úgy Kis-, mint Nagymartonban kiadtam a menetkészültségre vonatkozó parancsot, melyet a vállalkozó kedvű fiúk kitörő lelkesedéssel fogadtak. Azután visszalovagoltam Sopronba.

A parancsnok egész nap távol volt. Senki sem tudta, hogy mi készül. Egy bizonyos idegesség azonban a polgárság közt is észlelhető. Valami volt a levegőben, de hogy mi, senki sem tudta. Ellenőrizhetetlen hírek hajszolták egymást, de hogy honnét erednek, arról senkinek sincs fogalma. A tiszti étkezdében elköltött vacsora után elmentem a Pannóniába. Este tíz óra után egy ügyeletes altiszt Ostenburgnak azt az írásbeli parancsát adja át nekem, hogy különítményemet⁸⁶⁽¹⁷⁾ még az éj folyamán vonultassam be Sopronba a 48-as laktanyába.

A megfelelő telefonos intézkedéseket magam közvetítettem Nagy- és Kismartonba, azután pedig a laktanya egyik másodemeleti tiszti szobájába, ahol lakásom volt berendezve (szalmazsupra kiterített lópokróc) nyugalomra tértem. Az ugyanazon előszobába nyíló szomszéd szobában Peller kapitány lakott. Pár órát alhattam, midőn a folyosón és az előszobában sok ember járkálása és beszélgetés zavarta meg az éjszaka csendjét. Peller szobája volt a lehangosabb és határozottan hallottam egy nő hangját is. Mivel nem vagyok kíváncsi természetű, nem firtattam, hogy mi történik Pellernél... Reggel hat órakor átmentem a laktanya másik szárnyába, ahol átvettem a jelentést a különítményeknek ³⁷reggel két órakor történt bevonulásáról. A szolgálatot teljesítő ügyeletesek kivételével mindenki alszik. Az ébresztőt elhalasztottam reggel nyolcra. Szokásomhoz híven a laktanyaudvar kútjánál végeztem toalettemet s ekkor föltűnt nekem két autó, melyek porlepte külsejéből hosszú éjszakai utazásra lehetett következtetni.

Ostenburg végigmegy a laktanya udvarán. Hozzászól, hogy jelentést tegyek neki a különítmények bevonulásáról. Ostenburg gallérijára három csillag volt felvarrva.

– Nyolc órára az összes kapitányokat kéretem az irodámba. Ott majd megtudsz mindent.

Felmegyek a szobába. Előszobám ajtaja előtt két tollas kalapos őrszem. Tisztiszolgám jelenti: egy kapitány úr azt az üzenetet küldi, hogy ne beszéljek hangosan a szobámban és ne fogadjak vendégeket, mert rajtam és tisztiszolgámon kívül az őrszemeknek senkit sem szabad beengedni...

Ostenburg ezredes fogadja a kapitányok jelentéseit, azután a következő napiparancsot adja ki:

„Őfelsége a király a királynéval együtt szerdán délután repülőgépen megérkezett Dénesfára. Ostenburgot magához rendelte és kinevezte ezredessé. Csapatát megtette „1. testőrvadászezredévé.” A csütörtöki napot Dénesfán, a Cziráky-kastélyban töltötte. Az éj folyamán bejött Sopronba és a királyné őfelségével együtt testőrezredének laktanyájába (Peller szobájába) költözött. Gebhardt kapitány az V. század tisztikarából

összeállít egy tizenöttagú testőrséget és gondoskodik őfelségeik személyes biztonságáról.⁸⁷⁽¹⁸⁾

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 28. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY JELENTKEZIK A KIRÁLYNÁL

28. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY JELENTKEZIK A KIRÁLYNÁL

„A mai est folyamán az Asbóth alezredes úr által összeállítandó különvonatokra a testőrezred összes alakulatai beszállásoltatnak, hogy őfelségéiket elkísérjék Budapestre. Délután négykor a csapatok eskütétele és díszmenet őfelségéik előtt. Addig a király érkezése mindenki előtt a tisztikart sem kivéve, utókban tartandó!”⁸⁸⁽¹⁹⁾

Különítményemnek meghagyom, hogy a délutáni ünnepélyes csapatszemlére tegye meg az előkészületeket. Wein csapata a Friedrich-féle ruha helyett khakiszínű uniformist és zöld kalap helyett acélsisakot kap. A felszerelést és podgyászt, Jakóby főhadnagy gondos felügyelete alatt társzekerekre rakják. A fiúk tudják, hogy nagyobb vállalkozásra készülünk, de mivel a városba való kimenő meg volt tiltva, még a király eljövételéről ott elterjedt kósza hírekről sem szerezhettek tudomást. Mindenki a csehek elleni rajtaütésre tippelt.

A soproniak kérték elbocsátásukat. Ők csak a város megvédésére irányuló szolgálatra vállalkoztak. Ostenburg úgy döntött, hogy mindenki, aki nem akar velünk tartani, csak akadály. Menjenek!

Az egyedüli kivétel Tálós Bandi volt, aki továbbra is megmaradt a tisztii különítmény kötelékében.⁸⁹⁽²⁰⁾

A délelőtt folyamán Ostenburgtól azt az utasítást nyertem, hogy Kunéry Gábor századossal együtt vigyem meg Hegedűs altábornagnak a parancsot: ³⁸jelentkezzék őfelségénél. Hegedűst a belvárosnak egy kisebb, a helybeli patrícius-közönség által sűrűn látogatott vendéglőjében találtuk meg, midőn épp a villásreggelijével volt elfoglalva. A parancs átvételekor krétafehér lett az izgatottságtól, azonnal fizetett és követett minket az autóra, melyen elrobogtunk a 48-as kaszárnya felé. Kunéryvel együtt a kegyelmes urat felkísértük a második emeletre, hol a folyosón Ostenburggal találkoztunk, kinek szabályszerűen jelentettük a parancs végrehajtását.

Miután a király által tábornokká és hadügyminiszterré kinevezett Lehár ezredes részéről utasításokat kellett átvennem, a második emeleten való tartózkodásomat néhány perccel meghosszabbítottam és így alkalmam nyílt reá, hogy szemügyre vegyem a királyt és környezetét. Őfelsége dacára erősen öszülő hajának, az életereje tetőpontját elérte, egészséges, ruganyos férfi benyomását tette. Testtartása és érdekes arca határozottan szép volt. Öltözete egyszerű csukaszürke táborig uniformis, bőrlábszárvédőkkel. Egész személyes felszerelését egy futár hozta Mikes János szombathelyi püspök rezidenciájából, hol az a király húsvéti látogatása alkalmával visszamaradt. Bőrövén a rövid, aranybojttal díszített manlicherszurony lógott.

Lehár tábornokon kívül, ki velem mindössze annyit közölt, hogy az általam végrehajtandó parancsot majd később fogja átadni, ott láttam Andrássy Gyula grófot, Rakovszky Istvánt, Gratz Gusztávot, akik egy ablakmélyedésbe húzódva tanácskoztak komolyan és behatóan. Ez alkalommal ismerkedtem meg Boroviczenyi Aladárral, ki a királlyal, mint magántitkára tette meg a tegnapelőtti légi utat. Ő arról értesített, hogy a királyi vonatot megelőzve, külön megbízatással fogok Győrbe utazni, és megkért, hogy feleségét, aki a királyné podgyászával előreláthatóan ma fog vasúton odaérkezni, igazítsam útba, hogy

találkozhasson vele.

A kora délutáni órákban a királyi pár megérkezése közismertté vált. A szép őszi időben beláthatatlan sűrű tömeg lepte el a 48-as laktanya körüli utcákat. Mindenki legalább egy pillanatra látni akarta a királyt. Gebhardt kapitány azonban kellő igazolás nélkül senkit sem bocsátott be a laktanya udvarába. Csupán a Bencze Klári vezetésével megjelent leányklub tagjait bocsátották be, kik a soproni hölgyek hódoló tiszteletét tolmácsolták a királyné előtt.

Délután négy órakor az összes alakulatok felálltak a laktanya udvarán. A testőrezred négy százada, a géppuskászszázad és lovasszakasz, melyek a II. csendőr-tartalékszázalóaljnak a nyugat-magyarországi felkelést megelőző állományát jelentették. Tollas vadászkalapot viseltek. Az azóta behívott tartalékosokból és újoncokból alakított századok, valamint a parancsnokságom alatt álló V. század acélsisakkal voltak felszerelve.[90\(21\)](#)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 29. KÁROLY KIRÁLY GYŐRBE INDUL

29. KÁROLY KIRÁLY GYŐRBE INDUL

Mikor a király alakja föltűnt a kivonult csapatok előtt, a kitörő lelkesedés bizonyos tekintetben ledöntötte a katonai fegyelem korlátjait. Mindenki feszes testtartással hajtotta végre a megfelelő mozdulatokat, de a szünni nem akaró frenetikus éljenzés, mely a laktanya körüli utcákat ellepő tömegre is átragadt, mint a felkorbácsolt tenger, percekig zúgott végig az egész városon.

39A király feszes vigyázzban hallgatja végig az Ostenburg által hangosan felolvasott és ezernyi katona szájából visszhangzó eskümintát. Valamivel odébb a királyné, körülvéve a gyönyörű soproni hölgykoszorú által, szemmel látható meghatottsággal nézi ezt, az ország történetében páratlan jelenetet. A király néhány lelkes szóval megismétli a koronázási esküben az ország integritására vonatkozó fogadalmát. A gárdaezred Szűz Máriás magyar zászlaja, a Himnusz dallama és az elvonulás a szemmel láthatóan meglegedett és lelkesedő uralkodó előtt, egy nagyszerű történelmi képek oly részletei, mely az összes résztvevők emlékezetében szívük utolsó dobbanásáig fenn fog maradni.

Az eskütétel és a díszszemle után azonnal megkezdődött a csapatok bevagonírozása. Engem a késő esti órákban, mint tolmácsot, Hegedűs altábornagy rendelt maga mellé, hogy a Sopronban időző antant-tábornokoknak bejelentsem a király megérkezését és a hatalomnak részéről való átvételét.

Gorton és Ferrario tábornokok kijelentették, hogy utasítások híján hivatalosan nem foglalhatnak állást a bejelentéssel szemben, de a maguk részéről személyesen siettek a legőszintébb szerencsekívánataikat kifejezni. A Hamelint helyettesítő Gauthier ezredes ezzel szemben kijelentette, hogy körömszakadtáig ragaszkodik Burgenland átadásához. Persze, Ausztria számára.[91\(22\)](#)

A 48-as laktanyába visszatérve, Lehár tábornokhoz siettem parancsátvétel végett. Ófelségének két sajátkezűleg írt és címzett levelét adta át nekem, melyek Győr város parancsnokló tábornokának[92\(23\)](#) és Bozó ezredesnek szóltak. Felszólítás volt benne, hogy a csapatok vonuljanak a pályaudvarhoz és ott, az átutazó király előtt tegyék le a hűségüket. A királyi és az azt kísérő csapatvonatokat megelőzve utazzam a kora reggeli gyorsvonattal Győrbe. Csak öt megbízható tisztet vigyek magammal és húsz vadászt, akik a vasúti átjárót és a pályaudvart fogják megszállni. Ugyanazzal a vonattal utazik Karner kapitány néhány

tiszt kíséretében, kik az enyémmel azonos megbízatással fognak eljárni Komáromban. Polgári közönséget egyáltalában nem szabad ezen vonatra felvenni. Az egyedüli kivétel Saly hírlapíró, kinek meg volt engedve a Budapestre való utazás.

Ezeket a parancsokat és utasításokat a királyi lakosztály mellett levő tiszti szobámban vettem át, ahol Boroviczény Aladár az összegyűlt újságíróknak bediktálta a királyi pár légiutazására és megérkezésére vonatkozó közleményeket. Egyszersmind közölte velük az újonnan kinevezett kabinet listáját, melynek élén Rakovszky István szerepelt.

Itt Boroviczény újra lelkemre kötötte, hogy kutassam fel az időközben Győrbe érkezett feleségét és legyek segítségére, hogy a királyi vonatot és a rajta utazó férjét megtalálja.

Miután az engem, valamint Karnert elkísérő tiszteket kijelöltem (magam mellé vettem a kiválóan értelmes és megbízható Dobrovits dr. főhadnagyot) és a bevagonírozásra vonatkozó parancsokat kiadtam, kimentem a vasúti étterembe, hol Sopron egész előkelősége összegyűlt, hogy jelen lehessen a felséges pár vonatra-szállásánál. Tizenegykor meg is érkeztek egy autón s egyenesen egy sebtében hálókocsivá átalakított betegszállító kocsiba szállottak fel. Az autótól az udvari vonatig vezető utat Gebhardt gondosan elzáratta a közönség elől, de az előtte ismert tiszteket és az általuk kísért hölgyeket beeresztette [40a](#) sorfalon belül levő térre, hol az uralkodópárt hangos ovációk kíséretében valóságos virágzapporral árasztották el.

A vagonírozás lassan (nézetem szerint túlságosan lassan) haladt. A vonatok összeállításával megbízott Asbóth alezredes a répaidény miatt beállott kocsihány folytán nem tudott feladatával gyorsabban megbirkózni. Másnap, azaz szombaton reggel előtt, alig lehet elindulni. A kiadott intézkedések értelmében legelő fog haladni a Bohéza kapitány századát szállító vonat, melyet azután egymásután követnek az udvari vonat, az V. század vonata és a többiek. A legvégén haladt volna a szombathelyi tüzérség, mely szintén hozzánk csatlakozott.[93\(24\)](#) A derék Renner ezredes csapataival visszamaradt, hogy az általunk kiürített területeken a rendet ezentúl a király nevében tartsa fenn.[94\(25\)](#)

A város előkelőségéből és tisztekből álló társaság a késő éjfélutáni órákig a legemelkedettebb hangulatban maradt a vasúti étkezőben. A magyar királyság tényleges visszaállításához a legvérmesebb reményeket fűzték.

Én ez alkalommal nem tudtam magamévá tenni a többiek optimisztikus felfogását. Mindazok után a hírek után, amelyeket Győrből és Komáromból hallottam, valószínűnek tartottam, hogy sem én, sem Karner nem fogjuk ép bőrrel megúszni a megbízatásunkkal együtt járó kalandot. E két város helyőrsége volt állítólag legerősebb vára a „dunajegeseknek”, ahogy akkoriban a szabadkirályválasztókat nevezték.[95\(26\)](#) Ha e helyőrségek parancsnokai valóban meggyőződéssel és az általuk igaznak tartott ügyhöz híven fogják fel kötelességüket, úgy tulajdonképpen a parancs átadásakor bennünket azonnal fel kell, hogy koncoljanak. Ezzel a lehetőséggel komolyan számoltam, de el voltam határozva, hogy ha végsőre kerül a sor, nem fogok a Hadúr előtt egyedül megjelenni. Hogy azután hogyan és mikor fogunk a budai királyi várig eljutni, ennek a feladatnak ez idő szerinti megoldatlanságával szintén tisztában voltam.

Mielőtt a vasúti személyzet által a reggel elsőnek induló gyorsvonat egyik elsőosztályú fülkében lepihentem volna[96\(27\)](#), még hazakísértem ismerőseimet és utoljára néztem meg az általam megkedvelt város sajtószertű éjszakai szépségeit. Még mindenki talpon volt és Thurner polgármesterrel együtt zajosan tüntettek a távozni készülő király mellett. Pár idevaló, leszerelt felkelővel is találkoztam, akik teli torokkal éljeneztek. A

királyhűségnek mindenesetre hangos, ha nem is kockázatos kifejezése.

Lefekvés előtt a gyorsvonaton már bevagonírozott és alvó különítmény éber ügyeletesének meghagytam, hogy a vonat ötórás indulásának esetleges elmaradását vagy késését jelentse. Ezután pedig meggyőződve, hogy Salyn kívül más polgári személy nem tartózkodik a kocsikban, nyugalomra tértem.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 30. GYŐR HELYŐRSÉGE A KIRÁLY MELLÉ ÁLL

30. GYŐR HELYŐRSÉGE A KIRÁLY MELLÉ ÁLL

Borús őszi nap kora reggelén fut be a Sopron felől érkező gyorsvonat a győri pályaudvarra. Épp virradni kezd. A házak sötét körvonalai komoran rajzolódnak le az ólomszürke háttérre.

41A vasúti átjárót és környékét megszállóm az Ostenburg-vadászokkal, kiknek szigorú utasítást adok, hogy semmiféle csoportosulást ne tűrjenek és különös figyelemmel vigyázzanak, hogy a berobogó vonat ellen senki merényletet el ne követhessen. Ittlétükre vonatkozó kérdezősködéésre tagadjanak meg minden felvilágosítást.

Egy tisztet, mint pályaudvarparancsnokot az állomáson hagyok, miután a forgalmi főnököt felvilágosítottam a helyzetről. Egy tisztet a postán helyeztem el, egyet pedig a távíró- és távbeszélőhivatalba azzal az utasítással, hogy megkérdetése nélkül semmiféle városon kívüli hírközlést ne tűrjenek meg. Egyelőre csak nekem, vagy megbízottamnak szabad kapcsolni, ha az illető a „Negyedik Károly” jellegével jelentkezik. Miután még egy tisztet elküldtem az alispánhoz és a polgármesterhez, hogy jelentse be nekik: a király nevében átvettem a város feletti parancsnokságot, tíz Ostenburg-vadász fedezete alatt segédtisztetem kíséretében elmentem Bozó ezredeshez, a helyőrség parancsnokához.

Valaki nevémen szólít. Visszanézek és megimerem Klempa ezredest. Régi jó barátom a háború előtti időkből. Szászvároson volt az ottani vadászzászlóalj tisztje, képviselője annak a katonatípusnak, amely csak koloniális hadseregekben, a régi monarchiában pedig a világtól félreeső boszniai hegyekben fejlődhetett ki. Most, mint Mária Terézia-lovag⁹⁷⁽²⁸⁾ Győrött tölti a nyugdíjaztatását követő szomorú napokat.

Kérdőleg néz rám: szemügyre veszi ruházatomat és felszerelésemet. Honvéd huszárcapitány, karabéllyal, rohamkéssel, acélsisakkal és az övre akasztott kézigránáttal. Látszólagos legmélyebb béke idején mindenesetre szokatlan látvány.

– Hová mégy? Mi járatban vagy? Mi az újság? Klempa bácsi előtt nem lehetnek titkaid.

Az öregnek tulajdonképpen igaza van. Minek titkoljak egy becsületben megöszült, vén, királyhű katona előtt egy olyan tényt, melyet egy órán belül, az udvari vonat berobogása után, úgymint fog mindenki. Az ő segítő közreműködése misszióm végrehajtásánál semmi esetre sem fog ártani.

Elmondok neki mindent. Annyit mond rá:

– Veled megyek Bozóhoz!

Midőn a parancsnokságra érünk, nyolc óra elmúlt. Az előszobában egy vezérkari őrnagy fogad, aki

segédtiszti minőségben működik Bozó ezredesnél. Azt kérdezi tőlem, hogy milyen ügyben kívánok beszélni az ezredes úrral?

Legnagyobb sajnálatomra, küldetésem célja felől nem adhatok felvilágosítást, írásbeli parancsaim vannak, melyeket kizárólag csak az ezredes úrnak személyesen adhatok át.

Bozó ezredes megérkezik, és miután segédtisztje jelentését meghallgatta, beszólít az irodába, hová Klempával egyszerre lépek be. Jelentem, hogy írásbeli parancsom van az ezredes úr részére, melynek tartalma előttem ismeretes. Utasításom úgy szól, hogy e parancs végrehajtását szükség esetén ki kell erőszakolnom.

– Ki küldte a parancsot?

– Öfelsége, a király ...

42Bozó halálsápadtan veszi át tőlem a király sajátkezű levelét, melynek kézhezvételét a katonai előírásnak megfelelően a borítékon nyugtáztatom. Elolvasás után kijelenti, hogy mielőtt intézkedne, Budapesttel kell érintkezésbe lépnie.

– Ezt nem engedhetem meg! Alázatosan jelentem, hogy a várost már megszálltam és a posta- és távíróhivatal feletti rendelkezést átvettem.

Ez alkalommal helyzetem némileg hasonló volt a köpenicki kapitányéhoz. De ekkor segítségemre jött Klempa s ezentúl már ő vitte a szót. Németül folyt a kapacitálás. A vén harcos győzött: Bozó ezredes kétélyei eloszlottak. Riadót fuvatott és a helyőrséget a pályaudvarra rendelte eskütételre.

Én lesietek az utcára. Egy főhadnagy ott ül egy katonai gépkocsi kormánykerekénél. A király nevében lefoglalom. Kirobogok az országútra és annak mentén Sopron irányában követem a vasúti vonalat. A legközelebbi őrháznál távbeszélőn megtudakolom, hogy mikor érkezik Sopron felől az első katonavonat. Az értesítés úgy szól, hogy ha gépkocsin a legközelebbi állomásig elébe hajtok, ott találkozhatom vele.⁹⁸⁽²⁹⁾ Tíz perc múlva már a legelől haladó Bohéza-féle vonaton teszek jelentést a Győrben történekről Lehar tábornoknak.

Midőn Győrbe berobogunk, a zászlóval kivonult díszszázad már fel van állítva. A helyőrség többi csapatai is gyülekeznek. Klempa bácsi diadalittasan várja a királyt, sapkáján félméteres tollal. Míg a királyi vonat berobog, Boroviczény feleségét keresem. Végre egy vasutastól megtudom, hogy a grófné már tegnap megérkezett, de nem mert mutatkozni. A forgalmi főnök lakásán várja a király kíséretében közeledő férjét. Ott felkeresem és mire visszaérek vele a pályaudvarra, prüszkölve áll meg az udvari vonat mozdonya.

Pors Jóska alispán gondoskodott róla, hogy a katonaságon kívül a városi polgári lakosság is a lehető legünnepélyesebb fogadtatásban részesítse a királyi párt.⁹⁹⁽³⁰⁾

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 31. KÉTSÉGBEEJTŐ LASSÚSÁGGAL BUDAPEST FELÉ

31. KÉTSÉGBEEJTŐ LASSÚSÁGGAL BUDAPEST FELÉ

A katonaság megesketését kitörő lelkesedéssel nézte végig a nép. Ez nem volt mondvacsinált, hivatalos,

parancsszóra rendezett tüntetés! A város apraja-nagyja odatódult a vonathoz, hogy hosszú távollét után újra láthassa a hazatért uralkodóját. De bármennyire lelkesítő volt is a fogadtatás, melynek öröme öfelsége tábornokká nevezte ki Bozót, úgy éreztem magam, mintha forró vasakon állnék. Kár minden percnyi veszteglésért!

Végre elindulunk! Miután különleges küldetésem véget ért, felszálltam az udvari vonatra, ahol Ostenburgtól legkönnyebben vehettem át a csapatomra vonatkozó parancsokat. A királyné öfelségének kísérő udvarhölgye helytel kínál meg a királyi kocsiosztály melletti termeszkocsiban,[100\(31\)](#) ahol uzsonnakávéval vendégl meg, melyet a nap izgalmi és fárasztó eseményei után a legjobb étvágyal fogyasztok el.

A király termétől, ha ugyan annak lehet nevezni a betegszállító kocsi nagyobb fülkét, csak egy spanyolfalszerű retesz választ el. A vonat zakatolása ellenére minden szót át lehet hallani. Öfelsége a minisztereivel beszélget. Boroviczény [43](#)Aladár és felesége is bejönnek. Alig férünk el e szűk helyiségben. Halkan, suttogva beszélünk, hogy ne zavarjuk a királyt és tanácsosait. Figyelmes hallgatódzással talán sok fontos államtitkot leshettem volna el. De az igazat megvallva, semmi sem érdekel. Csak már Budán volnánk. A vonat kétségbeejtő lassan dőcög előre. Már a késő délutáni órákban vagyunk. A győri tartózkodást beleszámítva, körülbelül nyolc óra hosszal van úton ez a vonat.[101\(32\)](#)

Ácson megállunk. Bohéza egyik tisztje jelenti Ostenburgnak, hogy a dunajegesek Komárom előtt fölszedték a síneket. A második század és az utászszakasz előmentek, hogy biztosítsák a továbbutazás lehetőségét. Amíg a megrongált vágányt állították helyre és a komáromi helyőrség ellenállását nem törtük meg, itt kell veszteglőnk.

Ostenburg a géppuskásokat is előreküldi. A többi vonat Ács körül várakozik. Rakovszky István távbeszélő-összeköttetésbe lép Bethlennel. Minden szavát hallom a király miniszterelnökének. Öfelsége a vágányok mellett sétálgatva tölti el a várakozás bizonytalan óráit. A lámpások egymásután gyulladnak ki. Rakovszky még mindig tárgyal a telefontól.

Már teljesen besötétedett, midőn jelentés érkezik, hogy a Komáromba vezető út fel van szabadítva. Elindulunk. Pár perc múlva bent vagyunk Komárom kivilágított pályaudvarában. A helyőrség itt is kivonult, hogy letegye a hűségsküt. Tisztek nagy tömege lepi el a pályaudvart és a vasúti étkezdét. A sok beszélgetésből annyit lehet kihámozni, hogy a helyőrség parancsnoksága oly intézkedésekre határozta el magát: a király továbbutazását megakadályozza! Ennek folytán fel is szedték a vasúti síneket. Midőn azonban látták, hogy az Ostenburg-csapat el van szánva, hogy fegyverrel is kieroszakolja a továbbnyomulást, a jobb hazafias belátás és a királyhű elemek befolyása felülkerekedett a dunajeges mentalitáson.

Siménfalvyt kard nélkül, mint foglyot hozzák a vonathoz. Nekem jut a feladat, hogy századom tisztjeivel őriztessem. Jóérzésű erdélyi fiúk gondjaira bízom. Nem akarom látni. A székely hadosztály volt vezérkari főnökétől nem vártam volna ezt a magatartást.

Itt fölmerül az az eszme, hogy az utazást Komáromban tartózkodó folyamgözösökön kellene folytatni. A kora reggeli órákban kiköthetnénk a Pálffy-téren. E kérdés felett is tanácskoznak. A vizén való utazást sokan aggályosnak tartják s az aggályoskodó bölcsek felfogása győz.[102\(33\)](#)

Hosszú, hiábavaló veszteglés után a felszedetés állandó veszedelmének kitett sánpáron folytatjuk az utat. A poggyászkocsi egy fapadján, lópokrócba burkolózva, végigheveredem... Az éj folyamán egyszer felébredek. A vonat egy állomáson áll. A pályaudvaron katonaság, mely a hangosan felolvasott eskümintát

mondja dörgő karban. A sötét háttérben, a lámpák gyér világítása mellett nagy kíváncsi néptömeget is lehet látni. Tata-Tóvároson eltelik másfél óra egy oly eskü meghallgatásával, melyet napjainkban Isten második parancsolata iránt közömbössé lett emberek tesznek le...

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 32. A BUDAÖRSI CSATA

4432. A BUDAÖRSI CSATA

Baghy László huszárfőhadnagy híres szép csizmáját... nem tudja felhúzni. Három vagy négy állomáson át hallgatom az istenkáromlásoknak és átkozódásoknak azt a zuhatagát, mely a valósággal kelepcébe jutott harcos ajkaira tódul. Baghy Laci csizmája ébrentart Bia-Torbágyig.

Virradni kezd. Ostenburg az állomás épülete előtt osztogat parancsokat. Az én nevemet is szólítja, mire azonnal jelentkezem.

– Harc nélkül nem fogunk Budapestre eljutni. Az V. század legyen minden pillanatban kész!

Kiadom a készültségi parancsot. A tüzérek kezdenek kirakodni. A tisztí különítmény egy mozdonyra kapaszkodva, igen csinos csoportképet nyújt, melyet a velünk utazó fényképész azonnal meg is örökít. Én azonban, megszállott területen tartózkodó családomra való tekintettel, kerülöm a fotográfáló gép lencséjét.

Az állomási épület előtt oltárt rögtönöztek. Egy pap misét mond. Az uralkodópár a sínek közt térdepelve imádkozik.

Messze, Budapest irányában, egyes lövedékeket, azután gépfegyverek kattogását lehet hallani. Ostenburgnak három előreküldött százada és a géppuskások már harcban állanak. Az V. század gépfegyvereivel nyílt vasúti teherkocsikra száll és szintén elindul. Az indulási parancs a vasúti állomás telefonján jön Ostenburgtól, aki időközben autóján kirobogott a harciesemények színterére. Velünk együtt jön Bogányi százada. A nagy biatorbágyi viadukt és az utána következő kis akácós pagony után nyílt mezőhöz robog a vonat Törökbálint felé. Az ütközet zaja a kerekek minden fordulatánál hangosabb lesz. Balról a mi vonatunk is tüzet kap. Golyók csapkodnak a vasúti kocsik faréseibe. Már sebesültjeink is vannak.

Most már az ellenség is látszik. Egy század acélsisakos katona előrenyomul a hegyekből s rajvonalba fejlődve nyomul ellenünk. Ők adták le azokat a lövéseket, amelyek egy tisztemet és géppuskásomat már megsebesítették. Föltétlenül fel kell vennem velük a harcot, mert különben eljutnak Biatorbágyig és elfogják az udvari vonatot. Én is elrendelem az előnyomulást egy, a vasúti vonallal párhuzamosan elhúzó árokig, mely jó támpontot nyújt. Az ellenfél beszüntette a tüzelést. Fehér zászlót lobogtató járőr közeledik felénk. Halmay Zoltánt küldöm ki, hogy vegye fel a tárgyalások fonalát. Kár volna magyar vért ontani!

Pár perc múlva kezdet szorítok az ellenséges századparancsnokkal. Derék magyar katona, aki azt hitte, hogy cseh és osztrák kommunisták ellen indult harcba. A budai hegyekből az országútra leereszkedve, egy acélsisakos katonákkal megrakott s Budapest felé robogó vonatot vett észre. Tűz alá kapta, de amikor látta, hogy az egyik kocsin nemzeti színű zászlót lenget a szél, azonnal beszüntette a tüzelést, így kerültünk össze. A magyar király katonái ellen a világért sem akar harcolni. Sőt kijelenti, hogy velünk tart.

Új bajtársunknak helyet szorítunk a vonaton és így megerősödve, tovább robogunk Törökbálint felé. Újra tüzet kapunk. Még egy-két ember megsebesül.

Itt ma már harcoltak. Tollaskalapos Ostenburg-vadász mellett egy teljesen felfegyverzett és felszerelt polgári ruhás halott fekszik. Most már mi sem tudjuk, hogy tulajdonképpen ki ellen is indultunk harcba? A polgári ruhában harcoló ellenségre vonatkozóan a hozzánk átpártolt új bajtársak sem tudnak felvilágosítást adni. Talán a kommün ütötte fel újra a fejét Budapesten?

45 Törökbálint és Budaörs között megáll a vonatunk. Gyorsan leszállunk, csak a sebesültek maradnak vissza. Szegény Zorkóczy, aki Ágfalvánál szenvedett sebesüléséből csak a közelmúltban gyógyult ki, újra súlyos láblövést kapott. A harcba most beleszól ellenséges tüzéség is, mely valahonnan a Sashegy irányából küldözgeti srapeljeit. Ostenburg hidegvérrel intézkedik a legnagyobb golyózaporban. Nekem azt a parancsot adja, hogy a vasúti töltés mentén előrenyomulva, tisztítsam meg az ellenségtől az előttünk elterülő, Kelenföld állomása fölötti dombokat. Lehetőleg keveset lőjjünk, mert magyar egyetemi hallgatók ellen megyünk. Félrevezetett testvéreink, akik nem is tudják, kik ellen harcolnak. Bogányi tőlem jobbra nyomul előre a tétényi dombok alján. A hozzánk átpártoltakat is eldirigálja valahová.

érintkezést létesíteni a saját csapatbeliekkel. Hogy háborús kifejezéssel éljek: a szó szoros értelmében a levegőben lógok a csapattal. Mintha az ellenségeskedés minden ponton megszűnt volna. Csak az én állásomat lövik szakadatlanul.[104\(35\)](#)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 33. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY BUDÁRA INDUL

33. HEGEDŰS ALTÁBORNAGY BUDÁRA INDUL

Kalapos Ostenburg-vadászok tiszték nélkül csatangolnak a harcmezőn. Összegyűjtetem őket és saját különítményemben tisztjeim vezetésével legénységi szakaszokat alakítok, melyekkel arcvonalamat mindkét irányban meghosszabbítom. A nagy távolságból lövöldöző ágyuk és gépfegyverek kivételével ellenséget sehol sem bírok felfedezni [...] Ostenburgnak címezve helyzetjelentést írok és további parancsokat kérek. Az iratot Bandival küldöm hátra.[105\(36\)](#)

Dél felé gyors iramban érkezik egy mozdony Törökbálint irányából. Hegedűs altábornagy Budapest felé igyekszik rajta. Kérdéseimre nem felel. Állig begombolkozott.

Hírt sehonnét sem kapok. Rólam Ostenburgék, úgylátszik megfélemlítettek. Csapatom messze előretolt állásban minden összeköttetés nélkül vesztegel. Aránylag rövid idő múlva Hegedűs ugyanazon a mozdonyon tér vissza. Most még kevesebbet lehet megtudni tőle.[106\(37\)](#)

Dél elmúlt. Sehonnét sem kapok hírt, sem parancsot. A vasúton eltöltött két éjszakától és a mai előnyomulástól kifárasztott fiúk nagy része alszik a rögtönözve megásott fedezékekben vagy árokpártokon. Velünk szemközt egyszerre megélnék a harci tevékenység. Sűrűbb tüzet kapunk. A mieink is válaszolnak. Végre élénk tűzharc fejlődik ki az egész vonalon. Látom, hogy a tölténytáskákban levő lőszerkészlettel ezt az iramot nem bírom soká. Újra küldöncöt menesztek Ostenburghoz helyzetjelentéssel és lőszerpótlásra vonatkozó kéréssel. A legénységi osztagok feletti parancsnoksággal Haidecker Tónit bízom meg...

Hirtelenül egy kohóba, egy Bessemer körtébe, egy martinkemencébe süllyedek... Feltartóztatás nélkül zuhanok valami tűzpiros mélységbe, amely azonban nem éget.[107\(38\)](#) [...]

Rajtam valami súlyos tárgy, amely megnehezíti a lélegzést. Odakapok a [47](#)kezemmel s acélsisakom csörömpölve gurul a földre. Egy őszirózsa azonban ott fekszik meztelen mellemen, mert zubbonyom és ingem fel van gombolva. Felülök és körülnézek. Lövések zaja. Ütközet. Fejem zúg, gyomrom émelyeg. Egyedül vagyok egy fa tövében, senki sem törődik velem.

Andris, a tisztiszolgám, aki eddig egy percre sem tárgított oldaláról, ujjongva közeledik felém:

– Már azt hittük, hogy meghalt a kapitány úr... Eltalálták a sisakját, onnét volt a baj. Szaladtam segítségért. Azalatt egy disznó ember ellopta az összes kitüntetésekét és helyettük egy virágot hagyott itt...

Egy srapel-repszdarab érte a sisakot. A lövés nyoma tisztán látható. Ettől vesztettem el egyidőre az eszméletemet.

Haidecker jön és jelenti, hogy a balszárnyon részint elszaladtak az emberek, részint pedig már fogságba estek. Csak az előttünk lévő arcvonal-szakasz tartja még magát. Fegyelmezett tüzelésük megállította az

ellenfelet. Többnyire erdészek és bányászok. De már az utolsó tölténytárnál tartanak ők is.

– Visszavonulás a tétényi erdő felé! Siess a balszárnyra! Vezess annyi fiút, amennyit csak lehet, Tétényre. Ott lesz a gyülekező!

Magam adom ki a visszavonulási parancsot. Egyideig a közelemben van tisztiszolgám. De azután elmarad. Sohasem láttam többé. Nem is hallottam azóta róla. Sorsa után sem tudok érdeklődni, mert emlékezetemben csak mint Andris él. Vezetéknevét sohasem tudtam.

Körülöttem csapkodnak a golyók. Sűrűn és gyorsan tüzelnek, mint amikor az eszeveszetten menekülő ellenséget szokták üldözni.

Végre elérem az erdő szélét. A fiúk gyülekeznek, a legénység is szép számmal verődik össze. Egy Ostenburg-főhadnagy is ott van. Nyolcvanhatan vagyunk összesen.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 34. TALÁLOMRA – A SÖTÉT ÉJSZAKÁBAN

34. TALÁLOMRA – A SÖTÉT ÉJSZAKÁBAN

Mivel senki sem üldöz, pár percnyi pihenőt engedek a kimerült csapatnak. Mehmed, a boszniai óriás, itt van az egyik géppuskával. A többieknél is legfeljebb egy-egy tölténytár maradt meg az utolsó negyedóra elkeseredett tűzharca után. Az akadémikusoknak csak egy kis része maradt meg.¹⁰⁸⁽³⁹⁾ Husszein Ibrahim Hilmi, a török bányász bemondása szerint Haidecker Tónit egy csomó tiszttel elfogták. Ő maga is ott volt s megszökve, csak az utolsó pillanatban sikerült hozzám csatlakoznia.

Miért szünetel a harci zaj az én csapatom szétkergetése után? Egyetlen lövést sem hallani. Az erdő széléről áttekinthető táj egy mély békebeli vasárnap délután képét mutatja. Mit tegyek? Ostenburgékkal megszakadt minden összeköttetésem. Egyelőre Téténybe menetelek, ahol kimerült és éhes embereim részére ennivalót szerezhetek. Hogy mi lesz azután, majd meglátjuk.

Az út eleinte erdőn, azután villatelepeken át vezet. A szép időben sokan teniszeznek s abbahagyva a játékot, tágranyílt szemmel bámulják csapatomat, amelyen meglátszanak a hosszú harc és fáradalmak nyomai. Sokan jelentéktelen sebektől véreznek. Embereimet kérdésekkel ostromolják meg, amelyekből megtudom, hogy itt senkinek fogalma sem volt a reggel óta közelben dúló, elkeseredett harcokról. A lövéseket hallották ugyan, de a fővárosi ember szokásos indolenciájánál fogva senki sem törődött velük.

⁴⁸Kijutunk Téténybe.¹⁰⁹⁽⁴⁰⁾ A város az eseménytelen vasárnapi délután lélekölő unalmában pihen. A főtéren egy csengető villamos zakatol végig, egy álmosan és unalmasan álldogáló rendőr pedig alig veszi észre a látszólag valami gyakorlatról visszatérő katonaságot. Megállítom a csapatot és szigorúan megtiltom, hogy kilétünkről bárki kérdéseire felvilágosításokat adjanak.

Nagy, korcsmaforma helyiséget látok. Az üres söntésben mindenki elfér. Négy őrszemet állítok ki a térre torkolló utcák végére azzal a megbízatással, hogy üldöző csapat esetleges közeledését azonnal jelezze, embereimet pedig bevezénylem a korcsma söntésbe, hogy a főtéren veszteglő katonai csapat ne okozzon hiábavaló és mindenesetre káros feltűnést.

A korcsmárosnál valamennyiök részére ennivalót rendeltek. Akármit is, csak gyorsan ehessenek az emberek.

– Annyi nincs – mondja a korcsmáros.

– Akkor vegyen a szomszéd élelmiszerboltból.

– Azok vasárnap csak este hétkor nyitnak.

– Addig nem várhatok! Ha nem teremt elő azonnal eledelt, felfeszítetem a boltokat. Vigye meg izenetemet a boltosok lakására. Különben mindent pontosan megfizetek!

Tíz perc múlva már mindenki sonkát, töpörtyűt, szalonnát és kenyeret falatozik. Egyik főhadnagyomat – a rendőr kíséretében – két vadással a legközelebbi csendőrlaktanyáig küldöm el, ahonnan két láda tölténnyel térnek vissza. Egy csendőr elkíséri őket és nyugtát kér az átadott lőszerről. Megkapja.

Míg a többiek esznek és pihennek, én ezalatt a város széléig megyek ki, oda, ahol a szőlők kezdődnek, és körülnézek. Délnyugati irányban, majdnem a dombsor tetején, megpillantok egy szép úrilakot, megfelelő istállókkal és mellékhelyiségekkel. Azután visszatérek csapatomhoz, mely a korcsma nagytermében azzal van elfoglalva, hogy a töltényeket elossza és a géppuska hevedereit újra megtöltse.

Ezalatt besötétedett. Az eddig kék ég viharfelhőkkel telt meg. Erős, hideg őszi szél kezdett fújni s az ablakhoz csapdosta az esőcseppeket. Ebben az időben senki sem tartózkodott az utcán. Csapatomat sorakoztatom, az élére állok és elindulunk. Felvezetem az előbb kiszemelt majorhoz. Koromsötétben, dühöngő viharban, teljesen átázva érkezünk oda. Senki sem látta idejövetelünket.

Bemegyek a házba. Javakorbeli úriemberrel ismerkedem meg. Ő a házigazda. Bemutatkozom s éjjeli szállást kérek fáradt csapatom részére. Midőn azonban egy lámpás fényénél látja, mennyien vagyunk, kijelenti, hogy szerény fedele alatt el sem férünk ennyien.

– Arra nem is gondoltunk. Engedjen be az istállóba.

– Szívesen!

Belépünk egy körülbelül negyven állat befogadására alkalmas épületbe. Legnagyobb része üres, de a helyiség a meglévő állomány párájától jól átmelegedett. Szalma is van bőven.

Míg csapatom pihen, ezalatt a házigazdával tanakodom a helyzet felől. A háborút ő is mint tüzértiszt küzdötte végig és királyhű ember. Térképen pontosan meghatároztam jelenlegi tartózkodási helyünket és megjelöltem azt az utat, amelyen visszafelé haladva előreláthatóan rábukkanok a királyra és Ostenburg csapatára. Én is lefeküdtem az istállóba, de meghagytam az őrsgnek, hogy pontosan két órakor ébressze fel a csapatot...

49Mire elindultunk, az idő félig-meddig kiderült, a felhők szakadoztak és a holdsarló elég jól világította meg utunkat. Szomorú éjszakai menetelés volt...

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 35. A KIRÁLY KATONÁI LETESZIK A FEGYVERT

35. A KIRÁLY KATONÁI LETESZIK A FEGYVERT

A csapat élén haladok. A helyzet felderítésére előreküldött járőrrel állandóan fenntartom az összeköttetést. S nagy bekerített helyre jutunk, amely széles fennsíkon fekszik. Óriási, meredek falú földhányás. A ténylegi katonai lövőtér. Utunk párszor leereszkedik egy mélységbe és ugyanannyiszor kapaszkodik fölfelé. A gyéren látható csillagokból megállapítom, hogy utunk pontosan nyugati irányba vezet. Utunkat egy északi irányba vezető dűlőút keresztezi, mely meredeken ereszkedik le egy, a sötét mélységben fekvő falu felé. Nem lehet más, csak Törökbálint. Megállítom a csapatot és pihenőt adok. A legtöbben egykettőre kimerülten alszanak a nedves, hűvös földön. Egy járőrt küldök le a faluba azzal a feladattal, hogy állapítsák meg, van-e ott katonai csapat és ha van, melyik párthoz tartozik?

Az idő megint beborult. Október végén reggel négykor a virradatnak még nyoma sem vehető észre. Fejünk felett gágogó vadlibacsapatok repülnek. Rossz időnek előjele. Sötét gondolataimból és tűnődéseimből a járőr visszaérkezése ráz föl. Előbb jöttek, semmint vártam volna.

– Ostenburg-csapat van Bia-Torbágyon.¹¹⁰⁽⁴¹⁾ Bátran mehetünk le a faluba.

Lemegyünk. Egy üres házcsoportot találok, hol embereimet elszállásolhatom. Jakóby főhadnagy jelenti, hogy az V. századnak egy csomó tisztje és legénységi állománybeli embere megmenekült és örvideni fog visszajövelemnek. Itt halálom híre volt elterjedve. Csapatom nagy részét, főleg a kismartoni csoport embereit, tegnap elfogták, de a többiek aránylag jól vannak. A kis Táros Bandi teljesen kimerülve alszik egy közeli házban. Jakóbynak meghagyom, hogy reggel hétre gyülekeztesse az egész ötödik századot a nagyvendéglő előtti téren s gondoskodjék róla, hogy a konyhakocsiban jó reggeli készüljön. Én magam lemegyek az állomásra és ott a Bia-Torbágyon levő Ostenburggal próbálok telefonon érintkezésbe lépni.

Az állomáson találkoztam Bohéza Tódor kapitánnyal. Felvilágosít a helyzetre vonatkozóan. Hegedűs altábornagy közvetítésével tegnap a déli órákban sikerült fegyverszünetet kötni. Mindkét fél csapatai megmaradnak a fegyverszünet időpontjában elfoglalt állásukban. A mai napon folytatandó tárgyalásokon megállapodnak a király budapesti bevonulásának módozatait illetően.

Furcsa fegyverszünet, melynek megkötése után elfogták csapatomnak egy részét, engem pedig hajszál híján, hogy agyon nem lőttek! A telefonon sikerült beszélnem Ostenburggal. A fegyverszünetre vonatkozóan körülbelül ugyanazt mondja, mint Bohéza. Rendkívül örvend életbenmaradásomnak.

(Fogarassy László magyarázó szövege:

A fenti mondat és a következő bekezdés között egy egész mondatcsoport vagy a szerző feledékenységéből, vagy a „Magyarság” szerzőjének hibájából kimaradt. Ezért kénytelenek voltunk egy összekötő szöveget beiktatni, amely az olvasó tájékoztatását szolgálja: amikor Maderspach telefonon beszélt Ostenburggal, utóbbi még nyilván nem kapott jelentést arról, hogy a kormánycsapatok felmondták a fegyverszünetet és megújították az ellenségeskedéseket. Ennek következtében 50Törökbálintnál egy Ostenburg-század (Bohéza) bekerítve megadta magát, míg a tisztiszázad (Maderspach) megtagadta a kapitulációt és „nyugat felé igyekezett magát áttörni”. Egy másik Ostenburg-századot Csikipusztánál, a komáromi huszárezred géppuskás századát Pátyon fogták el. Maderspach százada a kormánycsapatok arcvonala mögé kerülve, eljutott Bia vagy Torbágy községbe, ami valószínűleg azért is sikerülhetett, mert nem viselt csendőrkalapot, hanem acélsisakot. Mint a következő mondatból kitűnik, Maderspachnak sikerült az általános zűrzavarban csapatát Bián vagy Torbágyon, vagy valamelyik majorban elszállásolni.

*Hetvenhat embere maradt.)*¹¹¹⁽⁴²⁾

Én azonban nem térek pihenőre a csapatommal, hanem tovább fáradozom, hogy valamiképpen kiszabaduljak abból a kelepceből, amelybe hibánkon kívül jutottunk be. Mindenekelőtt meghagyom a fiúknak, hogy a faluban senki sem mutakozzék tisztí uniformisban. Mindennemű kérdezősködésre azt kell válaszolni, hogy a X-ik ezrednek két, különleges megbízatás végrehajtására kikülönített szakasza vagyunk. Egyelőre az ügyeletes kivételével mindenki pihenjen. Az ébresztőre és indulásra vonatkozó parancsokat majd később fogom kiadni.

Visszamegyek a faluba és ott felkeresem egyik sógoromat, aki akkoriban a Metternich herceg-féle biatorbágyi uradalomban mint gazdatiszt volt alkalmazva. Megtalálom. A főintézőhöz megyek vele, ki a legbarátságosabban fogad és meghív vacsorára. Az általános helyzet felől igyekszem tájékozódni. Itt megtudom, hogy őfelsége aznap, vagyis hétfőn reggelig itt tartózkodott. Midőn azonban a kormánycsapatok tüzésége tűz alá vette a pályaudvart és az udvari vonatot, az összes szerelvények nyugat felé távoztak el. Olyan hírek vannak, hogy Ostenburg Bicske környékén szervezi az ellenállást és a királyhoz hűnek maradt nyugat-magyarországi csapatokra támaszkodva megpróbálja a hadiszerecsse visszafordítását. Sok szó esik a köznép kétségbeesett bánatáról... A kormány proklamációinak tartalma, mellyel a koronás királlyal szemben tanúsított eljárását a külügyi kényszerhelyzetre való hivatkozással takargatja, senkit sem győz meg...

Fáradtságomra való hivatkozással korán hagyom el Weber főintéző vendégszerető asztalát. Földerítő szemlére indulok, hogy kitapogassam azt a helyet, hol a Biatorbágyon beszállásolt kormánycsapatok előrsi vonalán könnyen törhetnek át nyugati irányba. Biz az sehol sem fog különös nehézséget okozni. A tábori őrök csak ímmel-ámmal végzik szolgálatukat. Ezekről jöhet-mehet mindenki, akármilyen irányban.

Sógorom megígéri, hogy pontosan éjfél után egykor eljön a falu végén lévő szállásomra és megmutatja azt a dűlőutat, melyen az országút elkerülésével elérhetem Alcsútot vagy Bicskét. Az ügyeletes egy órákor felébreszt... Sógorom azt a szomorú hírt hozta, hogy az Ostenburg-csapat további ellentállásáról elterjedt hírek tévesek voltak. A tatai, komáromi és győri helyőrségek visszapártoltak a kormányhoz s cserbenhagyták a menekülő királyt, akit talán már el is fogtak. Nyugati irányba való törekvésünk ily körülmények között teljesen céljavesztett kaland volna, mely csupán néhány értékes emberélet elvesztését vonná maga után.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 36. MINDEN ELVESZETT!

5136. MINDEN ELVESZETT!

A helyzet kétségbeesett reménytelenségéről csak a vasúti állomáson győződtem meg, ahol egy királyhű vasutas a tegnapi napon és a mai éjszakán befutott táviratok tartalmát mutatta meg nekem. Életem egyik legkeservesebb lépésére szántam el magamat. A hónapokon át sikerrel és szerencsével forgatott fegyvereket le fogom rakni. A Metternich-uradalom virágházában egy pislogó mécses fényénél letettük a fegyvereket. Sógorom azzal az ígérettel vette át őket, hogy a magyar csendőrségnek fogja átadni... Megható volt a falu királyhű lakosságának áldozatkészsége, mely néhány óra alatt lehetővé tette, hogy a magyar királynak hetvenhat hű katonája polgári ruhába öltözve elmeneküljön és elkerülje a magyar hadifogság lealázó és

keserves megpróbáltatásait.

Más ember testére szabott, szűk polgári ruhában menekülök Tálós Bandi és Husszein Ibrahim Hilmi kíséretében. Hideg, kellemetlen őszi idő kerekedett. A csapatoktól túlszűfolt országúton eleinte alig tud mozogni a kocsink. A rossz polgári ruhába bujtatott szegény ördögöket, kik egy ócska hintóban kuporognak, senki sem figyeli.

Antantisztek száguldanak el mellettünk kényelmes autóban. Ezek a tisztok e csonka országnak valóságos urai....

Sötét éjszaka érünk egy jóbarát vendégszerető házához. A török Ibrahim ott marad, én pedig Tálós Bandival még ugyanaznap éjszaka folytatom utamat Dorogig, ahol kedves rokonok és jóbarátok házában találunk menedéket. Teljes apátia vesz rajtam erőt. Minden elveszett, amiért érdemes volt élni, ami megérte azt, hogy az ember kockára vesse az életét...

Beszélnék a király elfogásáról, Tatáról, Tihanyról, Bajáról. Semmi sem érdekel. Barátaim rábeszélnek, hogy ne bujdoszak tovább. Jelentkezzem Esztergomban a helyőrség parancsnokánál, aki biztosította őket, hogy abban az esetben – jegyzőkönyv felvétele után – azonnal szabadonbocsátanak. Nem volt nehéz bármire is rábeszélni engemet: teljes mindegy volt nekem akkor, hogy mit csinálnak velem. Mióta le kellett tennem a szabad ember legnemesebb szimbólumát, a fegyvert, úgymint fogoly vagyok.

Bemegyek Esztergomba s ott egy ezredesnél jelentkezem, aki hosszú jegyzőkönyv felvétele után szabadonbocsát. Keresem a kocsit, amely visszavinné Dorogra. A piactéren régi jóbarátommal, Pál Imre honvéd őrnaggyal találkozom. Ő letartóztat és elvisz a kenyérmezei fogolytáborba. Ott, megőrzés végett, egy honvéd ezredesnek ad át. Szegény, alig tud magyarul. Bölcsőjét Szebenben, vagy Szászrégenben ringathatták. Magyarizált erdélyi szász.[112\(43\)](#)

Ma nagy kuruc! 1921-ben királyhűségért fogolyként kezeli azt a Maderspachot, kinek nagyapját 1849-ben öngyilkosságra kergette Haynau és akinek apja mint honvéd küzdött végig a szabadságharcot.

Egyelőre veszedelmes lázadóként kezelnek és egyedül zárnak be egy karbolszagú betegszobába. Amikor azonban eszébe juttatom a parancsnok úrnak, hogy a mai mozgalmas időkben, midőn a sors kereke gyorsan szokott megfordulni, még le sincsenek zárva az akták azt a kérdést illetően, hogy kettőnk [52](#)közül tulajdonképpen kicsoda is a lázadó – kibocsát és megengedi, hogy időmet az egész fogolytábor területén szabadon járkálva tölthetem.

A kerékpáros zászlóalj tisztjei között igen kedves erdélyi bajtársakra akadok, kiknek lakásán, a viszonyokhoz képest, elég kellemesen ütöm agyon az estét és az éjszakát.

Másnap vagy nyolcvan tisztet szállítanak be hadifogolyként a muszkák részére épített kenyérmezei táborba. Nagyrésztük különítményembeli úr. Délután két különvonat hoz fogoly legénységet. Mindazok az urak, akik résztvettek a budaörsi ütközetben, rettenetes állapotban érkeznek meg. Fejükön a rohamsisak, hátukon az ütközet alatt összeizzadt, a vasárnap esti hideg esőben átázott ing. Némelyiknek az uniformisa folytonossági hiányokat árul el. A legkellemetlenebb mégis az, hogy a budapesti laktanyákban, ahol eddig fogva voltak, megtetvesedtek.[113\(44\)](#)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész / 37. SZOMORÚ NAPOK A FOGOLYTÁBORBAN

37. SZOMORÚ NAPOK A FOGOLYTÁBORBAN

Egy tizedes jelentkezik nálam és átadja összes hadikitüntetéseimet, melyek a budaörsi csata óta elvesztek. Elmondja aztán, hogy ő zsilvölgyi ember s ismeri a családomat. Mivel halottnak nézett, leszedte mellemről az összes medáliákat, hogy a feleségemnek vigye el őket. Most, hogy élve talált, mindent visszaszolgáltattat becsülettel.

Az összes tiszteket kivétel nélkül egy nagy, hideg, színszerű épületbe zárják be, melyet egy kohóval is alig lehetne kifűteni. Órákhosszat didereg és vakarózik az egész társaság.

Nem bírom nézni!

Kiszököm az épületből s minden akadály nélkül kijutok az utcára. A fogolytábor kerítését egy félreesőbb helyen kidöntötte a szél. Ott szabad a közlekedés. Volna csak kardom, azzal bátran mennék el az őrség előtt. A bakák ugyanis csak az oldalfegyver nélküli tiszteket tartóztatják fel.

A dorogi bányák igazgatósága kérésemre azonnal egypár kocsi szenet küld a fogolytáborba, hogy legalább félig-meddig tűrhető meleget lehessen rögtönözni a fogdában. A fiúk odahúzódnak a befutott kályha mellé. Délután a bánya a munkásfürdőt bocsátja rendelkezésünkre és a gőzmosodában a ruhát és fehérneműt megszabadítja a tetvektől.

Friedrich István nagy autóján többször is fölkeres bennünket és a szűkölködők részére fehérneműt, dohányt, pár jó falatot hoz. Néhány nap múlva a fogság szigora is enged. Megengedik, hogy a nap jó részét a fogolytábor tágas udvarán tölthetjük. A viszonyok azonban, mindezek ellenére, napról napra tűrhetlenebbek lesznek.

A fogoly akadémikusokat, kiket a velük szemben elkövetett igazságtalanság tudata a végsőkéig bősztített fel, alig lehetett fékmentartani. Teljes tekintélyemet kellett latba vetnem annak a megakadályozására, hogy a fogolytábor többnyire újoncokból álló őrségét le ne fegyverezzék és nyílt lázadásban ne törjenek ki. A hangulat komorságára következtetni lehet abból az öngyilkosságból is, amelyet szegény Wimmer József kapitány, egy temesvári származású menekült követett el.

53A bányán kívül Friedrich István volt az egyedüli közéleti ember, aki a szomorú sorsra jutott testőrezred tisztikarát szóval és tettel támogatta és vigasztalta. A táborba való érkezése mindig örömnapot jelentett.¹¹⁴⁽⁴⁵⁾

Ezalatt kétnapi szabadságot kértem egy Budapestre szóló utazásra. Meg is kaptam. Elhatároztam, hogy felkeresem Hermann Miksa régi kollégámat, műegyetemi tanárt és kormánypárti politikust. Abban reménykedtem, hogy ő, mint a bányászati akadémia volt tanára, a legszentebb hazafias kötelességük teljesítése közben bajba jutott ifjak érdekében minden követ meg fog mozgatni. Csalódtam. Nyugat-Magyarország szabadságharcosai még súlyos, szenvedésteljes heteket töltöttek fogságban.¹¹⁵⁽⁴⁶⁾

(Vége.)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésűsfonógyár története (1933–1976)

Verő Mária: A Soproni Fésűsfonógyár története (1933–1976)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésűsfonógyár története (1933–1976) / 1. A vöslai anyavállalat és a fésűsfonalgyártás

1. A vöslai anyavállalat és a fésűsfonalgyártás

Az Actien-Gesellschaft der Vöslauer Kammgarn-Fabrik Európa-szerte jóhírű vállalat volt; a Schöller-Rockefeller tőkés csoport pénzügyi érdekkörébe tartozott. A vállalat ma is létezik, anyatelepe a Bécestől délre fekvő Bad Vöslauban van, egy másik ausztriai gyára Möllersdorfban áll. Tőkeexporttal is foglalkozott, fióküzeme volt Csehszlovákiában (Cechic), Lengyelországban (Biala). A termelés nyersanyagát, a gyapjút, javarészt Ausztráliából importálták.¹⁽⁴⁷⁾

A gyár terméke kötő- és szövőfonal. A közvetlen alapanyagot, a sodratlan, egyenes szálakból álló fésült szalagot csak Ausztriában állították elő, Sopronba is innen szállították. A soproni gyárban a következő típusú gépek dolgoztak: 650 orsós francia selfactor (sima orsójú, szakaszos működésű fonógép), 200 orsós német Hartmann-fonógép, francia cérnázógép. Ezek Möllersdorfból kerültek Sopronba.

A gyártás folyamata a következő: a tovább már nem nyújtható fésült szalagot az előfonoda gépsorai kissé megsodorják, ezzel újra nyújthatóvá teszik. A nyújtás után a fonodában a selfactorok és a gyűrűs fonógépek termelik a fonalat, az első finomabb, kisebb sodrásút, az utóbbi erősebben sodrottat. A kettőzöben két fonalat egybesodornak, ⁵⁴a cérnázóban még tovább erősítik. Utolsó műveletként a megfelelő nedvességtartalom elérése céljából a fonalat gőzölik. 1941 előtt Sopronban a fonalat nem festették.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésűsfonógyár története (1933–1976) / 2. A Fésűsfonó alapítása

2. A Fésűsfonó alapítása

1933. március 3-án a Vöslai Fésűsfonógyár vezetői levelet intéztek Sopron város törvényhatósági bizottságához²⁽⁴⁸⁾ amelyben kifejezték készségüket, hogy fésűsgyapjú fonására alkalmas gyárat létesítenek a városban. Ehhez a város támogatását kérték: 20 000 pengő segélyt, az építőanyag önköltségi áron való

biztosítását a város kő-, homok- és kavicsbányáiból, valamint 15 évi adó-, út- és kövezetvámmentességet, beleértve az ingatlan vétele utáni illeték elengedését is.

A vállalat az építkezést még 1933-ban kívánta elkezdni, terve szerint az új gyár a következő évben már termelne. A munkálatokban helyi, soproni iparosokra számítottak. Az első években a munkáslétszámot 160-ra, a gyár kapacitását 5200 fonóorsóra és 2000 cérnaorsóra kívánták növelni.

Ez előtt a levél előtt a vöslai gyár már bizonyára tapogatózott a városnál (és más városokban is, így pl. Sárvárott), úgyhogy a gyár elhelyezésére javaslatot tettek, azt a Kerpel-telepen, a Flandorffer-utcában (a mai Táncsics-utca végén) kívánták felállítani.

Ezzel a levéllel nagyjából egyidejűleg a kormányhoz is kéréssel fordultak.³⁽⁴⁹⁾ Ebben a gyár felállítását mint állami érdeket tüntették fel, hiszen a magyar termelés a gyártani szándékozott cikkekből alig fedezi a fogyasztás felét; egyúttal jelentékeny számú munkás kaphatna munkaalkalmat. A tőkeimport ellenében a kormánytól még más kedvezményeket is kértek, az állami adók elengedését 15 évi időtartamra, engedélyt arra, hogy Vöslauból egy shed-rendszerű (fűrészfogas tetőszerkezetű) munkatermet átszállítsanak, valamint a munkáslétszám negyedrézének megfelelő idegen (osztrák) munkaerő tartózkodásának és munkavállalásának engedélyezését a helyi munkások kiképzésének idejére. Az egyik legjelentősebb kívánság az, hogy a gyapjú szabad, vámmentes szállítását hosszabb időre biztosítsák (az alapítás idején a gyapjú vámmentesen volt behozható Magyarországra). A készülő termékeket valutaért kívánták értékesíteni, mert a nyersanyagot szintén valutaért kellett beszerezniük Ausztráliából.

A gyár 200 000 pengő befektetéssel számolt. Egyben a vállalat megnevezte soproni ügyvédjét (dr. Pinezich István) is.

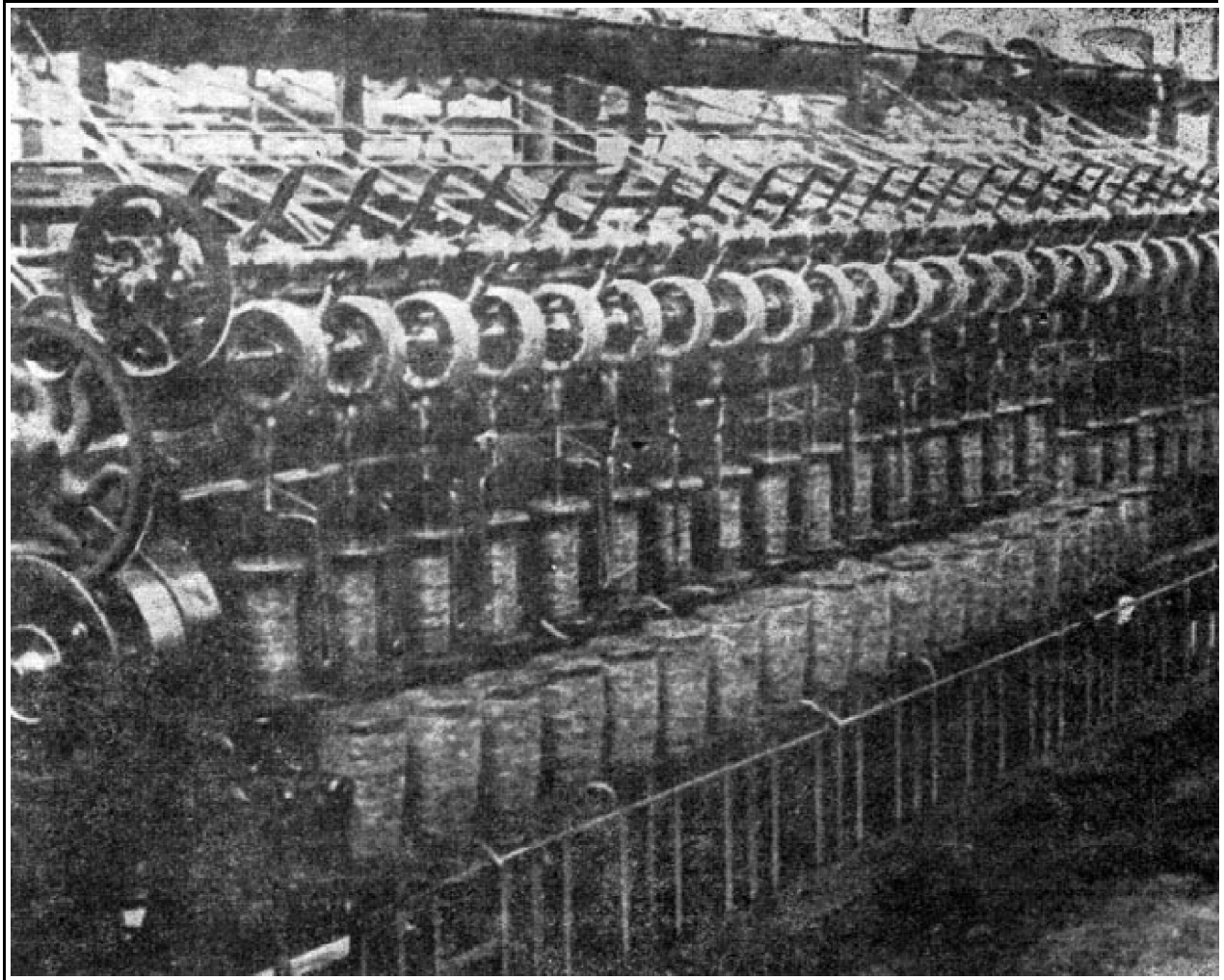
Bár a város előzetesen már tudott a vöslai vállalat elképzeléseiről, az ajánlat mérlegelése és a feltételek tisztázása elég hosszú időt vett igénybe.

Rögtön kezdetben az egyik legkomolyabb probléma a gyártelep helyének kiválasztása volt. A vöslaiak javaslatában szereplő Kerpel-féle telep több szempontból is előnytelennek látszott⁴⁽⁵⁰⁾. Egyrészt zavarta az akkor érvényben lévő Walder-féle városrendezési tervet, amelyben egy körút szerepelt a Flandorffer utcát keresztezve; a tervezett körút zártosú, emeletes beépítését a gyártelep megzavarta volna (a körút később mégsem épült meg). Másrészt nehézségek jelentkeztek a víz- és csatornahálózattal is, főként a vízmű egyik gazdag kútjának szükségessé váló felszámolása miatt. Ez a városi vízdíj felemelését vonta volna maga után. Még további költség keletkezett volna a tervezett hely közvetlen közelében lévő fatelep raktárának áthelyezéséből, valamint a fatelep elzárttá válásából és tűzvédelméből.

55A város közben felbecsültette Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalatával az új gyártelep várható energiaszükségletét, annak esetleges fedezését és költségét⁵⁽⁵¹⁾.

A jelzett nehézségek miatt a vöslai vállalat is más helyen keresett megoldást és a Fésüsfontalgyár későbbi végleges helyén, az Ágfalvi úton 5000 négyszögöl magántelket vásárolt meg. Ebből arra lehet következtetni, hogy a város megfontolásait elfogadta, és a kedvezőtlen anyagi hatás miatt új telephelyet keresett.

A gépek behozatalára a vöslaiak nem kaptak vámmentességet, ezért újabb segélykéréssel is fordultak a városhoz 1933 júliusában. A segély összege 25 000 pengő és a gépelt vámjának megtérítése lett volna⁶⁽⁵²⁾.



1. kép. 1890-ból származó angol fonógép

Az első híradás a vöslaiak tervéről a Soproni Hírlapban július 30-án jelent meg⁷⁽⁵³⁾. Ebben ismét szó esik a városrendezési tervekről, nevezetesen a Lackner Kristóf utca folytatásának beépítésében szükséges változtatásokról, de mivel akkor még javarészt üres területről volt szó, ez nem jelentett komoly problémát. Az újság véleménye szerint ezt bőven ellensúlyozza a város munkanélküli hadának várható csökkenése. Ha az építkezés már a téli időszakban folya, a télre munkátlaná válók száma is csökkenne az építőiparban.

A város és a vöslaiak közötti tárgyalások, amelyekről így már bebizonyosodott, hogy mindkét félnek érdekében állnak, 1933 augusztusában lezárás előtt álltak. Az 56akkori törvényes előírásoknak megfelelően a város ekkor hirdetményben fordult a lakossághoz⁸⁽⁵⁴⁾, bejelentve a vöslaiaknak juttatandó anyagi támogatást. A hirdetmény szerint 1933. augusztus 4–20-a között írásbeli folyamodvánnyal lehetett élni a terv ellen. Ilyen azonban nem érkezett.

A város augusztus végén határozatban fektette le a vöslaiaknak nyújtandó támogatás feltételeit⁹⁽⁵⁵⁾. Ezek a következők:

1. A gyár építése 1933-ban megkezdődik, 1934-ben befejeződik.
2. A tőkebefektetés 400 000 pengőnél több.
3. Az első év végén legalább 60, a harmadik évtől legalább 160 munkást foglalkoztatnak.
4. Az üzemet legalább 10 évig fenntartják.
5. Az építkezésnél soproni iparosokat foglalkoztatnak.
6. A feltételek teljesítését írásban vállalják.

Ezeknek ellenében a következőket ígérik:

1. 30 000 pengő készpénzsegélyt, felét a kormány jóváhagyása, felét az építkezés befejezése után.
2. 4000 pengő értékű építőanyagot díjmentesen.
3. 15 évi pótdómentességet (az állami adókhoz járuló városi pótlék elengedését).
4. 15 évi városi út- és kövezetvámmentességet.

Nem engedheti el a város a telek átírási illetékét és a csatorna- és vízvezeték-járulékot a törvényes előírások miatt.

A 34 000 pengős segélyt a Müller Paulin-féle jótékonyági alapítványból felveendő kölcsönrel akarták fedezni, majd a kölcsön visszafizetését az 1934. és 1935. évi költségvetésbe felvenni.

A város határozatát felterjesztették jóváhagyásra a kormányhoz, a bel-, kereskedelem- és pénzügyminiszterhez¹⁰⁽⁵⁶⁾. Az ügy sürgősségét a város szempontjából bizonyítja az a levél, amellyel a polgármester soronkívüli tárgyalást kért, nyilván azért, hogy az építkezés még a tél beállta előtt elkezdődjék.

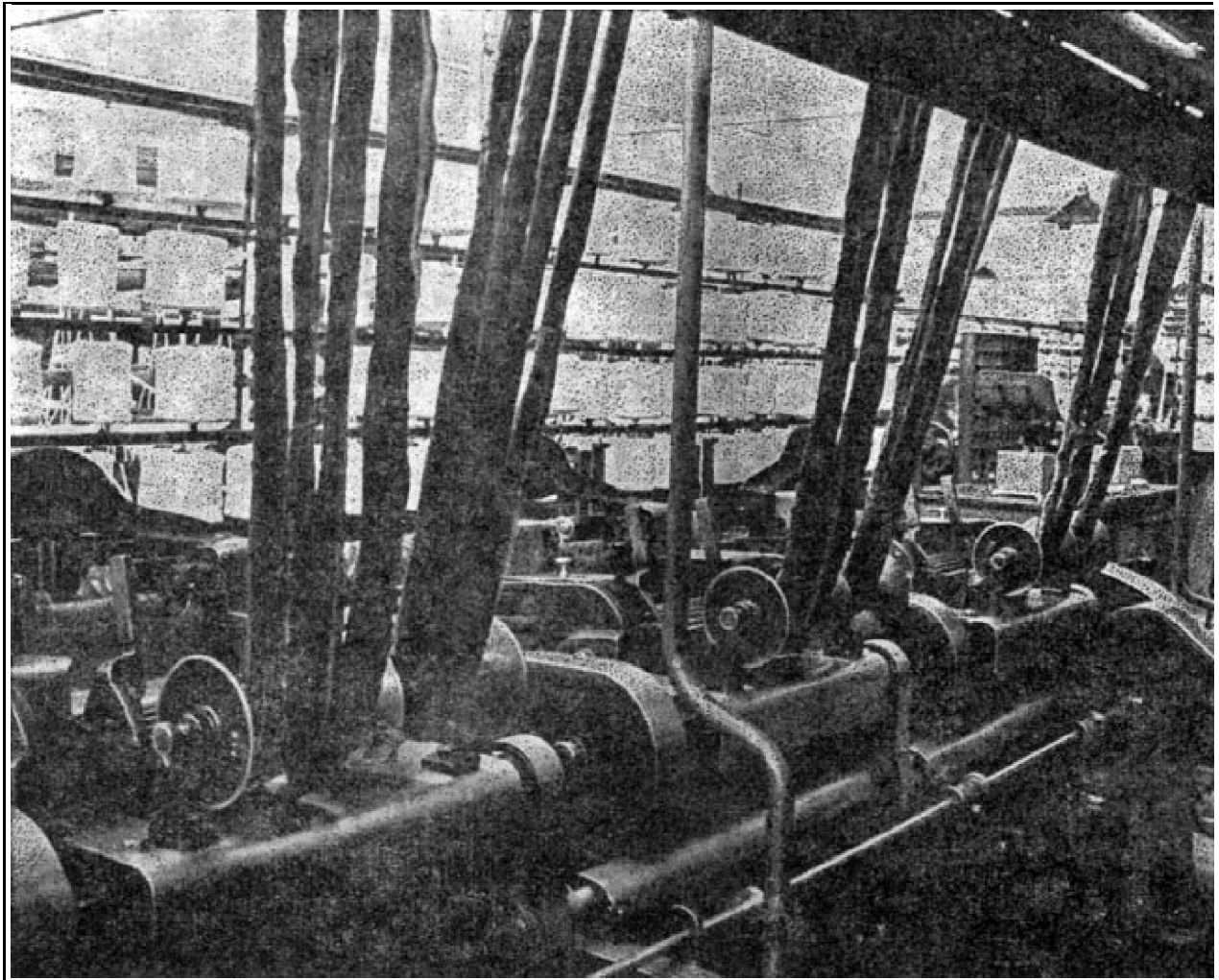
Augusztus 31-én a vállalat soproni ügyvédje nehéz helyzetben fordult ismét levéllel a városhoz.¹¹⁽⁵⁷⁾ Az osztrák vállalat elfogadta ugyan a város feltételeit, és szeptemberben meg akarta kezdeni az építkezést, de új nehézség merült fel. A gyár építéséhez szükséges tőkét egy angol cég, a French Banking Co. zárolt pengőszámlájáról akarták megszerezni (a zárolt pengőszámla idegen cégek magyarországi jövedelmét tartalmazta, amelyet csak idehaza lehetett felhasználni, nem lehetett más valutára átváltva az országból kivinni). A Magyar Nemzeti Bank ehhez az üzlethez nem járult hozzá, helyette az ugyancsak angol Martins Bank Ltd. társaságtól javasolták beszerezni a pengőt. Ez azonban mintegy 30 000 svájci frank többletet jelentett volna az osztrákoknak. Az eredeti, French-féle megoldás esetén a nehézség a szükséges engedélyek megszerzésében volt, a Martins céggel viszont napok alatt létrejöhetett volna az üzlet. Az ügyvéd a város közbenjárását kérte, hogy a kedvezőbb megoldás rövid időn belül megvalósulhasson. Ha ez nem sikerül, akkor a tél előtt, tehát 1933-ban az építkezést nem tudják elkezdni.

⁵⁷A város ebben az ügyben kérte a főispán közbenjárását¹²⁽⁵⁸⁾, támogassa ő is a város kérelmét a Nemzeti Banknál.

A belügyminisztérium közben értesítette a várost, hogy a kormány a betervezett határozatot már tárgyalja.

A létesítendő gyár iparhatósági telepengedélyének műszaki feltételeit a város szeptember 20-i határozatában szabta meg¹³⁽⁵⁹⁾. Ebben a legegyszerűbb biztonsági és jóléti intézmények felől rendelkeznek.

Ugyanakkor foglalkoznak a gyár létesítésével kapcsolatban Zách József kertész által indított perrel is. A kertész nehezményezte, hogy a gyár körül épülő magas falak árnyékot vetnek kertjére és így bevételét csökkentik. A perrel nem foglalkoztak, mert nem tartozott közvetlenül az engedély megadásához.



2. kép. 1927-ben gyártott előfonodai végelőfonó

Úgy látszik, a vöslaiak elfogadták a város feltételeit, mert október hónap folyamán eleget tettek annak a törvényes kötelezettségnek, hogy a soproni újságokban (Oedenburger Zeitung, Soproni Hírlap), valamint falragaszokon is közlésegyék gyáralapítási szándékukat¹⁴⁽⁶⁰⁾. A telepengedély kiadását megelőző tárgyalást október 19-re tűzték ki.

Közben, mivel a gyár létesítése a tárgyalás után már nem volt kétséges, megkezdődtek a későbbi működés biztosítására vonatkozó tárgyalások is. Az egyik legfontosabb kérdés az energia-(áram)ellátás megszervezése volt. Némi huzavona keletkezett ⁵⁸e körül, mert a város becslése szerint az energia költsége mintegy 10%-kal nagyobb volt, mint amit a vöslaiak számítottak. A polgármester és a vöslai igazgató levélváltása¹⁵⁽⁶¹⁾ során a kérdés úgy tisztázódott, hogy a lényeges kérdésekben a város engedett, nyilván fontosabb volt a gyár létesítésének biztosítása, mint az energiaszolgáltatás magasabb díjából eredő kis

többletbevétel.

Az 1934-es év első feléből nem sikerült iratokat találnom. A gyár felépült, teljes kapacitással 1934. december 31-ig elkezdte működését, vagyis a határidőt betartották. A város az ígért támogatást pénzben és természetben is folyósította, ezt bizonyítja az erdőmesternek a polgármesterhez küldött elszámolása¹⁶⁽⁶²⁾.

A gyár építésének előrehaladásával a vöslai vállalat megkezdte a kiképzendő munkások toborzását és betanítását a möllersdorfi telepen, mert ott a Sopronban felállítandókhöz hasonló gépek dolgoztak. A kiképzési idő általában 4 hónap volt, ezalatt fizetést nem kaptak, de természetben nyilván ellátták őket¹⁷⁽⁶³⁾.

A Sopronban dolgozni kezdő munkások bérét nagyon alacsonyan szabták meg, amint erről a munkásság helyzetével kapcsolatban még lesz szó. Nem csoda, hogy kevéssel a megindulás után, 1934 októberében már szó esett a munkások között arról, hogy sztrájkra is sor kerülhet.

A kormány ekkor még nem hagyta jóvá a város által kilátásba helyezett segélyeket, mert túlságosan soknak találta. Pótlólagos indoklást kértek¹⁸⁽⁶⁴⁾. Ezt a város meg is adta, részben az új gyár nagyságának megfelelő törvényes lehetőségekre, részben a munkanélküliség várható csökkenésére hivatkozva. Ugyanakkor utaltak arra is, hogy kötelező ígéretet tettek a vöslaiaknak.

1934 szeptemberében ezeket a pótlólagos indokolásokat is figyelembevéve, a kormány – a belügy, a pénzügy és a kereskedelemügy minisztere – jóváhagyja a gyár anyagi támogatását és a neki adott kedvezményeket.¹⁹⁽⁶⁵⁾

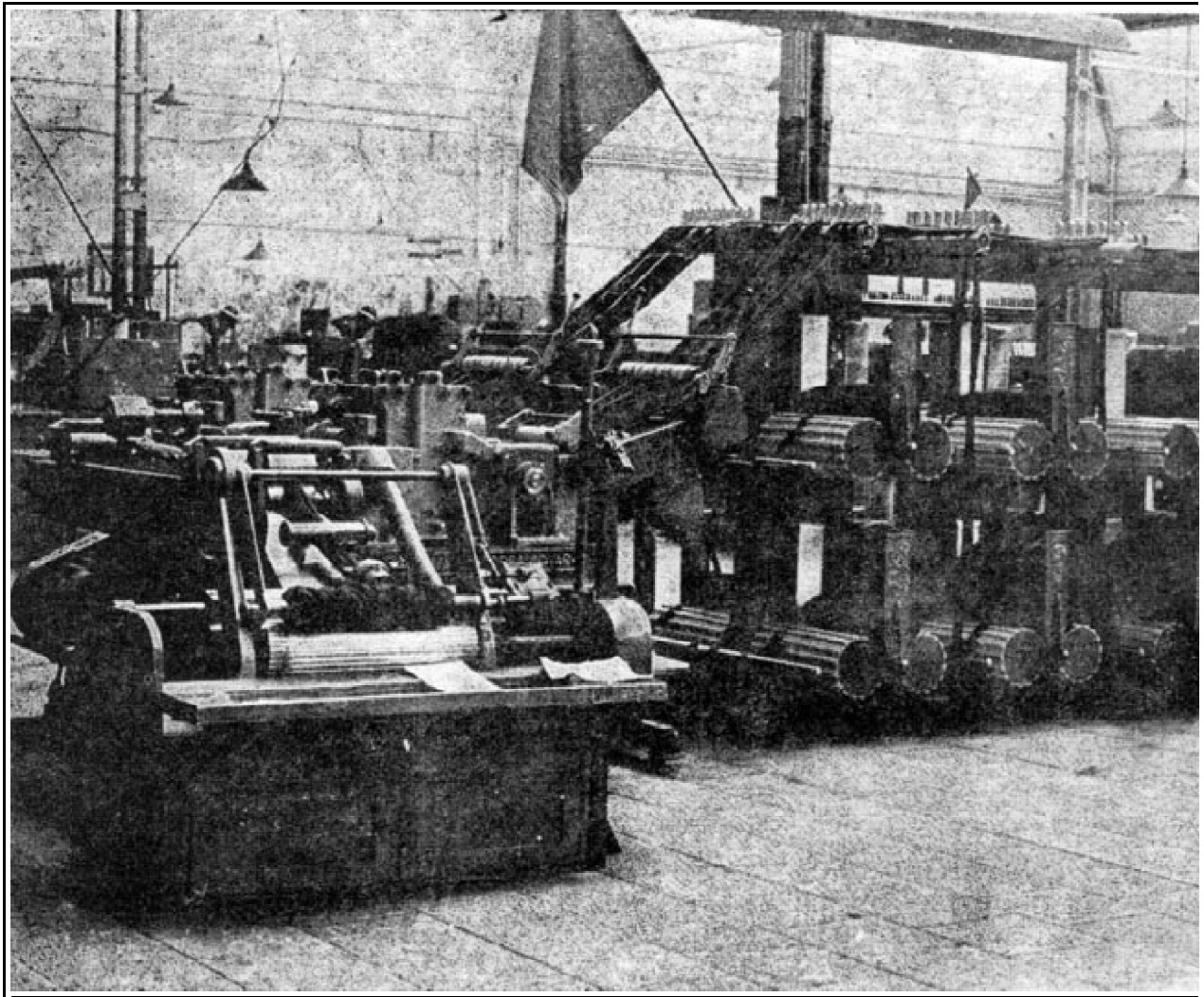
Persze a kisebb huzavonák ekkor sem szüntek meg, így jellemző a városi Világítási és Erőátviteli Vállalat ügye: 5000 pengőt követeltek a vöslaiaktól a kábelek és transzformátorok fejében²⁰⁽⁶⁶⁾. Ezt nem fizették ki készpénzben, hanem a városi segélyből írták a Vállalat javára.

November 3-án a vöslai gyár újra kérelemmel fordult a városhoz²¹⁽⁶⁷⁾: „...számolnunk kell azzal, hogy az osztrák kormány, jóllehet más országokba fésült szalag kivitele elé akadályokat nem gördít, éppen a soproni fióktelepre szándékozik a fésült szalag kivitelét nekünk megtiltani”. Ebben az esetben a gyár működése akár meg is szűnhetne, mert a fésült szalagot, vagyis a mosott és fésült gyapjút nem nélkülözhetik, ezt pedig csak a vöslai gyárban állítják elő. A polgármester a kormányhoz fordult ebben az ügyben, járjanak el a szállítás engedélyezése ügyében az osztrák kormánynál, ami annál is fontosabb lenne, mert a gyárban már 74 munkás dolgozik.

Ismeretsége révén a polgármester egy államtitkárt is megkeresett személyes levélben²²⁽⁶⁸⁾. Ennek a levélnek csak fogalmazványa maradt fenn. Hivatkozik arra, hogy **59** az osztrákok részéről való akadékoskodás annak következménye, hogy még mindig nem tudtak belenyugodni abba, hogy Sopron az 1921. évi népszavazás során nem lett az övék. Az ügy valószínűleg megoldódott, mert többet nem esik róla szó.

A város által adott segélyt 1934. november elején számolták el²³⁽⁶⁹⁾. 34 000 pengő a teljes összeg, ebből 4250 ment anyagra (2500 homokra, 1750 kavicsra), 15 000 pengő a készpénz, a maradék 10 000 pengőt pedig átutalták a gyárnak. A segélyből még hiányzó 5000 pengő az az összeg, amelyet a gyár villanyszerelési munkáihoz a város térített meg előlegként.

Az első levél, amelyet a soproni fióktelep levélpapírján írtak, 1934 decemberében érkezett a városhoz. Ebben kötelezettséget vállaltak arra, hogy abban az esetben, ha nem tudják a vállalt feltételeket teljesíteni, a kapott segélyeket 8 napon belül visszafizetik.



3. kép. 1929-ben gyártott előfonodai keverőgép

1935. február 23-án a gyár ügyvédje, a város kevéssel azelőtt megválasztott képviselője jelentette a városnak²⁴⁽⁷⁰⁾, hogy a gyár, amelyben már az előző év júliusától dolgoznak, teljesen elkészült. A vállalt kötelezettségeket teljes egészükben teljesítették, a határidőket betartották, a beruházás meghaladta a 400 000 pengőt. A 4 tisztviselőből 3 magyar, 140 munkás dolgozik, közülük csak 9 idegen, és a foglalkoztatott iparosok is soproniak voltak.

⁶⁰A gyár megalakulásának története így rajzolódik ki a hivatalos iratok tükrében. Nyilvánvalóan sok olyan körülmény is adódott, amely ezekben nem maradt fenn, vagy nem is akarták megörökíteni, még kevésbé nyilvánosságra hozni. Jellemző, hogy Varga József, aki a gyár alapításától fogva ott dolgozott, úgy emlékezik, hogy az állam csak négy új gép felállítását engedélyezte; a többi gép 1870-től az első világháborúig terjedő időben készült, egyesek már elavultak voltak. Nem szólnak ezek az iratok az induló gyár munkásainak nehéz helyzetéről, az alacsony bérekről, a hosszú munkaidőről sem, pedig ezek alig egy hónappal a gyár megindulásának hivatalos bejelentése után már sztrájkhoz vezettek.

3. Miért akart a vöslai cég Sopronban megtelepedni?

A gyár alapításának történetéből következtethetünk arra, mi lehetett az oka annak, hogy a vöslai cég Magyarországon, és éppen Sopronban létesített fióküzemet. Az 1929–33-as gazdasági válság Ausztriában súlyos következményekkel járt, 1932-ben uralomra került a Dolfuss-kormány, felfüggesztette az alkotmányt, betiltotta a kommunista pártot, s így előkészítette a fasiszta diktatúrát. A munkásosztály ellenállása ezekkel az intézkedésekkel szemben egyre hevesebb lett, végül 1934 februárjában általános sztrájk tört ki, amely a több napig tartó, véresen levert bécsi munkásfelkelésbe torkolt.

Magyarországon a fejlődés menete bizonyos fokig hasonló volt. Itt is fellendült a munkásmozgalom a válság nyomán, 1930. szeptember 1-én Budapesten a kommunisták vezetésével nagy tüntetés zajlott le. 1932-ben Gömbös Gyula került a kormány élére, akinek Dolfusséhoz hasonló szerepet szántak a munkásmozgalom letörésében és a fasizmus előkészítésében. Egyik lényeges törekvése volt, hogy az 1921-es Bethlen–Peyer paktumot, amely jelentős szociáldemokrata engedmények fejében engedélyezte a párt és a szakszervezetek működését, hatálytalanítsa, és helyette olasz mintára „érdekképviseleti rendszert”, kamarákat vezessen be. Ezek szakmánként, illetve területenként egyesítettek volna munkáltatókat és munkásokat, kapitalistákat és proletárokat. Ennek meggátlására, nehéz helyzetének javítására a szervezett munkásság 1934–35-ben több sztrájkot hirdetett. Ezek elsősorban gazdasági és szociális célok elérését tűzték ki.

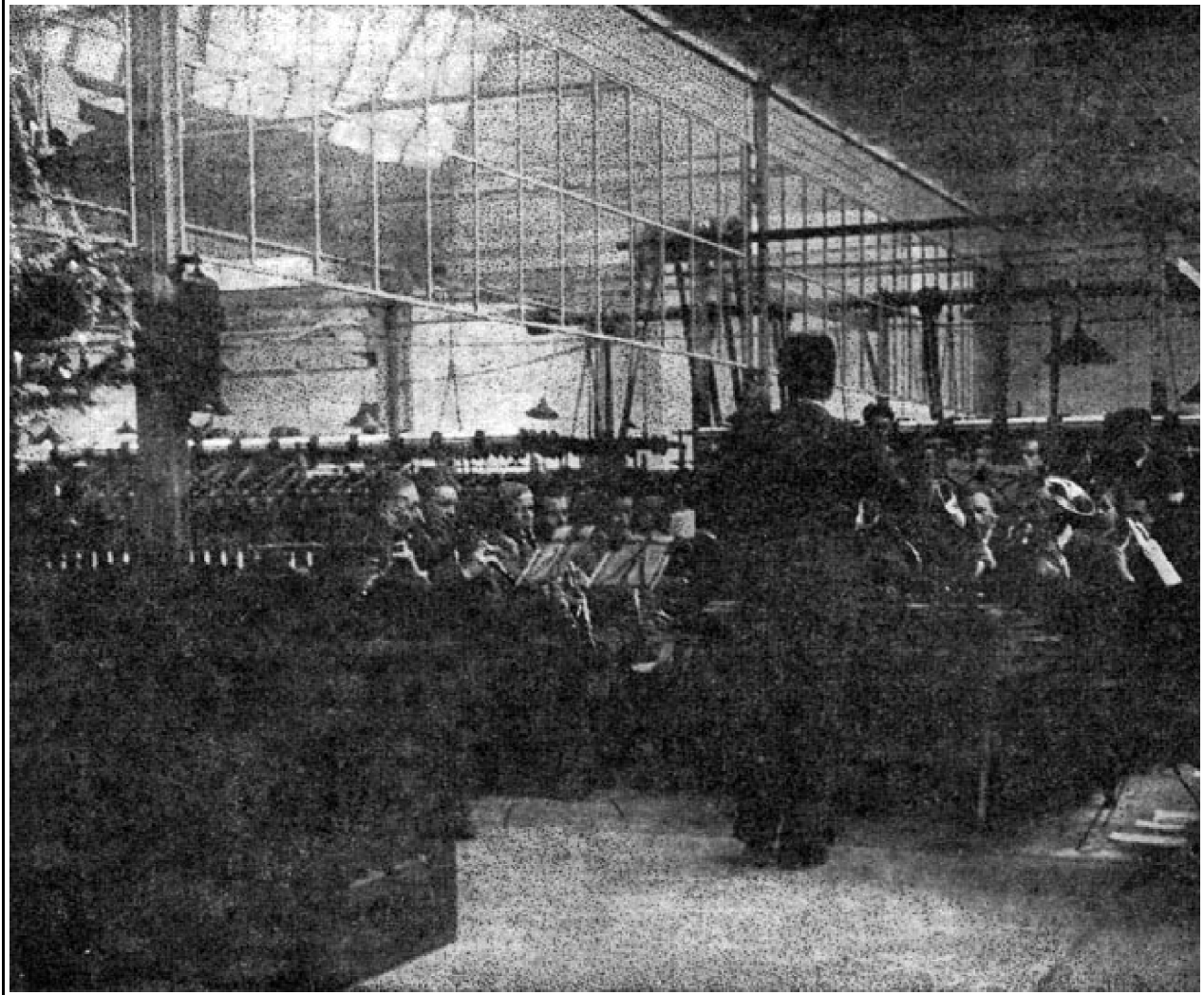
Ebben az összehasonlításban az ausztriai helyzet a kapitalisták szemszögéből sokkal kedvezőlenebb. Az ottani, erősebb munkásosztály több kedvezményt vívott ki magának, ott például a tőkésekre a bérek után 6,5% szociális teher nehezedett, Magyarországon ez az arány viszont csak 1% volt. Emellett a munkabérek lényegesen alacsonyabbak Magyarországon, sőt a nagyarányú munkanélküliség még inkább lehetővé tette a bérek lenyomását. Jellemző, az 1935-ös fésűsfonógyári sztrájk okai között szerepelt az, hogy a vöslai anyatelepen a munkások heti 35–42 órai munkával 52–60 schillinget kerestek (1 schilling akkor mintegy 80 magyar fillérnek felelt meg), ugyanakkor Sopronban 60–70 óra alatt is csak 14–15 pengőt. Ennél még az osztrák munkásoknak Sopronban fizetett élelmezési pótlék (18 pengő) is több.

1934–35-ben a magyar textiliparban még a munkaidő sem volt korlátozva 48 órára, ezt csak 1937-ben vezették be. A soproni üzemben kezdetben átlagosan heti 66 órát dolgoztak²⁵⁽⁷¹⁾.

De nemcsak a munkások és munkanélküliek szorult helyzetét tudta az osztrák cég ügyesen kihasználni, hanem azt is, hogy Sopron rossz gazdasági helyzete, a lakosság elégedetlensége miatt a város vezetése több kedvezmény megadására volt kész, elég tekintélyes segílyt és vámmenteséget biztosított. A város földrajzi fekvése pedig, tekintettel arra, hogy Ausztria határától csak néhány km-re fekszik és jó közlekedési vonalai voltak, vonzóvá tette a gyár itteni telepítését. Ez magyarázza azt, hogy a gyárat Sopronban és nem más magyar városban telepítették le; így például komoly tárgyalások folytak arról, hogy a gyár Sárvárra kerüljön, ahol épületet is tudtak volna biztosítani, de a nagyobb távolság miatt mégis Sopron mellett döntöttek. Külön szerencse volt, hogy a gyár telephelyén a vasút ipari vágányt tudott építeni ⁶¹(ez különben az elsőként kiválasztott Kerpel-telepen is fennállt). Ennek jelentőségét mutatja az, hogy a város 1935-ben kimutatást akart készíttetni a gyár vámmentes szállítmányairól, hogy az elengedett kövezetvám összegét

megbecsülhesse²⁶⁽⁷²⁾.

A vöslauiak remélték, hogy az első világháború után politikailag és gazdaságilag önállósult Magyarország védővámjai gyors fejlődést biztosítanak gyáruknak. A textiliparban a befektetések gyors visszatérülése kedvezett a tőkeexportnak: ez az olcsó munkaerővel párosulva vonzóvá tette számukra a gyáralapítást²⁷⁽⁷³⁾. A soproni telepen nem a legmodernebb gépeket állították fel, hanem Möllersdorfból hoztak használt berendezéseket, s ez a gyár felszerelését még olcsóbbá tette. Az új gépeket Ausztriában szerelték fel, hogy az igényesebb piacok számára versenyképesebb árut gyárthassanak.



4. A régi előfonoda egy részlete (a gyári zenekarral)

A gyár alapításával kapcsolatos tárgyalások során a vöslauiak igyekeztek minden lehetséges előnyt megszerezni a várostól és az államtól, közben maguk a lehető legkisebb kockázatot vállalták. Ügyvédnek a város legnevesebb szakemberét alkalmazták, aki országgyűlési képviselő is lett. Jellemző, hogy a város által szabott feltételeket írásban csak 1935 elején fogadták el, beleértve a segély visszafizetését nemteljesítés ⁶²esetén. Ekkor ugyanis már világos volt, hogy mindent teljesíteni tudnak, hiszen ügyvédjük

ezt alig 1 hónap múlva hivatalosan is bejelentette²⁸⁽⁷⁴⁾.

Az itt elmondottak mutatják, hogy a tárgyalások során a vöslaiiak előnyben voltak a várossal szemben, ügyesebben találták meg a lehetőségeket; ha egyik tervük nem sikerült, készen volt a másik. Azt sem szabad elfelejteni, hogy kezükben jobb ütőkártyák voltak: ha nem teljesítik feltételeiket, mehettek volna az országon belül máshová, örömmel fogadták volna őket.

A vállalat a tőkeexport értelmét az osztrák munkabérek feléért-harmadáért kapható munkaerőben és a vámlehetőségekben látta. Emellett a bérek megállapításánál a betanulási költségekre hivatkozva manipuláltak. A Fésüsfonóban kialakult embertelen helyzetért mindenképpen a vállalat vezetőségét illette a felelősség.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésüsfonógyár története (1933–1976) / 4. A város vezetősége és a gyáralapítás

4. A város vezetősége és a gyáralapítás

Már szó volt arról, hogy Sopronban a gazdasági válság a környező területek elvesztésével párosulva milyen nehéz gazdasági helyzetet okozott. A nehézségeket a város vezetősége, bármennyire is kevés megértéssel viseltetett a munkásság helyzete iránt, kénytelen volt tudomásul venni. Egyik levelük szerint „a trianoni békekötés miatt sokat szenvedett Sopron város haladó gazdasági életébe új erőt fog hozni...” az alapítandó gyár. Az ugyancsak fiatal Pamutipar és Selyemipar mellett az új gyár már az első években 150 fővel csökkentette a munkanélküliek tömegét. Ezek milyen sokan voltak, arra jellemző, hogy az alacsony bérek és a hosszú munkaidő ellenére a gyárba nagyon nehéz volt bejutni²⁹⁽⁷⁵⁾.

A város és közbenjárására a kormány is elég sok kedvezményt ígért a gyárnak, s ezeket kénytelen volt betartani. Ennek ellenére azon igyekeztek, hogy a segélyeket minél kisebb anyagi erővel fedezzék, és ahol lehet, a kiadásokat csökkentették. Építőanyagot a városi bányákból adtak, pontosan el is számolták őket; azt a viszonylag kis, 248 pengős összeget, amennyivel az ígértnél több építőanyagot kiadtak, a segélyből levonták. Mesterkedések folytak az elektromos energia árával. Természetesen a vöslai gyár a túlzott követeléseket nem teljesítette, inkább saját erőből keresett volna megoldást. Ezt a város ismét csak nem akarta, így követeléseit reális szintre szállította le.

A város eljárásában a lakosságot megtévesztő látszat-demokratikus-patriarchális elemek sem hiányoztak. Ez jelentkezett a gyár alapításról szóló hirdetményben, a gyár árnyéka miatt kertjében kisebb terméstől tartó kertész panaszának orvoslásában. Bizonyos mértékig ide sorolható a gyáralapítás szándékának a városi újságokban való közzététele³⁰⁽⁷⁶⁾, sőt falragaszok elhelyezése a város 30 pontján³¹⁽⁷⁷⁾.

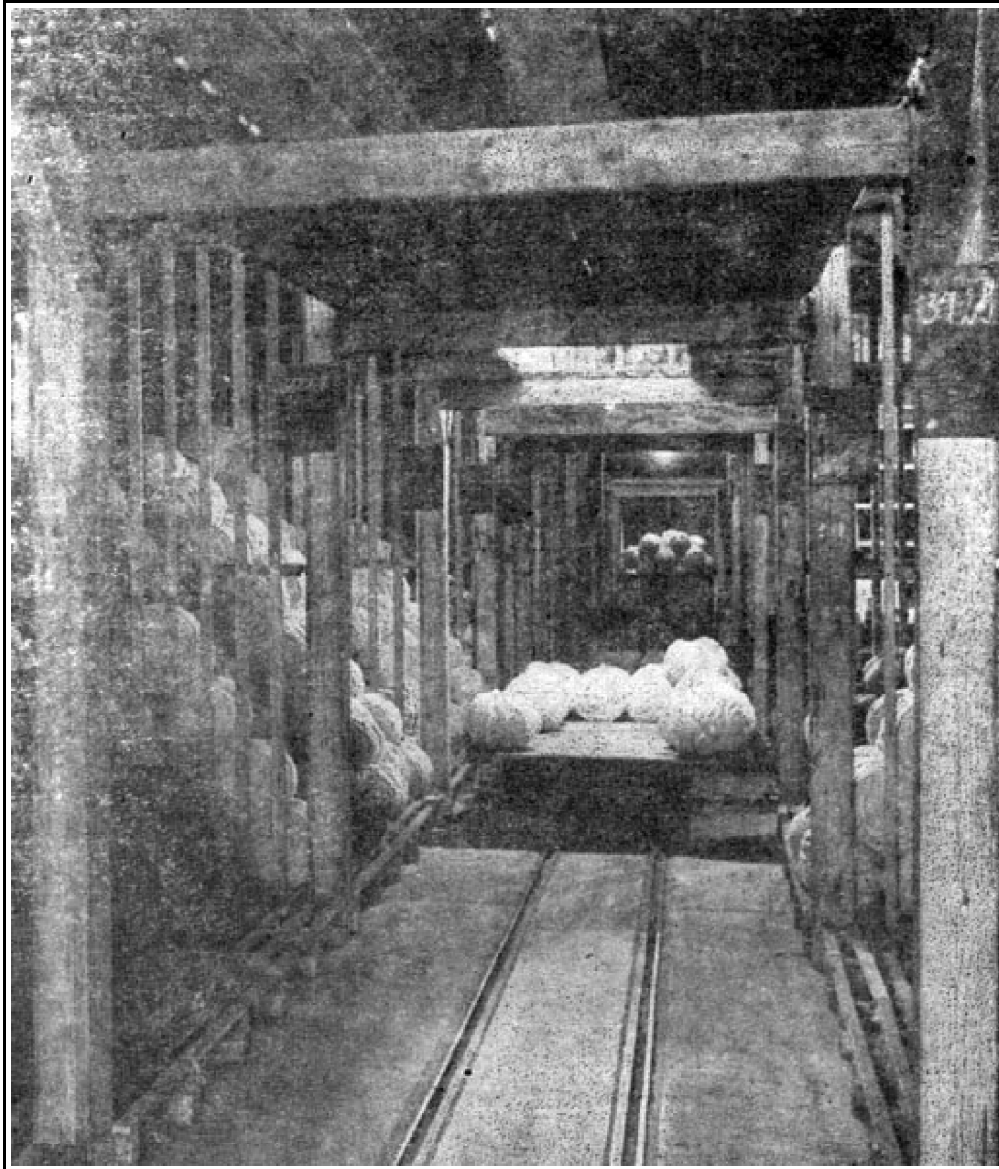
Ugyanakkor a város felelőssé vált a gyár munkásainak helyzetéért: bár hathatós támogatást adott az alapításhoz, a „tűrhetetlen munkabér-hínárba”³²⁽⁷⁸⁾ nem nyúlt bele.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésüsfonógyár története (1933–1976) / 5. A Fésüsfonógyár munkásainak helyzete

5. A Fésüsfonalgár munkásainak helyzete

A nagy gazdasági világválság 1933-ban végéhez közeledett. A munkásság helyzete azonban ezzel egyidejűleg Magyarországon alig javult, sőt bizonyos értelemben romlott³³⁽⁷⁹⁾. A válság alatt a munkások munkabérét csökkentették, pl. a faiparban a csökkenés mintegy 33% volt. Így a gyáripar egészében az 1929-es teljes gyártmányérték 13%-ával szemben a munkabérek aránya 1935-re 11,7%-ra csökkent. Ugyanakkor a munkaidő az Európában már lassan általánossá váló napi 8 óra helyett ⁶³10–12 óra is volt, s a 8 órás munkaidőt hosszú harc után csak 1935. június 26-án iktatták törvénybe, a textiliparban csak 1937-től kezdve vezették be. Ez a nehéz gazdasági helyzet, természetesen, országshoz vezetett.

A Fésüsfonóban az újonnan belépő munkások 20–22 filléres órabért kaptak, sőt a 4 hónapos tanulói idő alatt bért nem is fizettek. A heti munkaidő általában 66 óra volt, sőt 72 órás munkahét is előfordult³⁴⁽⁸⁰⁾. Ezért a városban a Fésüsfonót csak „Filléres gyár”-nak emlegették, mert még a többi soproni gyár is jóval többet fizetett³⁵⁽⁸¹⁾. 1934–35-ben a minimális munkabérek megállapításáról országos szinten folyó tárgyalások során 40–45 fillér közötti órabér-minimumról volt szó³⁶⁽⁸²⁾. Ennek a Fésüsfonóban csak a felét fizették. Különösen nehéz volt a nők helyzete, akik, bár többségben voltak, még a férfiaknál is kevesebbet kerestek.



5. kép. Nyersanyagtárolás a szalagraktárban

Az órabérek értékét akkor tudjuk felmérni, ha ismerjük a korabeli megélhetési költségeket³⁷⁽⁸³⁾. Budapesten a Szakszervezeti Értesítő számítása szerint egy öttagú család ⁶⁴létminimuma heti 74 pengő volt. Ez 20 filléres órabér mellett csak akkor jön össze, ha a család minden tagja dolgozik. A megélhetési költségek vidéken ennél valamivel alacsonyabbak voltak, így Salgótarjánban egy ugyancsak öt tagú család létfenntartásához 35 pengőre volt szükség. Ezt sem tudta 66 óránál rövidebb munkahét alatt két fő megkeresni. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a gyár kezdő munkásai még a nagyon hosszú munkaidő alatt sem kerestek annyit, hogy abból családjukat eltarthassák.

Még ezeknél a szinte hihetetlenül alacsony órabéreknél is volt alacsonyabb bérkategória. Egy soproni újság szerint³⁸⁽⁸⁴⁾ a munkások között 12 filléres órabéru is akadt! Nem csoda, hogy még a polgári lap is

felháborodik, és az újságíró így fogalmazza meg álláspontját: „Ahhoz azonban igenis van (közünk), hogy úgy a nevezett (Fésüsfonalgyár), mint a többi soproni és más városokban lévő vállalatok többsége valóságos éhbért fizetnek a munkásságnak.” „...mert egyik oldalon hízni, de a másikon modern rabszolgasorban kínlódatni a liberális világban lehetett, de hisszük, hogy az új magyar életből ezt ki fogják irtani”. Az utóbbi csak jámbor óhaj lehetett a kezdődő fasizmus korszakában.

A szociális ellátás terén országosan 1928-tól törvényes előírások szabályozták az öregségi- és rokkantbiztosítást, azonban ez a törvény teljesen a Gyáriparosok Országos Szövetségének a véleménye alapján készült³⁹⁽⁸⁵⁾. A Fésüsfonalgyárban is működött betegsegélyző pénztár⁴⁰⁽⁸⁶⁾. Ennek költségeit felerészben maguk a munkások fizették, felerészben a munkáltató (láttuk, hogy Ausztriában a munkaadók szociális terhei többszörösen felülmúlták a magyarországiakat). A munkások szociális intézményekre, óvodákra, étkezésre és hasonlókra egyáltalán nem számíthattak. A többi soproni üzemmel szemben a Fésüsfonó legnagyobb pozitívuma a WC-kkel és mosdóhelyekkel való ellátottság volt (az előírások még a köpöcsészek naponta történő ürítését is előírták), ami valószínűleg annak a következménye, hogy ilyen tekintetben automatikusan a fejlettebb osztrák viszonyokat vették alapul. Ennek megfelelően a munkatermek is elég tágasak, világosak és tiszták voltak (a shed-munkatermet Ausztriából hozták!).

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésüsfonógyár története (1933–1976) / 6. A Fésüsfonó munkásainak 1935 márciusi sztrájkja

6. A Fésüsfonó munkásainak 1935 márciusi sztrájkja

A „Filléres gyár” munkásainak kis bére, hosszú munkaideje és a munkásosztály általánosan nehéz helyzete oda vezetett, hogy az alig megindult gyárban már 1935. március 26-án sztrájkba léptek a dolgozók. Ha ez a sztrájk nem is volt olyan nagy mérvű és szervezett megmozdulás, mint az újpesti faipari sztrájk 1934 júliusában, az 1934-es budapesti textiles sztrájkok, az 1934. június 24-én kitört építőmunkás sztrájk, vagy valamivel később az 1935. évi szeptemberi textiles sztrájkok, mégis beleillik ezek sorába.

Március 26-án reggel a munkások nem vették fel a munkát⁴¹⁽⁸⁷⁾. Az ügy rendezésével megbízott városi aljegyző még ezen a napon felvette a kapcsolatot a Fésüsfonalgyár vezetőjével. Ő is megerősítette, hogy a gyár dolgozói csekély kivétellel nem dolgoztak (150-ből 130 sztrájkolt). Az aljegyző beszélt a munkások vezetőjével is, aki elmondta, hogy „...a hozzá bizalommal fordult fésüsfonógyári munkások már a múlt év (1934) végén olyan állapotban voltak a kifogásolt alacsony munkabérek miatt, hogy munkabeszüntetéssel fenyegetőztek...”. Panasszal fordultak a vöslai vezérigazgatóságához, de bérkövetelésüket elutasították, mondván, hogy az alig néhány hónapja dolgozó munkások csupa selejtet termelnek.

Már ez a kezdeti tárgyalás rámutat a korabeli tipikus helyzetre: a „munkások képviselője” az államilag engedélyezett szakszervezetek álláspontját képviselő, feltehetőleg jobboldali szociáldemokrata, akinek legfőbb feladata, hogy befolyásával ⁶⁵segítsen a munkabeszüntetést elkerülni. A gyár vezetősége pedig éppen adódó indokokat, a jelen esetben a munkások gyakorlatlanságát használja fel a követelések visszautasításának indokolására.

A munkások azt követelték, hogy a vöslai anyatelepen végzett béreknek legalább 50%-át kapják meg ők is.

Március 27-én békéltető tárgyalást tartottak a gyár vezetői, a város és a munkások képviselői. Három fiatal

munkásnő jelent meg ezen, és beszámoltak 14–18 filléres órabérükről (sokkal kevesebb, mint egy kiló kenyér ára!).



6. kép. Fonalvizsgálók

A gyár ügyésze indokolatlannak tartotta a sztrájkot, lényegében megismételte a vezérigazgatóság álláspontját. Arra ígéretet tett, hogy az ügyesen dolgozó munkások keresete továbbra is emelkedni fog, valamint a sztrájkoló munkásoknak nem lesz bántódása, háborítatlanul visszatérhetnek a gyárba. Ez utóbbi jelzi azt, hogy a munkásság követeléseinek jogosságát még neki is be kellett látnia, hiszen a sztrájkoló visszvételét korántsem volt szokásos. Persze annak is lehetett ebben szerepe, hogy új munkások kiképzése a kizártak helyett anyagi hátrányt jelentett volna.

A munkások képviselője 15–20 társa nevében írásban közölte a sztrájk indokát. A gyár vezetősége a múltban orvosolt ugyan egyes egyéni sérelmeket, de a nagy munkanélküliség közepette a munkások féltek attól, hogy ha sérelmeikkel a vezetőséghez fordulnak, elbocsátják őket. Ezért külső biztatás nélkül, saját erejükből közös akciót kezdtek sérelmeik orvoslására

Újra azt tapasztaljuk, hogy a munkásvezető kizárja a „külső befolyást”, ami nem lehet más, mint a baloldali munkásmozgalom. Ezáltal elhatárolta magát eleve az esetleges kommunista vádaktól.

Varga József, aki résztvett a sztrájkban, úgy emlékezik, hogy március 26-án a gyár kapujára kifüggesztett plakátról értesült a sztrájkról. Ennek szövegét a Hétfői Újság így közölte⁴²⁽⁸⁸⁾: „A gyár

vezérigazgatóságának válasza a munkások memorandumára ⁶⁶az, hogy béremelésről szó sem lehet. A munkások válasza: „Éhbéért dolgozni nem fogunk!”. Úgy látszik ebből, hogy a sztrájk híre nem terjedt el kellőképpen a munkások között, kissé szervezetlenül kezdtek bele. A sztrájk egyik szervezője Varga szerint a Szentlélek templom papja (K. Gy.) volt. Ezt megerősíti, hogy a munkások követeléseit tartalmazó irat fogalmazása nem vall munkásemberre. Emellett szól S. T. könyvelőnek a munkások között nagy visszatetszést kiváltott mondata⁴³⁽⁸⁹⁾: „Menjete imádkozni!”. K. Gy.-t még 1935-ben elhelyezték Sopronból. Lehetséges, hogy magatartásával túlmént azon a határon, amelyet egyházi szervezetekben még megtűrtek, túlságosan a munkások mellett állt. A vele szemben ellenséges német polgárok „Hetzkaplan”-nak nevezték el magatartása miatt.

A munkát március 28-án sem vették fel, sőt sztrájkőröket állítottak, akik a sztrájkőröket meggátolták a munka megkezdésében. A rendőrség megerősítette a gyár környékének ellenőrzését.

Március 30-án folytatódott a munkások kihallgatása; mintegy 10 munkást külön-külön kérdeztek ki⁴⁴⁽⁹⁰⁾. Vallomásukból az tűnt ki, hogy a sztrájkra az Ausztriából idekerült munkások biztatták őket. Így egy osztrák munkás (szabad fordításban) azt mondta: Buták vagytok, ha nem nyitjátok ki a szátok, így a fejetekre nőnek! Egy másik azt is elmondta, hogy a möllersdorfi munkások figyelmeztették a soproniakat, a gyár vezetősége „nyomni fogja őket”. Különösen a fiatal, tapasztalatlanabb munkások bére volt nagyon alacsony a vallomások szerint – és majdnem minden dolgozó ebbe a kategóriába tartozott, hiszen éppen ez volt a vöslaiak politikája.

Április 1-én a többi soproni gyár vezetőit hívták össze tanácskozásra. A Szőnyeggyár, a Selyemipar, a Pamutipar, a Wellesz-Schwitzer és Tsa Gumiszalaggyár, a Trebitsch-gyár igazgatói munkabérijegyzékeket mutattak be a bérek összehasonlítása céljából. Nyilatkozataikban még ők is elítélték a Fésüsfonóban uralkodó viszonyokat, elsősorban a legalacsonyabb, 12–14 filléres alapbéréket és a hosszú munkaidőt. A Gumiszalaggyár igazgatója szerint 26–28 filléresre kellene felemelni a legalacsonyabb órabért, a szakmunkásokét pedig 36 fillérre (az ő gyárában egy asztalos pl. 81 fillér órabért kapott), és a hosszú és ezért már kevésbé termelékeny munkaidőt is csökkenteni kellene. Más javaslatok is elhangzottak, így a Szőnyeggyár igazgatója az alapítás után mindenütt meglévő nehézségekre, kisebb termelésre utalt. Ez az átmeneti idő általában 1 év, amelynek a nagyobb fele már elmúlt, a maradékot a tőkeerős vöslai vállalatnak már át kell tudni vészelnie. Mások javasolták, hogy a fizetés nélküli tanulóidőt emeljék fel, s utána adjanak magasabb bért.

A gyár ügyésze eléggé sarokbaszorított helyzetben lehetett. Hivatkozott arra, hogy a minimális órabérek országos megállapítása folyamatban van (a rendezés valójában jóval később történt meg), de a Sopronban fizetett bérek az országos átlagnál magasabbak, vagyis egy ilyen rendezés után le kellene őket szállítani. Érvéle nyilván hibás, hiszen csupán a minimális bér megállapításáról volt szó.

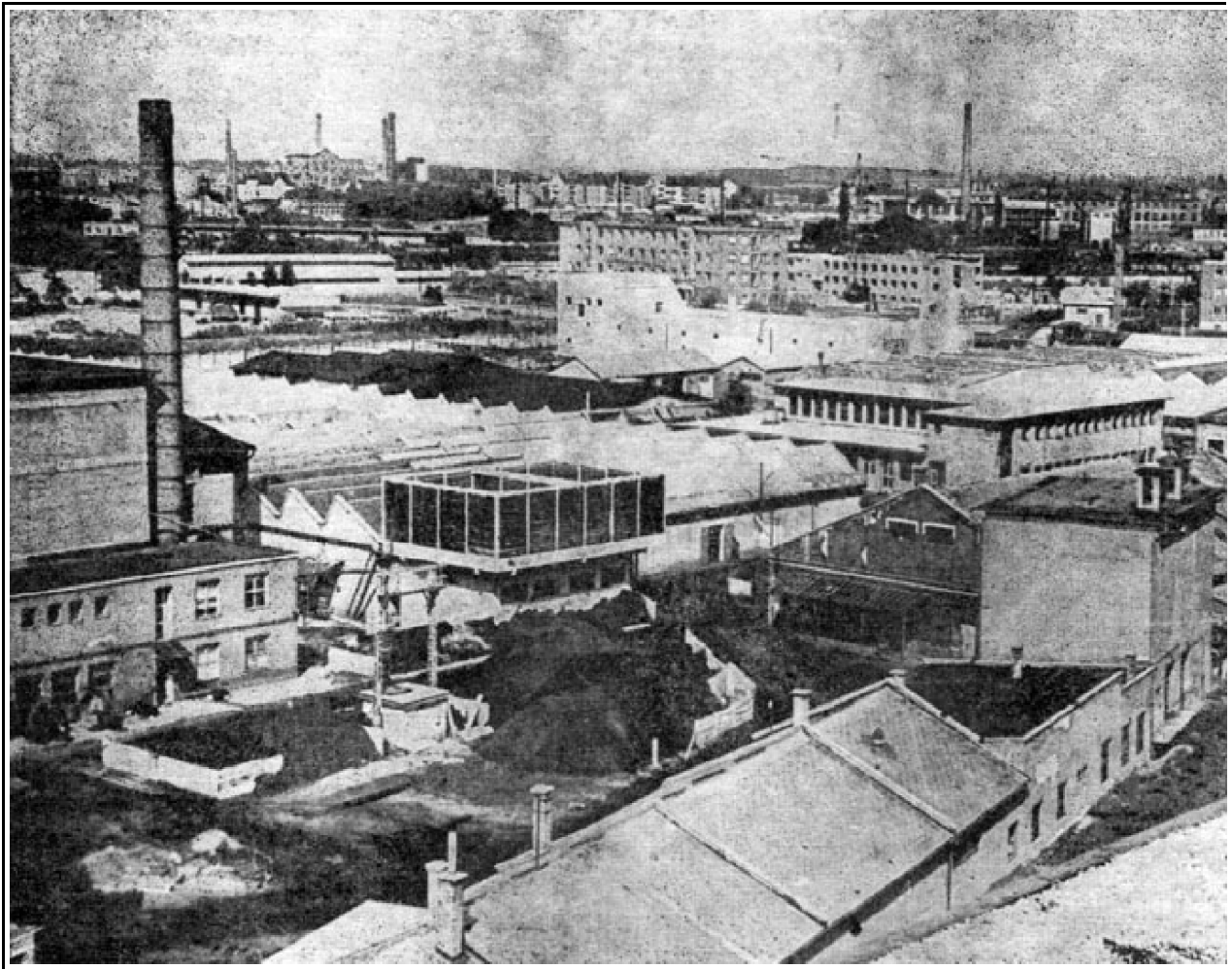
A tárgyalásról kiadott sajtónyilatkozat egyértelműen a munkásokat ítélte el, mert nem követte el mindent a vita békés rendezésére, felhívták őket a munka felvételére. Az egyetlen határozott ígéret, hogy a sztrájkolók bántatlanságát újra leszögezik. A bérek javítására csak általánosságban utaltak.

A gyár ügyésze megígérte, hogy a vezetőségnek a munkások jogosnak látszó követeléseit támogatja. A munkásokat április 1-én estére összehívták, felolvasták előttük a nyilatkozatokat. A munkások a sérelmek orvoslásában bízva április 2-án fel is vették a munkát.

A sztrájk történetét vizsgálva kiderül, hogy alapvető oka gazdasági természetű volt, az alacsony órabérek és a hosszú munkaidő miatt tört ki. Ugyanakkor a gyár fiatal, frissen odakerült munkásai saját

kezdeményezésre nem nagyon voltak képesek. Bár a munkások „vezetői” külső befolyás lehetőségét igyekeztek kizárni, ilyennek kellett lennie. A Varga József által elmondottakból is látható, hogy a fiatal [67](#)munkások irányításra szorultak; megerősíti ezt az üzemvezető nyilatkozata[45\(91\)](#): „Megjegyezzük még, hogy tudomásunk szerint a munkásság nagyobb része csak befolyásra állott sztrájkba”.

A sztrájk vezető erejét részben a gyárban dolgozó osztrák (vöslai) munkások adták, akik odahaza megismerkedtek a munkásmozgalom fejlettebb ausztriai formájával, de tudtak a bérek színvonalában meglévő különbségről is. A brennbergi bányászok között például az osztrák területen lakó, részben kommunista munkások voltak a munkásmozgalom vezetői[46\(92\)](#), sőt voltak közöttük olyanok is, akik résztvettek a bécsi fegyveres munkásfelkelésben. Ha nem is gondolunk kommunistákra ezek között a vöslaiak között, politikailag biztosan iskolázottabbak voltak.



7. kép. A gyár látképe

A sztrájkolókat támogatta a már említett Szentlélek templombeli pap mellett bizonyos fokig a Sopronban működő Gazdasági Népmozgalom[47\(93\)](#) is. Feltehetőleg ennek éppúgy, mint a keresztényszocialista, demokrata mozgalmaknak, a munkásság megnyerése, a kommunista befolyás csökkentése volt a célja. Ez a szervezet hajlandó lett volna átvenni a vezérigazgatóság által selejtesnek minősített termékeket, anyagilag

támogatta a sztrájkoló munkásokat, sőt esetleg az egész gyárat is hajlandó lett volna a vöslaiaktól átvenni. A Gazdasági Népmozgalmat támogató Hétfői Újság szerint⁴⁸⁽⁹⁴⁾ a munkások „százszázalékosan” e mögött a szervezet mögött álltak.

Az uralkodó osztály keresztényszocialista és demokrata alapon, vagy liberális és szociáldemokrata szervezeteket felhasználva próbálta elzárni a munkások harcát a ⁶⁸kommunista befolyás elől, egyetlen sztrájk során dióhéjban felvonultatva szinte az összes használt eszközöket. A Fésüsfonógyár munkásainak sztrájkja okvetlenül a gyár történetének egyik legkiemelkedőbb eseménye.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Verő Mária: A Soproni Fésüsfonógyár története (1933–1976) / 7. A Fésüsfonó története 1935 után

7. A Fésüsfonó története 1935 után⁴⁹⁽⁹⁵⁾

1936-ban kötelezték a gyárat, hogy mint 100 munkásnál többet foglalkoztató, idegen tulajdonban lévő üzem magyar mérnököt alkalmazzon. Ez Balázs András gépészmérnök lett.

A harmincas évek végétől már nemcsak gyapjút, hanem – főként a nyergesújfalui Viscosa-gyár által szállított – műszálat is feldolgoztak. 1941-ben települt a gyár festődéje, ettől kezdve már nemcsak Vöslauban festettek fonalat.

1942-ben már 250 fő dolgozott a gyárban. Ekkor épült fel a fürdő. A háború alatt „közszállításra” katonai és MÁV-egyenruhák alapanyagát gyártották. Külön érdekesség, hogy 1943–45 között papírfonatot is készítettek 9 gépen, s ez nagyon kifizetődő volt, mert 17,5% vizet tartalmazhatott a szál. 1944-ben vezették be a három szakmányos (műszakos) termelést.

1945-ben a potsdami megállapodások alapján, mint német tulajdon, a gyár részvénytársaságként 58%-ban szovjet és 42%-ban osztrák tulajdon lett. Első szovjet igazgatója Sumorov volt. Az inflációs időszakban a munkások a bért részben természetben, élelmiszerek alakjában kapták.

Gyorsan fejlődtek a gyár szociális és kulturális létesítményei. 1945-ben üzemorvosi rendelő, 1947-ben uszoda, 1948-ban napközi és bölcsőde, 1951-ben a SOTEX-gyárral közösen (2:1 arányban) kultúrház, 1953-ban üzemi konyha létesült.

1946-ban a gyár évi termelése 300 tonna fonal volt. Nagyon előnyös szerződésben álltak Angliával. Eszerint onnan kaptak fésült szalagot, ezt feldolgozták, majd Anglián át Dél-Amerikába szállították. A fizetést ismét nyersanyagban kapták.

A gyár 1948-ban résztvett a „100 éves a soproni ipar” c. kiállításon, élmunkásai Heisenberger Károlyné, Medgyesi Alajosné és Maitz Jenőné voltak⁵⁰⁽⁹⁶⁾.

1950-ben a Szovjetunió átadta a gyárat Magyarországnak, de formálisan egészen 1962-ig részvénytársaság maradt. Az osztrák érdekeltségnek megfelelő bevételt zárolt bankszámlára fizették be.

1962-ben a gyárat a győri Richards Finomposztógyár vette át. Megkezdődött a teljes rekonstrukció, első lépésként ekkor, másodjára 1966-ban. A régi gépparkot leszerelték és olasz (Sant’Andrea és Carniti gyártmányú) előfonó- és fonógépeket állítottak be. Hazai kettőzőgépek, NDK-gyártmányú cernázógépek is

kerültek a gyárba.

Ma a Fésüsfonalgyár az ország egyik legmodernebb ilyen üzeme. 800 munkása naponta 8 tonna fonalat termel. A rekonstrukció nyomán háromszorosára nőtt a termelékenység. Szociális és kulturális létesítményei, korszerű klímaberendezése a munkások egészségéről, jólétéről gondoskodik.

Végezetül hasonlítsuk össze ezt a helyzetet a ma is tőkés tulajdonban lévő vöslai gyárával. Az osztrák kommunista párt lapja, a Volksstimme 1976. november 12-i számában az ellen tiltakozik, hogy a vöslai munkáslakásokat spekulánsoknak akarják eladni. Az alacsony textilipari béreket pedig éppen ezek az olcsó lakások kompenzálták bizonyos fokig⁵¹⁽⁹⁷⁾.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

69 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Jurkovic Milos: A soproni líceum az első világháború alatt

Jurkovic Milos: A soproni líceum az első világháború alatt

1. 1914. július 26-án hirdették ki a mozgósítást, Sopronban még aznap 10 órakor rendelték el. A vasutat négy napra teljesen lefoglalta a katonaság, s még augusztus elején is csak egy szerelvény szállította a polgári személyeket. Megbénult a posta és távírda, s az élelmiszerek, s más cikkek behozatala is, ami a mozgósítás következménye volt. Még a mozgósítás napján gyűjtést is rendeztek a háborúba ment soproni katonák családjai részére, mely az első két nap alatt 2000 koronát eredményezett. Vége volt az idillikus diákéletnek.

Becht Rezső értékes cikkben számolt be az első világháború előtti diákéletéről.¹⁽⁹⁸⁾ Augusztinovicz Elemér „Sopron gimnáziumai 1945–1975 között” cím alatt ecsetelte a soproni gimnáziumok s egyúttal a líceum történetét.²⁽⁹⁹⁾ A soproni tanintézeteket elég nagyszámú idegen ajkú diák is látogatta (németek, vendek, szlovákok), akiknek Sopron kedvelt diákvárosuk volt. A szlovák diákokról e cikk szerzője beszámolt a SSz. hasábjain.³⁽¹⁰⁰⁾

2. Az első világháború megbénította a líceum életét oly módon is, hogy épületének nagy részébe katonaságot helyeztek el. Az intézet máskor csendes udvara s helyiségei már augusztusban zajosak lettek a katonák hangjától. A líceum népfelkelőkkel volt tele egészen szeptember 15-ig. Közben pedig tartalék kórháznak rendezték be az iskola arra alkalmas helyiségeit, és aug. 20-tól fogva már mint ilyen is teljesítette új szokatlan hivatását. Mikor szept. 15-én a népfelkelők kivonulásával az épület II. emeletének udvari szárnyában levő teológiai akadémiai helyiségek felszabadultak, itt és a tanári szobán, igazgatói irodán, szertárakon kívül még rendelkezésre álló fizikai-előadó teremben sikerült a négy felső osztály és a görögpótló számára helyiségeket nyerni. A helybeli evang. egyházközség – elemi iskolája épületének

földszintjén – négy tantermet és tanácskozó termet bocsátott a líceum négy alsó osztályának rendelkezésére. Délelőtt itt voltak a rendes előadások, délután a szabadkézi rajz órái s itt tartották a másvallásúak hittanóráit is. A másik nehézséget a tanárhiány okozta. A tanárok közül öten, köztük a matematika–fizika mindkét tanára már augusztus elején bevonult (Kerber János, Revuczky Vilmos, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza és Szabó Kálmán). Az itthon maradottak készen voltak a hadbavonultakat helyettesíteni, de a mennyiségtan és fizika tanítása a felső osztályokban, szakemberek nélkül, nem lett volna lehetséges. Ezen a nehézségen készségesen átsegítette az iskolát Faragó József helybeli állami főreáliskolai tanár és dr. Visnya Aladár felső leányiskolai igazgató. Az előbbi a mennyiségtan tanítását az V–VIII. osztályban, az utóbbi pedig a fizika tanítását a VII. és VIII. osztályban vállalta. Ezen kívül Kerber János, aki a harctérről sebesülten jött haza október hóban, míg Sopronban tartózkodott, ill. újra a harctérre nem került, a fizika tanításában a VII. osztályban szívesen közreműködött.

Még egy nehéz kérdést kellett megoldani: a tápintézetét, illetve a tanulók élelmezésének kérdését. Mivel a tápintézet helyiségei és felszerelése a tartalék kórház szolgálatába kerültek, gondoskodni kellett e dolgok pótlásáról. Ekkor jött a líceum segítségére Grossner Pál, a Pannónia bérlője, aki készen nyilatkozott a líceumi tanulók élelmezésére. A háború első évében felmerült akadályok és nehézségek leküzdése után, az első háborús tanév október 1-én megkezdődött. A tanév folyamán felvétellett 321 nyilvános és 9 magántanuló, összesen 330.

70A háborús nehézségeket némileg csökkentette az a körülmény, hogy 1915. szept. 15-én a líceum visszakapta a tartalék kórháztól 3 helyiséget, köztük 2 tantermet s így az épület baloldali udvari szárnyának I. és II. emelete egészen a tanítás céljaira volt felhasználható. Bár több osztályt nem sikerült a líceum épületében elhelyezni, de legalább az osztályok tágasabb termekhez jutottak, s az ifjúsági olvasó és könyvtárhelyiséget is zavartalanul használhatta az ifjúság. Még azzal az előnnyel is járt ez a változás, hogy a katonaságtól, illetve a katonai kórháztól az iskola jobban elkülönült, mert a középső udvari lépcsőt ez időtől fogva a teológiai akadémiaival együtt, csak a líceum használta. Ez a helyzet egészen az 1917–18-i iskolaév kezdetéig tartott. Ugyanis 1917. augusztus 25-én a líceum visszakapta épületét, a tornacsarnok, annak mellékhelyiségei s egy a kapubejáratnál levő tanterem kivételével. A tápintézet is visszakapta rendes helyiségeit, s így a diákság megint az intézeti alumneumban kapott teljes ellátást. A tápintézeti ellátást az 1917–18. tanévben (az alumneum helyiségeiben) Benkő Lajos katonai élelmező látta el.

3. A líceum igazgatója Hollós János volt. A tanári testület tagjai: Bothár Dániel, Dala Jenő, Hetvényi Lajos, Hollós Kálmán, Kerber János, Králik Gusztáv, Krémusz Róbert, Revuczky Vilmos, Rosta Ferenc, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza, Szabó József, Szabó Kálmán, Téby Mihály. Ahogy említettük, mindjárt a háború elején hadbavonult Kerber János, Revuczky Vilmos, dr. Ruhmann Jenő, Spanner Géza és Szabó Kálmán. 1916 elején két tanár jött vissza a katonaságtól (Szabó Kálmán és Revuczky Vilmos). 1918-ban Téby Mihály tornatanárt bizonytalan időre felmentették s végezhetette tanári kötelességét. A bevonult tanárok helyett az itthon maradottak végezték a tanítást, kivéve a már említett mennyiségtani és fizikai szakot. Az 1915–16. tanévben kisegített Harsányi Lajos főreáliskolai tanár, aki fizikát tanított a VII. osztályban. Kisegített még Rácz Manó főreáliskolai és dr. Marcsek Tibor felső leányiskolai tanár, akik főleg a magyar nyelv oktatásában segédkeztek. Kárpáti Sándor tanítóképzőintézeti tanár tanította az éneket és a karéneket, és mint elnök vezette az Ének- és Zenekört. Tekintettel a tanárhiányra, redukálni kellett egyes tantárgyaknál az óraszámot, ennek ellenére is az itthonmaradt tanároknak óratöbbletet kellett vállalniuk. Az írásbeli dolgozatokat is redukálták, mert a tanítással megterhelt tanárok nem lettek volna képesek a kéthetenkénti dolgozatokat javítani, így ilyenek csak havonta egyszer voltak. Elmaradt pl. a szépírás és az idegen nyelvek (francia) tanítása is. A tornatanítás a háború ideje alatt szünetelt, azért is,

mivel a katonaság elfoglalta a tornatermet.

4. A tanulók száma az egyes tanévekben:

	nyilvános tanuló	magántanuló
1914–1915	321	9
1915–1916	281	17
1916–1917	258	32
1917–1918	238	48

E kimutatásból látjuk, hogy a nyilvános tanulók száma évről-évre kisebb, a magántanulók száma viszont emelkedik. A magántanulók számát a nehéz megélhetési viszonyok is növelték. A leánytanulók száma is elég nagy volt, de csak addig, míg nem nyílt meg a leánygimnázium. A nyilvános tanulók közül többen katonai, illetve harctéri szolgálatot teljesítettek s később mint magántanulók iratkoztak be. A besorozott és katonai szolgálatot teljesítő tanulók számára előkészítő tanfolyamokat rendeztek, miniszteri rendeletek alapján. Ezekről részletesen beszámolt Nagy Endre.⁴⁽¹⁰¹⁾

Az első világháború alatt összesen 118 növendék vonult be katonai szolgálatra az intézetből. A katonai szolgálat a születési év szerint volt kötelező. Sajnos már az V–VI. osztályból is sokan kénytelenek voltak katonai szolgálatot teljesíteni. Ezek természetesen részt vehettek az említett tanfolyamokon s így be is fejezhették középiskolai tanulmányaikat. Az 1916–17. tanévben 22 erdélyi menekült diákot (Nagyszébenből) is felvettek, ezek azonban csak rövid ideig voltak az intézet növendékei.

A volt tanítványok közül a háború alatt 45 esett el. A háború lazította az iskolán kívüli fegyelmet, mert nem volt lehetséges olyan ellenőrzés, mint békében, így nemcsak a tanítás, de a fegyelmezés is kétszeres munkát adott a tanároknak. A háború hatása a tanulmányi előmenetelre, szorgalomra sem volt kedvező. Az igazi kötelességtudás, komoly törekvés, csak egyeseknél volt észrevehető, a nagy többség igyekezett a munkának könnyebb végét fogni.

Az első világháború hatása a kirándulások terén is észlelhető volt. Egyrészt a tanév rövidege, másrészt az utazási nehézségek és más okok is, csak szerényebb kirándulásokat engedtek meg. Ezek a kirándulások csak a helybeli gyárak megtekintésére, a környéken való botanizálásra, bogárgyűjtésre szorítkoztak. Később a környékbeli városokba, falvakba rándultak ki a diákok, tanáraik kíséretében, így Nagymartonba (ma: Mattersburg), Fraknó várába (Forchtenstein), a Rozália csúcsra, Darufalvára (Drassburg), a rákosi kőfejtőbe s legmesszebb Bécsbe utaztak, ahol az ottani múzeumokat, a schönbrunni állatkertet s a város nevezetességeit tekintették meg. Az iskolai egyesületek kénytelenek voltak szünetet tartani. Csak az Ifjúsági Belmissziói Egyesület és a Gyorsíró Kör működött, no meg az Ének- és Zenekör. Működésük azonban nem lehetett olyan intenzív, mint békés időkben. Meg kell említeni még az Ifjúsági Magyar Társaság és a Líceumi Ifjúsági Diákszövetség tevékenységét. Az Ifjúsági Magyar Társaság működését az első háborús év megakasztotta. A Társaság megfelelő helyiség hiányában nem fejthette ki szokásos tevékenységét, csupán annyit, hogy kéthetenként egyszer a főkönyvtáros könyvtári órákat tarthatott a katonák által lefoglalt teremben. A következő években is csak a könyvtár és az olvasóterem állott a tagok rendelkezésére. Hasonló helyzet volt a harmadik évben is, csak a negyedikben fejthetett ki normális tevékenységet a Társaság, melynek voltak rendes tisztviselői. A Társaság az alakuló és záró gyűlésen kívül hat rendes gyűlést tartott. Ezenkívül rendezett két szavalóversenyt és pályázatokat tűzött ki. A Társaság önképző munkásságát

nagyban támogatta a Társaság könyvtára és olvasóköre. A könyvtárt a könyvtáros és alkönyvtáros, 15 szekrénykönyvtáros segítségével, kezelte. Ebben az évben már gyarapodott a könyvtár, s az olvasóterem naponta a tagok rendelkezésére állott.

Ha a diákság háborús éveit elemezzük, nem hagyhatjuk említés nélkül a soproni színházat sem⁵⁽¹⁰²⁾, ahova a diákok szívesen eljártak. Különösen akkor, amikor nem volt sem petróleum, sem gyertya és a „sötét” estéket valamivel ki kellett tölteni.

5. A sok gond és baj közepette 1917–18-ban már érezhető volt a háború közeledő vége. Ezt jelezte az is, hogy a háború kitörése óta először engedélyeztek tánckurzust Tóth Antalné tradicionális tánciskolájában. Ezen részt vehettek a VII. és VIII. osztály tanulói. Nagy és ritka élmény volt ez a diákok részére, amit a diákság ki is használt.

Mivel tornaórák sem voltak, a sportok között a gyalogos kirándulások, nyáron a fürdés és úszás a Kis és Nagy uszodában s főleg a Tómalomban, télen pedig korcsolyázás a Bakter pályán (Vö. Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet 1872–1951. SSz. 1978, 11–22.) volt az egyedüli felüdülés. A futballozás ez időben is tiltva volt. Említettük, hogy a líceum a tornaterem kivételével visszakarta összes helyiségét. Nagy nyereség volt ez a három évi idegenben való tartózkodás után, mert újra lehetett használni a szertárakat is. Ez az utolsó év szept. 5-én kezdődött és június 15-ig tartott. Ebben a tanévben még két sorozásra került sor. Az első az 1898-as és az 1899-es évfolyambeli tanulók közül öten beváltak és okt. 15-én bevonultak; 1918 januárjában a legfiatalabb korosztály is sorra került. Ezek húszan lettek alkalmasak. A VII. és VIII. osztályosok számára tanfolyamot rendeztek és a VIII. osztálybeliek márc. 8-án írásbeli nélkül vizsgáltak. Megkapták az osztályvizsga és érettségi bizonyítványukat 72 és márc. 15-én bevonultak. Ekkor vonultak be az V. és VI. osztálybeliek is, miután ők is megkapták bizonyítványukat az illető osztályból. A VII. osztályosok pedig átléptek a VIII. osztályba és újabb tanfolyam végeztével megkapták az osztály- és érettségi bizonyítványt és április 28-án bevonultak. Több magántanuló, ki katonai szolgálatot teljesített, nyilvános tanuló lett, és a rendeletek alapján befejezhette gimnáziumi tanulmányait.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fried István: Rummy Károly György soproni emléke

Fried István: Rummy Károly György soproni emléke

Rummy Károly György soproni éveiről már több ízben szoltunk,¹⁽¹⁰³⁾ igyekeztünk körvonalazni ezeknek az esztendőknél jelentőségét a vándorló természetű, összeférni nem igen tudó, jeles tudós, polihisztor²⁽¹⁰⁴⁾ életében, s kinyomozni azt a hatást, amelyet Sopron szellemi életére tett. Hogy valóban hatásról beszélhetünk, azt az a várakozás is bizonyítja, amellyel Kazinczy Ferenc fogadta Rummy törekvéseit.³⁽¹⁰⁵⁾ Nemcsak nyelvművelési és szépítési kezdeményeinek igazolóját, klasszikája német és antik példákkal történő segítőjét látta benne, s nem csupán azért kedvelte, mert műveiről s általában a magyar irodalom alkotásairól a legkülönbözőbb német és bécsi folyóiratokban, újságokban közleményeket, recenziókat helyezett el. Rummy Károly Györgyben – Kazinczy is, sokan mások is – a német neoklasszicizmus közvetítőjét vélték fölfedezni, aki Goethe, Schiller, Wieland, Winckelmann, Lessing esztétikai tanulmányainak tanulságait alkalmazhatta volna a magyar irodalom viszonyaira. Más kérdés, hogy Rummy ezeket a felfokozott igényeket nem vagy csak nagyon ritkán teljesítette; hányatott életsorsa nem engedte meg számára szintézisek, monográfiák alkotását, ehelyett részletkérdésekről tett közzé fontos írásokat,

kompilált (igen hasznosan) – és közvetített. 1810–1813 között ezt tette a soproni líceumban is. Jelentőségét így állapíthatjuk meg: folytatója volt egy nemes hagyványnak, amely a külföldi (főleg németországi) irányzatokat adta tovább, beleilleszkedett a líceum jeleseinek sorába, Schwartner Márton, Wietorisz Jonathán és mások kezdeményeibe, színvonalas oktatással szolgálta azt a neohumanizmustól érintett soproni líceumi szellemet,⁴⁽¹⁰⁶⁾ amely a magyar művelődés ápolásában, a tudományok és a művészek becsülésében nyilatkozott meg. Rummy Károly Györgyről többen följegyezték, hogy tanítási módszerét a maximalizmus jellemezte, mit sem törődött a tanulók fölkeszültségével, egyetemi éveire emlékezve, szinte nem is tanított, hanem „Vorlesung”-okat tartott, s mondanivalóját bőségesen tüzdelté tele a tanulók számára még alig ismert hivatkozásokkal, idézetekkel. Latinul, németül és magyarul adott elő, prelegált, de az egyik nyelvből sűrűn váltott át a másikba, s arra nemigen figyelt, értik-e, amit mond. Ebből és túlérzékeny, a simulékonyt mellőző természetéből számos konfliktusa támadt, tanártársaival, fölötteseivel és tanítványaival egyaránt. Karlócán⁵⁽¹⁰⁷⁾ például paszkvilluszokat írtak ellene diákjai, s csak a metropolita szigorú közbeavatkozása mentette helyzetét. Sopronban tapintatlansága, heveskedése okozott bajt. ⁷³De tanítványai itt tisztelték. Ugyanis a gyengék és a közepesek alig-alig tudták követni előadásait, a kiváló tehetségüket azonban rendkívül sokat tanultak tőle, s nem egyszer a tanítványból később igaz jóbarát lett. Ezek közé számíthatjuk Edvi Illés Pált és Petz Lipót⁶⁽¹⁰⁸⁾ is, a soproni líceum két kitűnő neveltjét. Edvi Illés például avval segítette később Rummy Károly Györgyöt, hogy népdalokkal látta el, mikor az angol John Bowring: Poetry of the Magyars című antológiájához szállított anyagot. De nem csak utólag rajongott Rummyért Edvi Illés. 1812-ben verset írt hozzá, amelyben túlradó szeretettel dicséri tanárát.⁷⁽¹⁰⁹⁾ Egy részlet a versből:

*„Tégedet úgy megkedvele
A Felhír, hogy már is nagy névre emele,
Téged, ki versent futsz akár Plátóval,
Akár Sókratessel, akár Cziczzeróval;
Szorgalom s Munka társaid
'S Németországban a' Baráttaid.”*

Ne a versike gyarló voltát tekintjük, hanem a jellegzetes köszöntő formájára legyünk figyelmesek. Nem antik versmértékben írta panegirizét Edvi Illés, hanem botladozó tizenkettősökben, s ezáltal az antikizálásnak is földhöz ragadtabb, kevésbé szárnyaló kicsengést ad. Idézetünk utolsó két sorára esik a hangsúly, a túlzó hasonlítások után a valóság talajára érünk, s a tanár valódi jellemvonásai bontakoznak ki előttünk. Edvi Illés szükségesnek érezte azt, hogy versét közétegye, tizenkét évvel megírása után.⁸⁽¹¹⁰⁾

Rummy Károly György 1813-as, viharos távozása megrendíthette tanítványait. Erről tanúskodik az a kéziratcsomó, amely e tanítványoknak a távozás miatti kesergését árulja el, magyar és latin versekben. Ezekből idézve, ismét rámutathatunk arra a poétika- és poézisoktatásra, amely a soproni líceumban folyt. Arra az óda- és elégiatermesre, amely a soproni diákok verselményeiben azt a legalacsonyabb szintet mutatta, amely által a klasszicista esztétika vers-testet öltött. S bár nem soproni illetőségű Rumynak egy kézírata, feltehetőleg Sopronban is e szellem vezette tanítását. „De natura, ortu et progressu poeseos (!) lyricae” (A lírai költészet természetéről, keletkezéséről és helyéről)⁹⁽¹¹¹⁾ címmel a merev klasszicista doktrínát fogalmazza meg, amely az iskolai oktatásban is érvényesült. „Omnis poesis sensationes animi exprimat necesse est, quas poeta suavi aptaque methodo aliis communicare debet, ut delectando simul doceat, animumque auditorum vel lectorum suorum flectat, quo velit, in iisque sensum pulchri foveat eleganti naturae imitatione” (Minden költészet a lélek érzéseit kell, hogy kifejezze, melyeket a költő kellemes és illő módszerekkel másokkal közölni tartozik, hogy a gyönyörködtetéssel egyszersmind tanítson,

és a hallgatók és olvasók lelkét nevelje, ahogyan akarja, és bennük a szépérzékét fejlesszék a természet kiváló utánzásával). Kiegészítésül a horatiusi *Ars poetica*t idézi: *Aut prodesse volunt, aut delectare poetae* (A költők vagy használni vagy gyönyörködtetni akarnak). E rövid idézetekben érzük tetten az imitációs és utilitarisztikus elv pregnáns megfogalmazását, amelyet egészében és részleteiben ugyan egyetlen nagy költő sem tartott be dogmatikusan, valójában azonban a klasszicizmusnak még legnagyobb elméitől sem állott messze ez az elv, s az iskolai gyakorlatban pedig rendszerint maradéktalanul érvényesült. Ezt szolgálták a poétikai-verstani gyakorlatok, a megrendelt és spontán módon keletkezett köszöntők, gyászénekek. Ezekre a legalkalmasabb műfajnak a klasszicizmusban favorizált óda és elégia bizonyult; ilyen jellegű versek keletkeztek Romy Károly György Sopronból távoztakor. Ezekből idézünk 74kettőt. Az első magyar nyelvű, szerzője Horváth János.¹⁰⁽¹¹²⁾ Jól tanúsítja az ódával szemben felállított iskolai követelmények megvalósítását, a fennkölt hangvételt, a latin inverziók alkalmazását. Négy szakaszt írunk ide:

*Hová, hová térsz pályafutásodon?
Nagy lélek, – hát már harmadik izromod
El töltve másik tzejt talált, hogy
Soprony egét be borittsad újra.
Melly Isten áldott embere fogta fel
Sorsod, tapasztalt érdemidért viszont
Tám a' busult Fertő jelentett
A zuhogó Balaton tavának...
Böltselkedésed bő sugári
Nem látja többé Sopronyi Pindusunk,
Böltselkedések bő sugári
Több sziveket nem érdekelnek...
Nálunk örökké nagy neved élni fog.
A' lassu szellő Keszthelyeden hirül
Hordhatja gyakran mint szeretnek
Kis seregünk Helicon leányi.*

Ami itt figyelemre méltó, a helyi színek belopakodása a versbe. A szabványos alkalmi költemény egy-egy helységnev, egy-egy, csak a beavatottak számára ismerős esemény említésével kevésbé marad meg a személytelenség megkövetelt szintjén, meghittebbé és egy árnyalattal közvetlenebbé lesz.

Többé-kevésbé ezt mondhatjuk el egy Biberauer nevű növendék, 1813. október 21-i keltezésű latin verséről:¹¹⁽¹¹³⁾

*Non fulget pario monumentum marmora celsum
Neque notis auri gloria sculpta nitet.
Corde tamen vives, quod non ruit imbre edaci
Aut Aquilo sternit sacrilegus furiens!
Corpora velluntur! Visunt animi aetheris arvos [arva]
Est ibi amor Romy! Vivit eo pietas!*

A latin szöveg több túlzásra, az ódái elragadtatás nagyobb mértékére ad lehetőséget, mint a magyar, ez érződik a gyengécske, elégias színezetű epigrammán.

Az idézett versek Romy Károly Györgyhöz kapcsolódnak, egyben azonban képet adnak a soproni líceumi poétika-oktatásról is, s így oktatástörténeti jelentőségük miatt érdemesek a vizsgálatra.¹²⁽¹¹⁴⁾

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fábján Lajos: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása

75 Fábján Lajos: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása

Zádor Alfrédnek a balfi gyógy- és ásványvíz hasznosításáról szóló tanulmánya¹⁽¹¹⁵⁾ kiegészítéseként vázlatosan ismertetem a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság törekvéseit a balfi fürdő elismertetése érdekében. Ez azután a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1030/1967/IX 17./Korm. számú határozatával valósult meg.

1963. június hó 26-án Kisházi Ödön²⁽¹¹⁶⁾, az Elnöki Tanács helyettes elnöke elnökletével Sopronban tartotta plenáris ülését a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság. Az ülés napirendjén szerepelt a „Tájéegységünk perspektívái” című anyag Szegő Pál főmérnök előadásában, aki a jegyzőkönyv tanúsága szerint javasolta: „elsőnek idegenforgalmi és üdültetési szempontból Sopron–Kőszeg, majd Bük és *Balf* fejlesztését”.

A vita során volt, aki kétségbe vonta a balfi fürdő értékét, a bizottság több tagja ellenvéleményét fejezte ki, végül szakértői bizottságot hívtak életre dr. Zsigmond László Vas megyei főállatorvos, országgyűlési képviselő vezetésével a kérdés tanulmányozására.³⁽¹¹⁷⁾

A Balf-fürdőn végzett vizsgálat megállapításait 1963. október 18-án rögzítették. E szerint az 1962. évben 37 000 látogatója volt a fürdőnek, kizárólag Sopron város és a járás betegei, mivel azt a határsáv-korlátozások miatt, az ország távolabbi részeiben lakók nem tudták igénybe venni. A szakértő bizottság a fürdőbe való beutalás megkönnyítését javasolta, a használható források szakszerű és higiénikus foglалását, a romhalmaz eltakarítását, azt követően pedig a fürdőszálló rekonstrukcióját és a fürdő tervszerű fejlesztését.⁴⁽¹¹⁸⁾

Az 1963. november 20-án Kőszegen tartott intéző bizottsági ülésen ismertették a szakbizottsági vizsgálat jelentését. A vitában Szaló Lajos, a Győr-Sopron megyei Tanács elnökhelyettese javasolta, hogy a távlati fejlesztésben Balfot vegyék számításba: „...a balfi fürdőnek országos szinten is nagy híre van” – mondotta felszólalásában.⁵⁽¹¹⁹⁾

A Sopron és Fertő vidék regionális fejlesztési tervének egyeztetése során már egyöntetű állásfoglalás született Balf fejlesztése érdekében,⁶⁽¹²⁰⁾ majd az 1966. december 14-én Szombathelyen tartott intéző bizottsági ülésen dr. Vadász Gyula, az Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság igazgatója a fürdő bővítése és korszerűsítése mellett foglalt állást.⁷⁽¹²¹⁾

1967. áprilisában Sopronban már a fürdő fejlesztéséről tárgyalt az Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság igazgatója és az erről szóló tájékoztató így összegezte a megbeszélések eredményét: „Remélhető, hogy még ebben az évben – legkésőbb 1968 tavaszán – az egészségügy átveszi az objektumot, – majd a későbbiekben a régi fürdőépület teljes helyreállításával Balf visszanyerheti régi képét.”⁸⁽¹²²⁾

**76 Hárs József: Sikerre várva
(Egy tévévetélkedő tanulságai)**

A Mi sulink c. sorozatban karácsony délelőttjén a soproni József Attila Gimnázium diákjainak vetélkedőjét láthattuk a képernyőn.¹⁽¹²³⁾ A kihívó fél az ugyancsak a nagy költőről elnevezett és közel négyszer nagyobb létszámú székesfehérvári gimnázium volt. S bár a mi diákjaink derekasan helytálltak a hetekig tartó felkészülés és a felvételek során, nem a számbeli különbség miatt maradtak alul. És ez az, amiért a műsorról beszélnünk kell.

A játék addig játék, amíg komolyan veszik. Ezt nem mi állapítjuk meg, hanem a sírásig elkeseredett diákok, a lekezelés, a részrehajlás, a manipulált közvetítés és zsűrizés visszásságai láttán. – Nincs igazság a földön! – kiáltotta egyikük. Ez így természetesen túlzás, de ha felnőttek és fiatalnak egyaránt valami hasonló gondolat motoszkál a fejében, akkor hiba van a kréta körül.

A nézőnek már az sem tetszett, hogy a műsorvezető minden áron élő közvetítésként akarta „eladni” az akkor már második hete dobozban pihenő felvételt; az pedig még kevésbé, hogy a soproni iskola képe helyett minduntalan a SZOT-üdült mutatták egy másik közvetítésből megtakarított fényképről (ezen kívül még két képet szántak Sopron ismertetésére). A megkurtított, csattanójuktól megfosztott számok halmaza végül is gyenge és unalmas adást eredményezett, amely még csak a diákság tényleges tudásáról sem adhatott tájékoztatást.

Egy történelmi kérdésre adott válaszként Sopron XIV. századi arculatának ismertetését papírról olvasták a székesfehérváriak, míg a soproni gyerekek – bár a felvétel délelőttjén kapták meg feladatukat Budapestről – szabadon fogalmaztak. Még egy páncélos lovag felöltöztetésére is futotta erejükből. Pedig nekik nem egy, hanem két évszázad viszontagságairól kellett a megszabott időben beszámolniuk. (A versenyző csapat már hetekkel előbb felkészült az egész várostörténetből. Eredeti szövegükből éppen a tévések javaslatára hagytak ki sok adatot; a zsűri aztán ugyanezért elmarasztalta őket az adásban.)

A két városba küldött tévés csoport játszott itt egymással és a műsorvezető ellen, s végül úgy jártak, mint az egyszeri ember, aki önmagával teniszezve csodálkozott, hogy nem éri utól a labdát. A rendezők tulajdonképpen döntetlent akartak, de erről elfelejtették tájékoztatni a készséges (8:2 arányban székesfehérvári érdekeltségű) zsűrit.

Így győzött Székesfehérvár, s így veszett oda a játék igazsága, az igazságos játék. A „Mi sulink”: *sorozat*. Vajon máshol is így csinálják?

Domonkos Ottó: A Csatkai-díj 1976. és 1978. évi odaítélése

Az 1972-ben alapított (vö. SSz. 1976, 72) Csatkai-díj újabb odaítéléséről 1976. március 18-án döntött az erre kijelölt bizottság. Megvizsgálta a 35. életévüket be nem töltött és soproni helytörténettel foglalkozók munkásságát és úgy döntött, hogy az 1976. évi Csatkai-díjat Szita Szabolcsnak ítéli. Munkásságát összesítő bibliográfiájából kitűnt, hogy elsősorban a társadalmi és politikai mozgalmak történetével foglalkozik. ⁷⁷Ez főfoglalkozásából szervesen következik. A Sopronban szerzett érettségi és az ifjúsági mozgalomban való aktív részvétel után a Szovjetunióban egyéves ifjúsági politikai főiskolát végzett. Ezt követően évekig a soproni városi KISZ Bizottság titkáraként dolgozott. Kezdeményezte az úttörő és egyéb ifjúsági mozgalom emlékeinek összegyűjtését, aminek eredményét a KISZ-házban kiállításon láthattuk. Ennek az anyagnak jelentős része a múzeum helytörténeti gyűjteményébe került. A témát tovább kutatva, annak egyik jelentős szakaszaként, „Az ifjúsági mozgalom kibontakozása Sopronban a felszabadulás után” címen készített összefoglalást. Ez a tanulmánya a Soproni Szemlében, majd külön kötetként is megjelent, egyben eddigi munkásságának legjobb termése. (A téma folytatásáról ld. SSz. 1978, 90.)

A Csatkai-díjat 1977-ben nem adtuk ki.

Az 1978. évi Csatkai-díjat a kijelölt bizottság 1978 márciusában Gömöri Jánosnak, a Liszt Ferenc Múzeum régészének ítélte. 1968–70 között Sárospatakon, majd 1970 ősztől Sopronban végez régészeti munkát. A belváros rekonstrukciójával kapcsolatosan, különösen 1971–74 között, rendkívül sokat ásatott. Az évi 180–200 napos terepmunka az országos átlagot meghaladta, ezzel jelentősen segítette a rekonstrukció zavartalan menetét.

Ásatásai és kutatásai közül kiemelkedik a középkori vaskohászat témája. Ezzel kapcsolatos eredményei országosan is jelentősek, szükségessé teszik az utolsó 25 évben e témában végzett ásatások kohókra vonatkozó kormeghatározásának és tipologizálásának revízióját. A kiemelt sopronbánfalvi és nemeskéri vaskohók a múzeum új régészeti kiállításának legjelentősebb darabjai közé tartoznak. A környező országok régészeti kutatásában szintén jelentős helyet képvisel a vaskohászat, így a közvetlen kapcsolatok kiépítésében hosszabb távon is érdemes szakemberrel rendelkezni Sopron városa. A Burgenlandban és Csehszlovákiában tett tanulmányútja, előadása megteremtette az alapokat az együttműködésre. Bölcsészdoktori disszertációját is ebből a témakörből írta, melynek alapján 1977-ben megszerezte a doktori címet. – Eddigi publikációinak száma huszonegy, amiből tizenöt soproni témával foglalkozott.

A bíráló bizottság döntéseit a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága elfogadta, javaslatára a tanácsülés 1976. március 29-én, illetve 1978. június 27-én tartott ülésén szintén elfogadta. A díjak átadása megtörtént.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

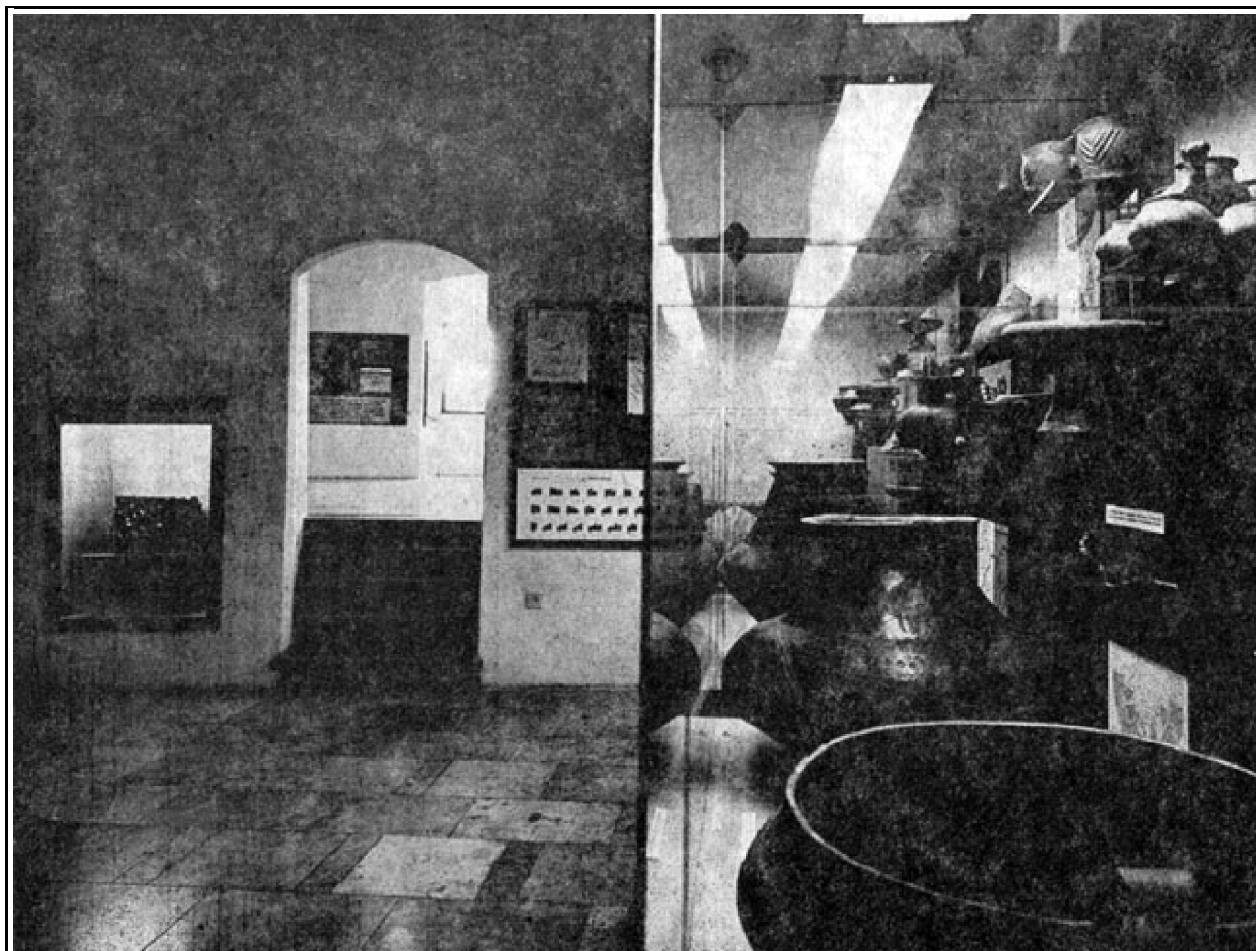
SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Gömöri János: Új állandó

Gömöri János: Új állandó régészeti kiállítás Sopronban

1977. július 9-én a Fabricius-ház középkori falai között megnyílt az új állandó régészeti kiállítás: „Sopron és környéke története a vaskorszaktól a XVII. századig.”¹⁽¹²⁴⁾

A Fő tér 6. számú (Fabricius) háznak a középkori belső városfalra épült kétemeletes hátsó szárnyában 1963-ban nyílt meg a Liszt Ferenc Múzeum itteni első régészeti kiállítása, miután az épület műemléki helyreállítását²⁽¹²⁵⁾ befejezték és a múzeum régészeti gyűjteményét ide helyezték át. Ez a kiállítás még az 1970-es évek elején is betöltötte funkcióját, a Sopronba látogató külföldi szakemberek is elismerően nyilatkoztak a bemutatott anyag gazdagságáról, rendezéséről.³⁽¹²⁶⁾



781. kép. Sopron-Várhely korai vaskori leletei. A háttérben a hasfalvi bronzkorong (Roboz László felvétele)



792. kép. Kelta leletek (Roboz László felvétele)

80 Miért rendeztünk mégis új kiállítást?

1. A múzeum a városi rang elnyerésének 700 éves évfordulóját ünneplő Sopront és a Sopronba látogatókat olyan kiállítással kívánta megörvendeztetni, amely az újabb ásatások eredményeit, leleteit is bemutatja.

2. A műemléki helyreállítások eredményeképpen a Fabricius-ház első szárnyában⁴⁽¹²⁷⁾ és a Várostorony mellett⁵⁽¹²⁸⁾ a múzeum új kiállító tereket kapott. Az itt rendezett kiállítások anyagát részben a régi régészeti kiállításból emeltük ki. Az átfedések elkerülése végett is át kellett rendezni régiségeink tárlatát.

1963 óta, miután az előző régészeti kiállítást megnyitották, kereken 10 000 darab régészeti leletet leltároztunk a Régészeti Gyűjteménybe, az adattári dokumentáció gyarapodása 250 tétel, ami legalább ennyi kiszállás, terepbejárás, ásatás, leletmentés elvégzését jelenti.⁶⁽¹²⁹⁾

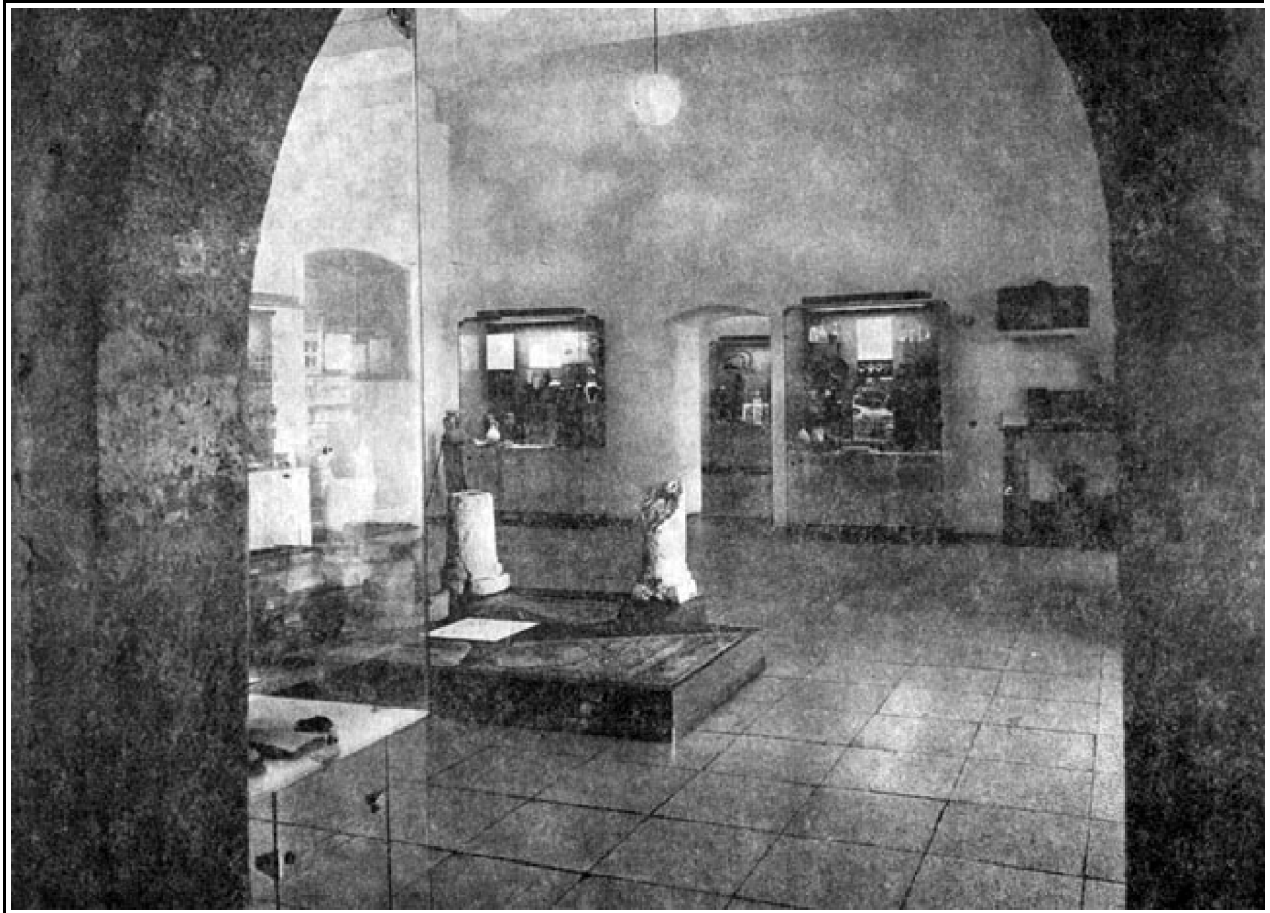
Igaza lehet Palmerstonnak, mikor azt mondja, hogy „a hazugságnak három fajtája van: a közönséges hazugság, a hamis eskü és a statisztika”. Nem is akarunk a számokkal bravúroskodni, mert bár a mennyiségi gyarapodás fényes bizonyítéka annak, hogy a régészek Sopronban és környékén sokat ástak, az előkerült leletek között bizony nem nagyon akad az I. világháború előtt megtalált hasfalvi bronzkorongnak⁷⁽¹³⁰⁾ a várhelyi alakos urnáknak,⁸⁽¹³¹⁾ a capitoliumi Triásznak,⁹⁽¹³²⁾ vagy a petőházi kehelynek¹⁰⁽¹³³⁾ párja. Ezek az európai hírű, önmagukban is jelentős történeti értékű darabok új

kiállításunkon is kiemelt helyre kerültek. Ha újabb leleteink között kevés is az említettekhez hasonló unikum, számos kiemelkedő művészi kvalitású lelet emelheti a kiállítás esztétikai színvonalát. Az utóbbi 3 évtized régészeti leletanyagának elkerülési körülményeiről pedig pontos rétegtani adatok állnak rendelkezésünkre, így sokszor jelentéktelennek tűnő cserépdarab is fontos történeti információk őrzője, és régészeti szempontból gyakran lényegesebb leletnek számít a művészi kivitelű, de rétegtani összefüggéseiből kiszakított leletnél.

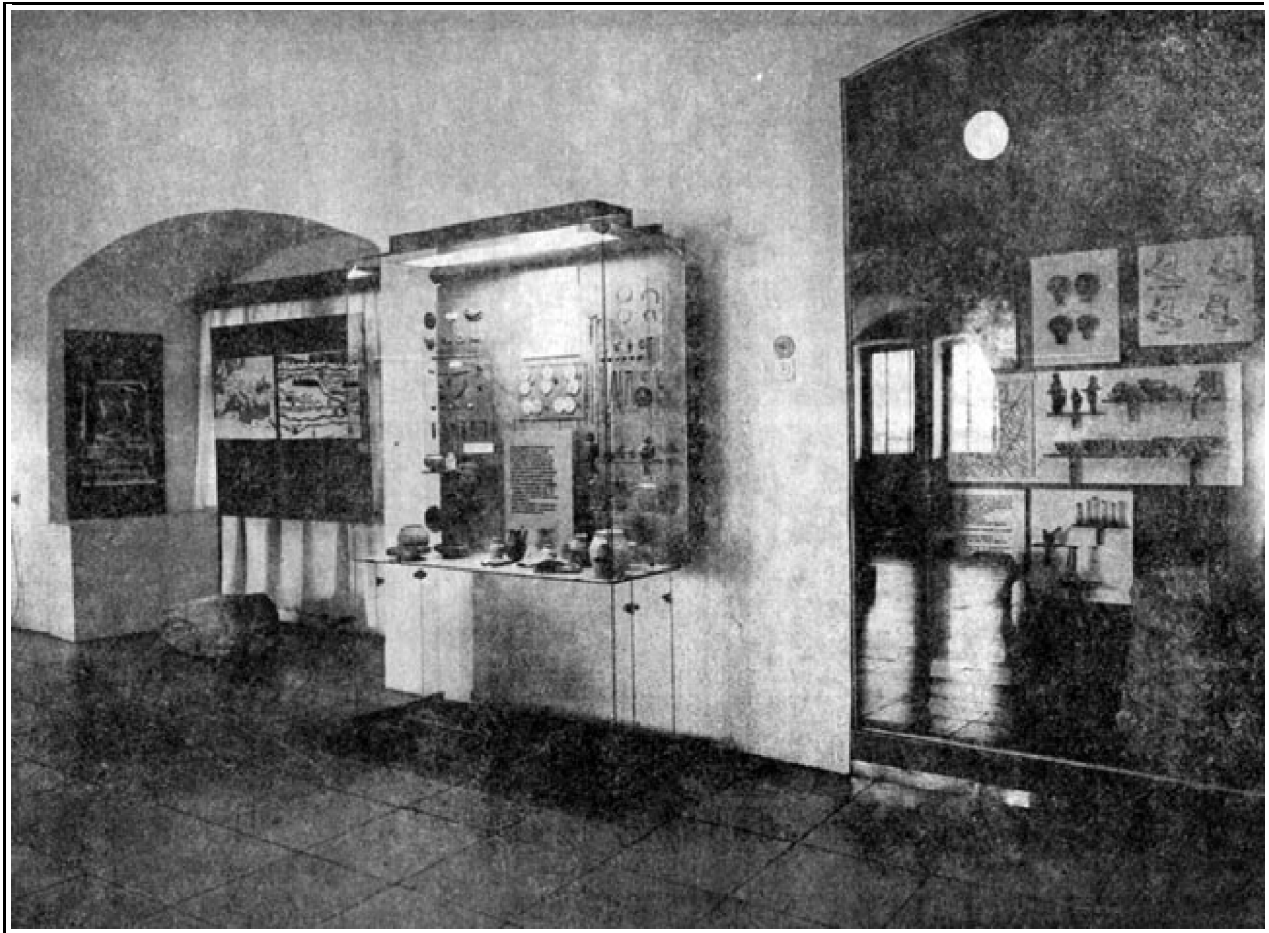
Sopron belvárosában elsősorban az utóbbi két évtized műemléki ásatásai hozták felszínre ezeknek a rétegtani helyzetükben megfigyelt, tehát hiteles, történeti információkat hordozó kerámiatöredékeknek és egyéb leleteknek az ezreit. Ezek múzeumi (nyilvántartási, raktári) és tudományos feldolgozása azonban még nagyon kezdeti stádiumban van. Ennek oka az, hogy az ásató régészeknek a folyamatos leletmentések mellett kevés idejük marad a leletanyag részletekbe menő kiértékelésére. A római¹¹⁽¹³⁴⁾ és középkori¹²⁽¹³⁵⁾ városfalak kormeghatározása már megtörtént. Scarbantia korai úthálózatának felvázolására¹³⁽¹³⁶⁾ is kísérlet történt.

81 Közreadták a közeli Fertőrákos¹⁴⁽¹³⁷⁾ és Szakony¹⁵⁽¹³⁸⁾ határában feltárt római villák, valamint a Scarbantia melletti kvád–markoman ház¹⁶⁽¹³⁹⁾ feltárásának eredményeit és megjelent a római kori város összefoglaló ismertetése.¹⁷⁽¹⁴⁰⁾ A belvárosi ásatások leletanyaga pedig zömmel még leltározatlanul, feldolgozásra várva hever a múzeum raktárában.¹⁸⁽¹⁴¹⁾ A régi feltárások közül a Május 1. (Deák) téri nagy római temető további közlésére is számíthatunk.¹⁹⁽¹⁴²⁾ Újra értékelték a fertőrákosi Mithrasz szentélyt,²⁰⁽¹⁴³⁾ római kőplasztikai emlékeink néhány darabját²¹⁽¹⁴⁴⁾ és történeti források alapján felvetették a VI. századi scarbantiai püspökség létezését.²²⁽¹⁴⁵⁾

Előzetes jelentések láttak napvilágot a hegykői germán temető²³⁽¹⁴⁶⁾ feltárásáról. Sajtó alatt van a fertőszentmiklósi germán temető²⁴⁽¹⁴⁷⁾ leletmentéséről szóló jelentés. A környékbeli avar leletek közül²⁵⁽¹⁴⁸⁾ kiállításunkon szereplő nagycenki leletek közöletlenek. A IX. századi sopronkőhidai,²⁶⁽¹⁴⁹⁾ Sopron-Présháztelepi²⁷⁽¹⁵⁰⁾ temetők ismertetése megjelent, a nemeskéri telepről előzetes jelentéseket²⁸⁽¹⁵¹⁾ tettek közzé. A X. századi veszkényi temető²⁹⁽¹⁵²⁾ leletanyagát most dolgozzák fel, a X. századi szakonyi temetőről³⁰⁽¹⁵³⁾ csak rövid jelentés ismert, a szakonyi XI. századi köznépi temető pedig közöletlen.³¹⁽¹⁵⁴⁾



823. kép. A római kori kiállítás részlete (Roboz László felvétele)



834. kép. Római kori leletek (Roboz L. felvétele)

A soproni ispáni vár erődítéseinek kutatásáról jelentek meg közlemények,³²⁽¹⁵⁵⁾ a vár beépítésének és a környező szolgáltató falvaknak a kutatása alig, hogy elkezdődött.³³⁽¹⁵⁶⁾ A középkori városfalak, erődítések kérdése részben tisztázott,³⁴⁽¹⁵⁷⁾ sok ezzel kapcsolatos ásatás azonban még közöletlen.³⁵⁽¹⁵⁸⁾ A belváros középkori beépítése a műemléki kutatás alapján kezd kibontakozni előttünk.³⁶⁽¹⁵⁹⁾ A számos régészeti ásatás³⁷⁽¹⁶⁰⁾ még gazdagíthatja és módosíthatja ezt a képet a leletek kiértékelése után. Jó példa erre az Új u. 22–24. sz. régebbi zsinagóga, amelynek művészettörténeti (műemlékes) kutatásához³⁸⁽¹⁶¹⁾ kapcsolódva régészeti ásatással tártuk fel³⁹⁽¹⁶²⁾ a helyreállításnak alapul szolgáló részleteket (padló, bima alapozás, lépcső, fürdő) és leleteket, amelyek a történeti forrásokkal együtt a zsinagóga datálását biztosabb alapokra helyezik, az ispotály egykori lakóinak használati tárgyai élet-hangulatot visznek az ódon falak közé.

A bevezetőben vázlatosan felsoroltakból is kitűnik, hogy mennyire csalóka lehet az a szám, amely régészeti gyűjteményünk addigi 100 éves gyarapodását kb. 7000-nek tünteti fel, az utóbbi másfél évtizedet pedig 10 000-nek. Ugyanis még számos információ rejlik a már kiásott, de feldolgozatlan anyagban is: a történelem sötét, rejtett zugainak megismerési lehetőségei, amelyek porosodó papírzacskókba zárva várják feltámasztásukat, s amelyeket, sajnos, új kiállításunk tervezésénél még nem aknázhattunk ki.

Feladatunk volt, hogy 17 000 tárgy segítségével, a kiállításra alkalmas darabok kiemelésével, a város és

környéke történetét úgy mutassuk be, hogy erről a látogatók folyamatos képet kapjanak, ugyanakkor a jellemző leletcsoportokat és a múzeumi gyűjtemény művészi, esztétikai kvalitású darabjait kiemeljük. Mindezt a *fő mondanivaló* érdekében: a fontos kereskedelmi út (Borostyánkő út) mellett fekvő Sopron és környéke településtörténete, a települési helyek változásainak és kontinuitásának bemutatása a korai vaskortól a középkorig. A kétezres éves város települési előzményei, a késő római korban épített városfalak által meghatározott városszerkezet továbbélése napjainkig; a gazdasági-társadalmi-politikai változások hatása a települések rendszerére, a központok és kisebb települések változó kapcsolatainak koronkénti bemutatása a kiállítás feladata.

A téma kibontásánál alkalmazott módszert a leletanyag összetétele, feldolgozottsági állapota, valamint a kiállítási terek milyensége határozta meg. Kiemelésre a Hallstatt-kori, római és középkori anyagot választottuk ki. A berendezésre váró hét terem részben alacsony boltozatos, sok nyílással szabdaltszerű, részben síkfödémű nagy szabad felületekkel épített. Más szempontból műemléki értékekben gazdag, vagy semleges terek álltak rendelkezésünkre. A kiállítás egységét az egyforma tiszta üveg vitrinek⁴⁰⁽¹⁶³⁾ biztosítják, amelyek semlegesen illeszkednek a műemléki környezetbe. A falifülkék és mélyedések kiállítási célra való felhasználása viszont a műemléki épület adottságainak kihasználását célozza a mondanivaló folyamatos bemutatása érdekében. A 7 teremben egy-egy korszak leleteit állítottuk ki, a termek eltérő méretei és a koronkénti leletanyagmennyiség eltérése miatt azonban egyes kultúrák anyagát a következő teremben folytatólag mutatjuk be. Elsősorban azokban az esetekben vittük át egy-egy kultúra anyagát a következő terembe, ha a korábbi kultúra népességének továbbélésével számolhatunk egy újabb korszakban, így a 2. teremben a későbbi Hallstatt-kori leleteket, a kelták mellett, a 3. teremben a La Tène D. leleteket a rómaiak mellett, a 4. teremben az V–VI. századi belvárosi leleteket a környékbeli germán temető emlékei mellett mutatjuk be. A bemutatott leletek tehát lényegében termenként korszakokra osztva láthatók. A vitrinek hátlapja pedig kultúránként különböző színű műbőr-borítást kapott. Az arany alapra írott magyar–német nyelvű főszövegek termenként áttekintést adnak egyes korszakok népcsoportjainak gazdasági, társadalmi rendjéről, szokásairól. A lelőhelyterképek és kinagyított ásatási- és tárgyfotók a kiállított leletek tágabb összefüggéseire világítanak rá. A soproni ásatásokban részt vállaló archaeológusok⁴¹⁽¹⁶⁴⁾ által írott forgatókönyv⁸⁵ alapján a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező csoportja⁴²⁽¹⁶⁵⁾ kivitelezte a kiállítást e sorok írójával, önkritikával kell megállapítanunk, hogy a tetszetős és a kiállított anyag állagát nem befolyásoló tárgyfelerősítés – az üveglapra való ragasztás – a kiállított leletek további tudományos feldolgozását megnehezíti, mivel e tárgyak csak bonyolult eljárással ragaszthatók vissza kiemelés után. Ettől eltekintve elégedetten állapíthatjuk meg, hogy a kiállítási szövegekben előforduló egy-két betűhiba és a helyenként felváló dobogó szegélyléc ellenére kiállításunk elnyerte a szakemberek és a nagyközönség tetszését.⁴³⁽¹⁶⁶⁾

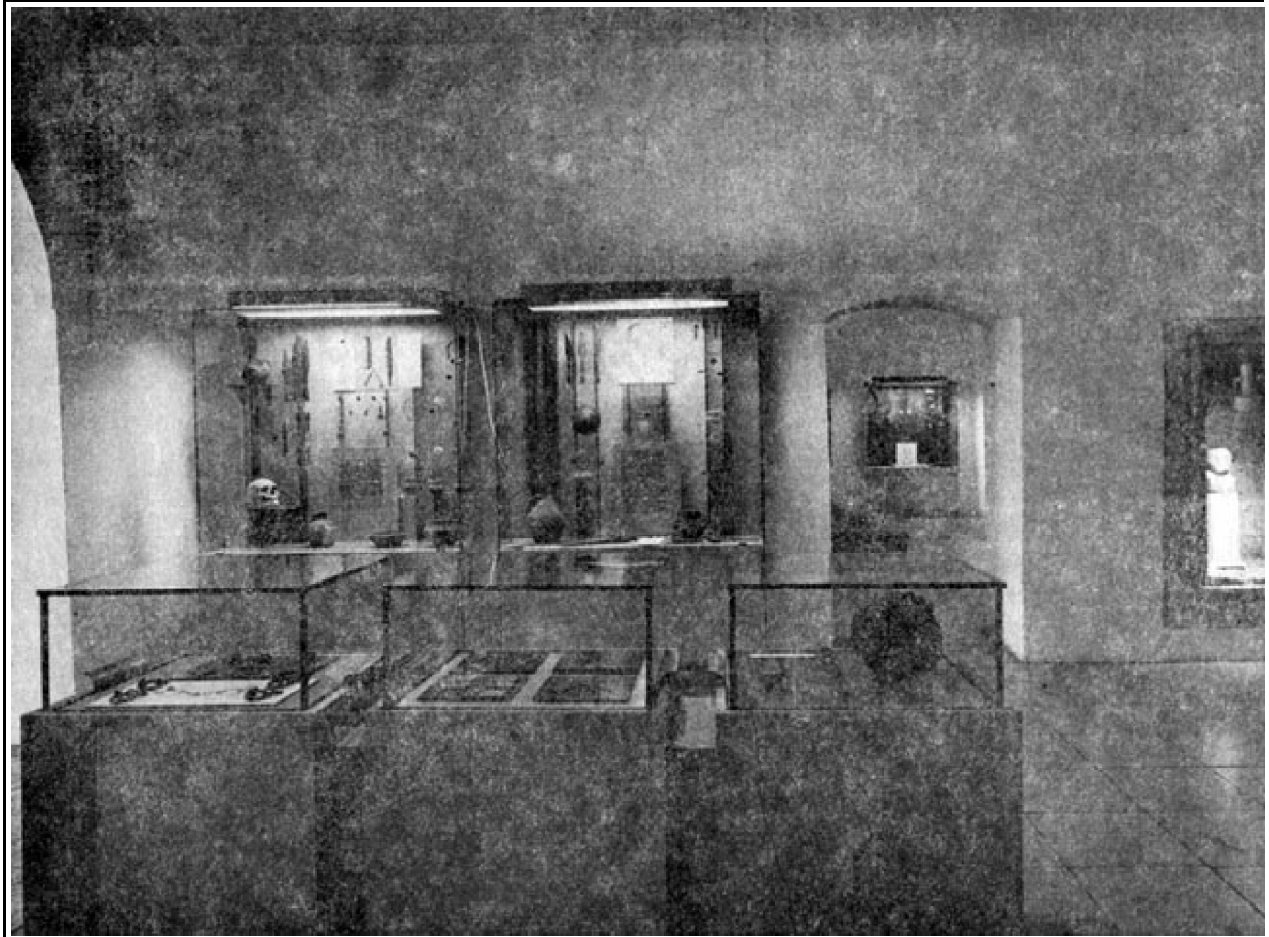
Kötelességünk megjegyezni, hogy a vendégkönyvek elismerő bejegyzései mellett két bíráló megjegyzést is olvashatunk. Ezek azt kifogásolják, hogy nincsen minden tárgy mellé kiírva annak anyaga, készítési módja, rendeltetése. A lerövidített forgatókönyv⁴⁴⁽¹⁶⁷⁾ alapján a kiállított leletek mellé csak a legfontosabb információkat írtuk ki. E bejegyzések után azonban néhány lelet mellé újabb feliratokat helyeztünk el.

A kiállítás rövid ismertetése

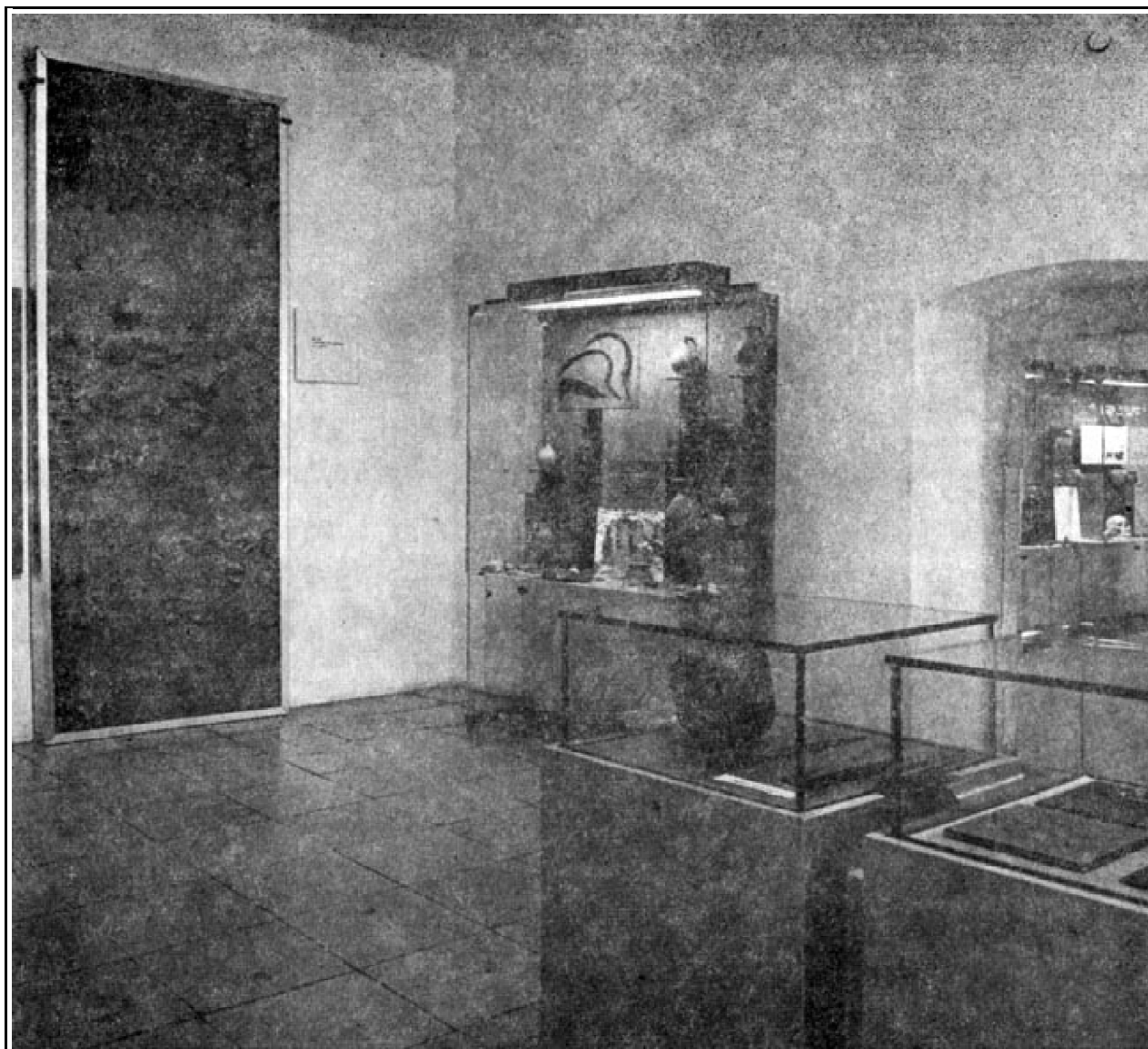
1. terem. Hiteles adatokkal rendelkezünk arra nézve, hogy az újkőkor (i. e. 4000–2500) népcsoportjai megtelepedtek vidékiünkön,⁴⁵⁽¹⁶⁸⁾ sőt a bronzkor középső időszakában (i. e. 1700–1500) is sűrűn lakott⁴⁶⁽¹⁶⁹⁾ volt ez a tájék. Kiállításunkat a fent vázolt okok miatt mégis csak annak a korszaknak részletes bemutatásával kezdjük, amikor hirtelen megnőtt a Sopron környéki települések száma. Ez i. e. 700 körül a korai vaskorban következett be. E korszak kultúrája a Hallstatt kultúra, amelynek népei a

Soproni-hegységben több erődített telepet hoztak létre; köztük legjelentősebb a várhelyi földvár, amelynek múlt századvégi feltárásait⁴⁷⁽¹⁷⁰⁾ az 1970-es években az MTA Régészeti Intézete⁴⁸⁽¹⁷¹⁾ folytatta. Az ásatások során megismerhettük a földvár sáncainak szerkezetét, települési egységeit, a házakat és a telep melletti gazdag halomsírokat.

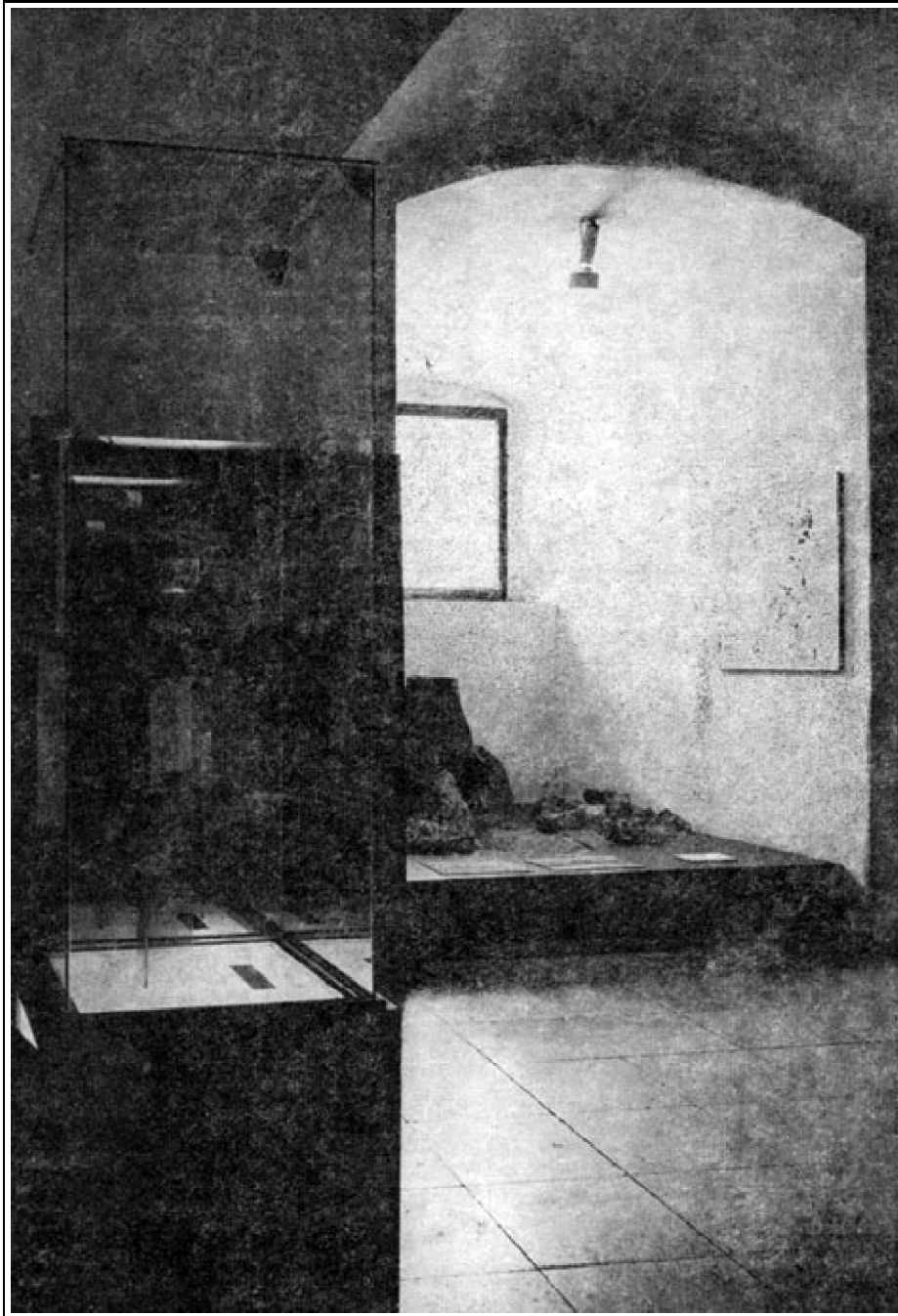
Az *I. teremben* e feltárások eredményeit mutatjuk be, kiemelve az európai hírű alakos edényeket,⁴⁹⁽¹⁷²⁾ amelyek a gazdag arisztokrata vezető réteg túlvilágról alkotott elképzeléseire utalnak.



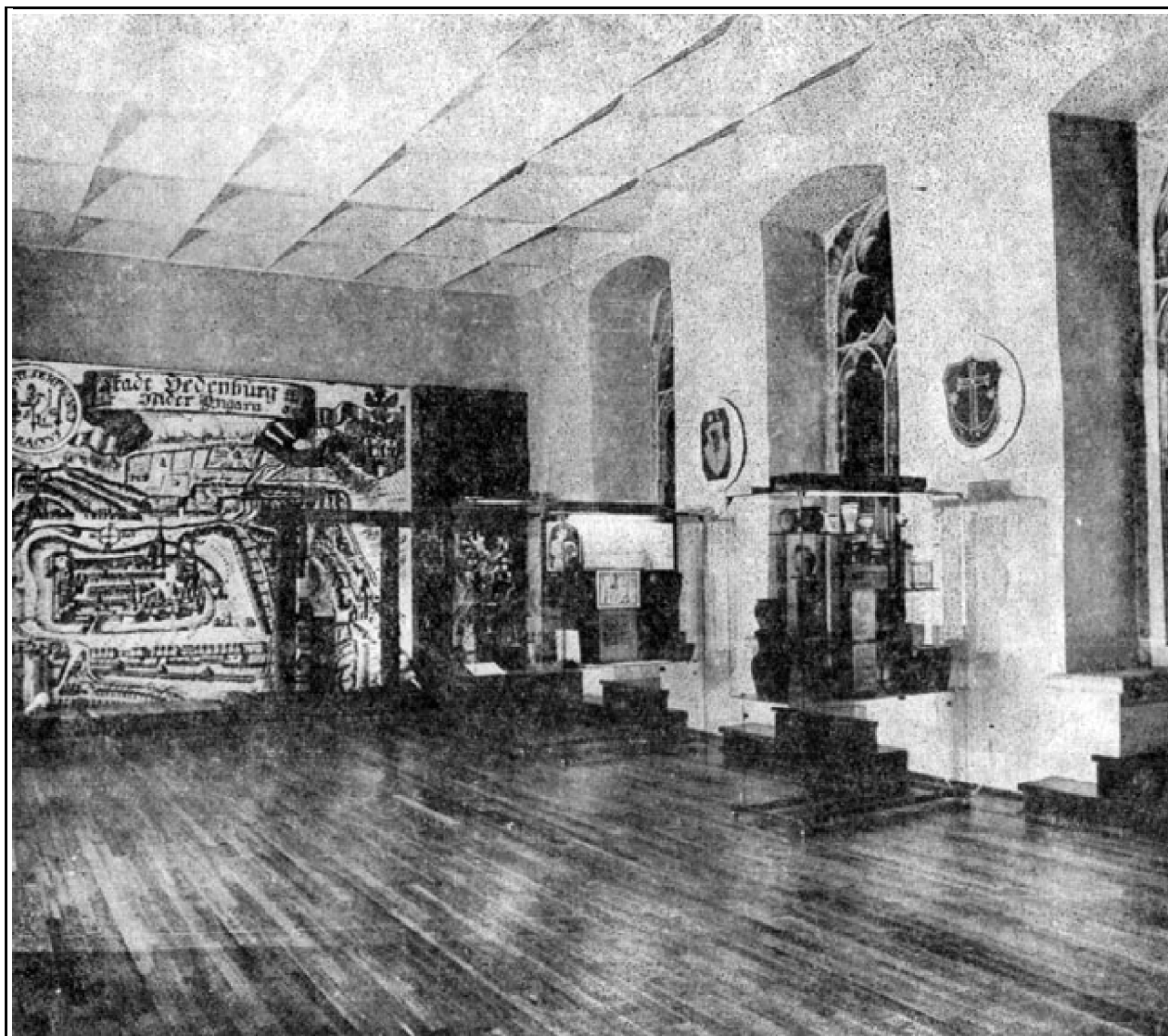
865. kép. Az előtérben népvándorláskori leletek. A háttérben a hegyközi germán temető leletei (Roboz László felvétele)



876. kép. A Városház utcában kiemelt I–XI. századi rétegeket őrző metszefal. Későrómai leletek (Roboz László felvétele)



887. kép. IX. századi leletek. Az előtérben a Cundpald-kehely, az ablakmélyedésben a nemeskéri kohó (Roboz László felvétele)



898. kép. A gótikus terem részlete (Adorján Attila felvétele)

A II. teremben a várhelyi és fertőrákosi⁵⁰⁽¹⁷³⁾ korai vaskori telep- és temetőfeltárások eredményeit láthatjuk; utalással arra, hogy a harcosok által lakott földvárakkal 90egyidőben síkvidéki telepek sora létesült a soproni medencében és környékén. Az itt élt földműves közösségek látták el élelemmel a földvárak lakosait. Ilyen telep volt az északnyugati lakótelep építése során megbolygatott és feltárt korai vaskori falu,⁵¹⁽¹⁷⁴⁾ amelynek helyén évszázadokkal korábban már különböző kultúrák népei telepedtek meg. A Hallstatt-kori földművelő népesség földbe mélyített, sáttortetős házakban lakott és a falutól néhány száz méterre urnákba temette⁵²⁽¹⁷⁵⁾ elhamvasztott halottait.

Az i. e. 400 körüli években nyugat felől újabb harcias nép érkezett az Ikva mellékre: a *kelták*, akik a Hallstatt-kori falu elhagyott helyén építették fel paticosos falú házaikat. Temetőjük szintén a telep mellett volt. A kelták térhódítását elsősorban a vasfegyverek és -eszközök tömeges előállítására tette lehetővé. Megjelenésükkel vette kezdetét a késői vaskor, vagy La Tène-kor. A La Tène-kor későbbi időszakából

egész vaskohó telepek⁵³⁽¹⁷⁶⁾ létesültek a Soproni- és Kőszegi-hegységek közti területen. A kiváló vasárak, az edények korongolásának általánossá válása és a pénzforgalom megindítása jelenti e korszak nagy vívmányait. Az egymástól elszigetelt kelta törzsek azonban nem állhattak ellen a szervezett római behatolásnak. A római hódítást megelőzően a kelták a várhelyi erődített telepre vonultak vissza, és védelemre rendezkedtek be, újabb földsáncokkal erősítették meg a Hallstatt-kori földvárat. Ez azonban már nem menthette meg a boiok (Fertő vidéki kelták) törzsét a római hatalom igájától.

III. terem és kőtár. I. sz. I. század első évtizedében a Borostyánkő úton először itáliai kereskedők derítették fel a terepet, majd fontos útvonalak kereszteződésénél római kereskedők és kiszolgált carnuntumi katonák alapították meg Scarbantiaát a mai Sopron helyén, a Rák patak és az Ikva mocsaraiból kiemelkedő dombokon. Időszámításunk sz. 15-ben a telep hivatalos neve „Oppidum Scarbantia Iulia” volt. A tulajdonképpeni városi szervezet i. sz. 69–79 között alakult ki, amikor a település „municipium Flavium” jelzővel városi rangot nyert. A városi tanács száz decuriából állt. A közülük választott előljárók kötelessége volt a középületek és közművek építése és karbantartása. A város fóruma a mai Fő tér (Beloianisz tér) helyén volt, mellette csarnoképületek, szentélyek, fürdő és egyéb középületek emelkedtek. A városháza helyén a capitoliumi templom került feltárássra Jupiter, Juno és Minerva szobraival. A Fabricius-ház alatt többször átépített emeletes középület; a Bencés templom és a Fő tér alatt basilica kőfalai láttak napvilágot.

A város környékén villagazdaságok létesültek, amelyek gabonát és szőlőt termesztettek. A birtokosok kőből épített, hipocaustumos villái Scarbantia kb. 60 kilométer körzetű territóriumán több, mint 30 helyen kerültek elő.⁵⁴⁽¹⁷⁷⁾

IV. terem. A Borostyánkő út kereskedelmi forgalma felpezsdítette a város életét. A gyakori germán támadások során Scarbantia sokszor a tűz martalékává és barbár rombolás áldozatává vált. A kőépületeket azonban újraépítették és a város magját a IV. század második felében 3 m vastag, 6–8 m magas kőfallal övezték. A 34 bástyatoronnyal erősített városfalon két kaput építettek, amelyek egyikét a mai várostorony alatt találjuk. A másik az erődítés déli falán nyílt. Az ellipszis alakú erődítmény közepén haladt a Borostyánkő út bazaltlapokkal fedett, 480 cm széles szakasza.

⁹¹Az V. sz. elején, a helyi római hatalom megszűnése után, Scarbantia római lakosságának nagy része Itáliába vonult. A Fertő tó környékén a germán *herulok* harcias csoportjai telepedtek le. A megerősített városban visszamaradt rómaiak egy közösségben éltek a betelepült „barbárok”-kal. 526-ban a herulokat leigázó *langobárdok* szállták meg a vidéket, temetőjüket Hegykőn tárták fel. A langobárdok nemzeti társadalomban éltek, asszonyaikat gazdag ékszerekkel temették el. Veszvényben egy langobard herceg sírját találták meg. Scarbantiaiban ebben az időben már a kőházak romjai közé épített fa- és vályogviskókban tengette életét a maradvány romanizált lakosság.⁵⁵⁽¹⁷⁸⁾

V. terem. 568-ban az avar honfoglalás és a langobárdok, illetve szövetségeseik kivonulása a római város folyamatos életének végét jelentette. Scarbantia antik város nevét utoljára 579-ben a gradói püspöki zsinaton jegyezték fel.

A lovas pásztor avar törzsek csak 668 után szállták meg Sopron környékét, amikor határaikat az Enns folyóig tolták előre.

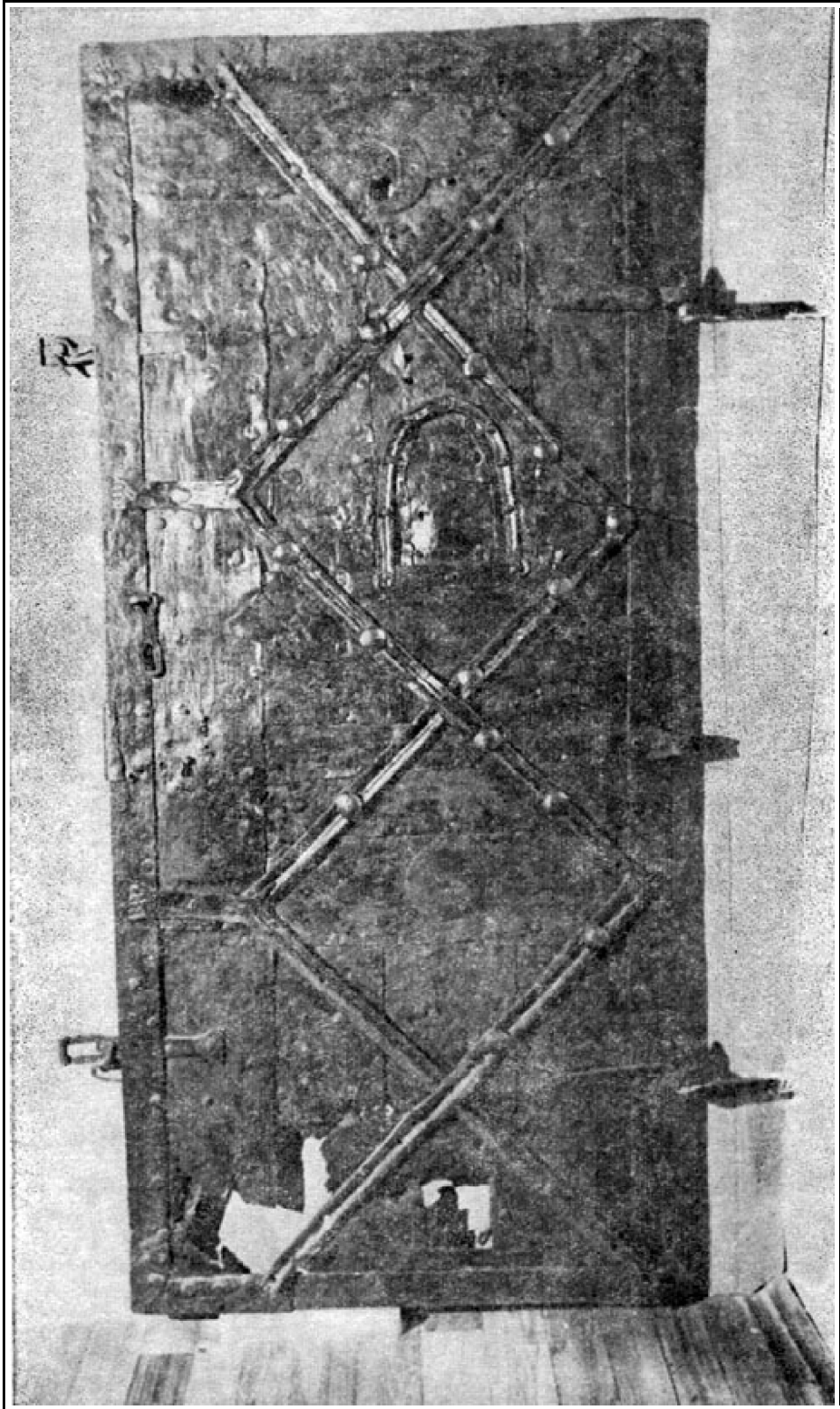
A 790-es években az avar birodalom a belső viszályok és külső támadások következtében felbomlott. Vidékünk frank fennhatóság alá került. Az avarokat térítő frank püspökök egyikének áldozó kelyhe volt a Petőháza melletti Ikva-szakaszon talált Cundpald kehely.

A IX. században az avar–frank háborúk során elnéptelenedett vidékre szlávoktól zaklatott avar csoportokat telepítettek. (A néhány családos sopronkőhidai falu temetőjében fegyveres férfiak nyugodtak.) Feladatuk a Moravia felől vezető úton épített kőhíd védelme volt. A területen frank és bajor egyházak kaptak birtokot. Egy nagyobb birtokszervezet emléke a nemeskéri kohásztelep, ahol az avarokéhoz hasonló, 70 cm magas agyagkohókban olvasztották a vasat.[56\(179\)](#)

VI. terem. 900 körül a magyarok foglalták el Pannoniát. A későbbi Sopron megyében a kalandozásokban is részt vállaló Sur vezér nemzetsége telepedett meg. Csornán, Veszékenyben és Szakonyban gazdag honfoglalás kori temetők kerültek feltárára. A helyben talált avar–szláv földművesek és a magyar köznépmunkára szervezését és a határok védelmét az ispáni központból irányították. A megye központja, I. István idejétől, a nyugati határvidék egyik legerősebb vára, Sopron volt. A római városfalak felhasználásával építették ki a gerendavázis földsáncot (vörös sánc), az ispáni központ erődítményét. Emellett még Kapuvárott és Locsmádon építettek királyi határvárakat. Az egyházi szervezés után a megye három esperességének székhelye az említett királyi várakban volt.

Sopron nevét első ispánjáról (*Suprum*) kaphatta. A város német (Ödenburg) neve későbbi keletkezésű, a tatárjárás után egy ideig elhanyagolt és részben lakatlan soproni erődítményt jelenti. Ezzel a névvel jelölték településüket a XIII. században nagyobb számban betelepült német vendégnépek, akik „bei den öden Burg”, a „puszta vár mellett”, a Szent Mihály templom környékén telepedtek le.

Az ispáni vár közelében kisebb falvak keletkeztek. Ilyen volt Kovácsi, amely a várat fegyverrel ellátó királyi kovácsok települése volt, valamint Lövér, a határvédő íjászok földje.[57\(180\)](#)



929. kép. Vasajtó. Sopron, XVI. század (Adorján Attila felvétele)



9310. kép. Három királyok imádása. Dombornú Krakkó környékéről (XVI. sz. eleje). Alul Sopron megyei gótikus kelyhek (Adorján Attila felvétele)

VII. terem. A tatárjárás után a királyi vármegye bomlása, az oligarchák hatalmaskodásai mind erősebb

korlátokat szabtak a királyi hatalomnak. Az uralkodók a fejlődésnek induló városi közösségekben találták meg támaszaikat. Egymás után adták a városi kiváltságleveleket, amelyek sorában Sopron IV. László királytól a székesfehérvárral azonos jogot nyert el, abból az alkalomból, hogy 1277-ben töretlen hűségét nyilvánította a magyar korona mellett. A szabad királyi város ezután lendületes fejlődésnek indult. Királyi adományból és vásárlással a középkor végére 40 ezer katasztrális holdnyi területre terjesztette ki hatalmát. Jobbágyfalvai gabonával és vágómarhával látták el, polgárai borukkal messze földön kereskedtek. Iparosai már 1379-ben 30 féle ipart űztek, 1440-ben 52 féle iparos dolgozott a városban.

1340-re királyi parancsra különböző vámjövendelmek költségeiből felépítették Sopron hármass védőfalát, amelyek közül a középső fal pontosan a IV. századi római városfalra áll. A XIV. században általánossá vált Sopronban a kőházak építése. A XV. században jelentős kőfaragóműhely dolgozott a városban. A polgári gótikus építészet egyik legszebb példája a Fabricius-ház nagy terme, amelyet Körömdi András polgármester (1429–1465), a ház akkori tulajdonosa építtetett.[58\(181\)](#)

A gótikus terem végében Sopron város 1700-ban készült, kinagyított rézmetszetét helyezték el.[59\(182\)](#) A termet Sopron város három kinagyított pecsénnyomata[60\(183\)](#) és soproni polgárok XV–XVI. sz-i címeres pecsénnyomatainak másolati darabjai díszítik, az ablakmélyedésekben a jelentősebb sopronmegyei nemzetségek címereit helyezték el.[61\(184\)](#)

Az utcai és hátsó szárny közötti II. emeleti boltozatos helyiséget ideiglenes kiállítások rendezésére tartjuk fenn. Itt mutatjuk majd be – elsősorban a lakáskultúra történetéhez kapcsolódó kamarakiállításokkal váltakozva – azokat a régészeti leletcsoportokat, amelyek máshol nem kaphattak helyet.[62\(185\)](#)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó oklevéltár XVII. kötet 1431–1770. Házi Jenő és Szilágyi Mihály közreműködésével. Budapest, A Magyar Izraeliták Országos Képviseletének kiadása, 1977, 453 lap

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó oklevéltár XVII. kötet 1431–1770. Házi Jenő és Szilágyi Mihály közreműködésével. Budapest, A Magyar Izraeliták Országos Képviseletének kiadása, 1977, 453 lap

Az oklevéltár XVI. kötetét ezen a helyen 1976-ban ismertettük (SSz. 1976, 378–9). A kötet anyagának a javát, amely az Országos Levéltárból, Sopron vármegye levéltárából és a bécsi udvari kamarai levéltárból származik, Házi Jenő teszi közzé. Tolna vármegye zsidóságának összeírásait Szilágyi Mihály közli, S. M. a gyulafehérvári káptalan levéltárából, Balogh István Szabolcs-Szatmár megye levéltárából készített másolatokat. A kötet többi anyagát a szerkesztő szolgáltatta. Már ebből is következtethető, hogy a kötet elsősorban Sopron és Tolna vármegyék zsidóságának történetére nézve nyújt adatokat, természetesen a

vármegyéknek a zsidósággal kapcsolatban álló keresztény lakosságára is. Vármegyénk falvainak történetéből aránylag még kevés kiadott forrással rendelkezünk, különösen az újkorra nézve, ezért nem lényegtelen, hogy a kötetben a következő helységek szerepelnek: Alsó-Péterfa (ma: Unterpetersdorf), Borbolya (Walbersdorf), Cinfalva (Siegendorf), Cirák, Csepreg, Damonya, Darufalva (Drassburg), Felsőbük, Fraknó (Forchtenstein), Gyóró, Haracsony (Horitschon), Hasfalva (Haschendorf), Himód, Horpács, Kabold (Kobersdorf), Kapuvár, Kisfalud, Kisgeresd, Kishóflány (Kleinhöflein), Kismarton (Eisenstadt), Kópháza, Középbük, Küllő (Girm), Lajtapordány (Leithaprodersdorf), Lajtaújfalu (Neufeld), Lakompak (Lackenbach), Lánzsér (Landsee), Locsmánd (Lutzmannsburg), Lók (Unter-Frauenhaid), Márc (Marz), Mészverem (Kalkgruben), Mihályi, Nagycenk, Nagyhóflány ⁹⁵(Grosshöflein), Nádasd (Rohrbach), Nemeskér, Nemesvis, Nyék (Neckenmarkt), Oka (Oggau), Oszlop (Oslip), Páli, Pecsényéd (Pöttsching), Petőfalva, Pusztacsalád, Rákos, Répceszemere, Ruszt (Rust), Salamonfa, Selegd (Stottern), Selegszántó (Antau), Sere (Schützen a. G.), *Sopron*, Sopronkeresztúr (Deutschkreutz), Sopronújlak (Neutal), Szarvkő (Hornstein), Szentmárton (St. Martin), Szárazvám (Müllendorf), Széplak, Újkér, Vimpác (Wimpassing), Völgyfalu (Zillingtal), Völcselj, Vulkapordány (Wulkaprodersdorf). A helynévmutató nem mindig igazítja el a kötet használóját. Pl. Pusztacsalád *Család* és *Pusztacsalád* címszónál is szerepel, a két címszó azonban nem utal egymásra; Rákos (ma: Fertőrákos) helytelenül *Sopronrákos* címszó alatt található.

A közölt anyagból itt kiemeljük azt az 1725. évi összeírást, amely felsorolja, hogy Sopron vármegye ma Burgenlandba eső falvainak jobbágyai név szerint mennyi kölcsönt vettek fel zsidóktól adójuk kifizetése céljából (283. sz.); a vármegye zsidólakta helyeinek 1736. évi felsorolását a zsidók háztulajdonával és adójával (288. sz.); a magyar főurak pártfogása alatt álló, külföldi főuraktól független (290. sz.), ill. még függő (291. sz.) zsidók 1736. évi összeírását, amelyből kiderül, hogy Sopron vármegyében a legtöbb zsidó az Esterházyak, aztán a Batthyányak és a Pálffyak pártfogása alatt élt. Tanulságos Házi Jenő bevezető tanulmánya („A budai zsidók sorsa 1686-ban”), amely alcíme szerint közelebbről is érdekel bennünket: „Miként ünnepelte meg Sopron Buda visszafoglalását?” Soproni szempontból még kiegészítendő, hogy Kroy(h)er János mészáros 1769-ben az általa alapított mészárostársulat (*cumbenie*) nevében is intézkedik (373. sz.).

Néprajzi szempontból érdemel figyelmet az ún. zsidóeskü 1752. évi szövege (305. sz.). Az oklevéltár XIV. kötetének ismertetésekor (SSz. 1973, 284–5) már felhívtuk a figyelmet a zsidóeskü 1759. és 1769. évi szövegére (MZsOkl. 14: 160., 502. sz.). A három német esküszöveg fordítás héberből, de nem azonos szövegű. A most közölt 1752. évi szövegnek ún. átokformulája helyezi a legsúlyosabb büntetést kilátásba az eskü megszegőjének, többek között akkor gyógyíthatatlannak tartott betegségeket, mint a köszvényt (*Gicht*), háromszoros leprát (*3 Aussatz*), eskórt (*hinfallende Krankheit*), háromszori vérköpést, ill. vérfolyást (*3 Blutgang*) és háromszori gutaütést (*3 Schlag*).

Ugyancsak a XIV. kötet ismertetésekor hívtam fel a figyelmet a *marok* nevű lómértékre. A mostani kötet anyagában szereplő adatok hiányoznak a tárgymutatóból (314., 315., 330., 335. sz.), pedig az elsőből megtudjuk, hogy a marok 1757-ben 4 bécsi kőműves-, ill. ácshüvelykkel volt azonos: „jede faust 4 Wiener werckzoll, wie solche bey denen maurern und zimmermeisteren nach ihren maasstaab auszumessen gebrauchlich in sich halten”. 1 bécsi hüvelyk, pontosan 2,63401 cm (vö. Alberti, Hans-Joachim v.: *Mass und Gewicht*. Berlin, 1957, 228), 1 marok tehát felkerekítve 15, 54 cm, amennyi egy ökölbe szorított férfimark szélessége. A pontos mérésre a hadseregnek szállított lovak körüli visszaélések miatt volt szükség, amire kötetünk is szolgált adalékokat.

A 255. sz. forrásban szereplő, nem azonosított *Betschacz* helynév (a helynévmutatóban tévesen: *Botschacz*)

Versec német *Werschatz* nevének bajor–osztrák nyelvjárási átírása.

Mollay Károly

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Németh Alajos ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 811 00 Bratislava-Petrzalka, Iskerniková ul. 17.

Verő Mária gimn. tanuló, Sopron, Május 1. tér 21–23.

Jurkovic Milos ny. múzeumigazgató, 809 00 Bratislava-Kramáre, Jelsová ul. 3.

Dr. Fried István tud. kutató, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár.

Fábján Lajos, a Nyugatdunántúli Intézőbizottság titkára, Sopron, Vörösmarty u. 9.

Dr. Domonkos Ottó múzeumigazgató, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum.

Dr. Gömöri János muzeológus, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum.

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, Budapest, ELTE Német Tanszék.

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21/23.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

96 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Hiller, Stefan–Németh, Alois: Chronik des Krieges und der Befreiung (Ödenburg, 1941–45) IV. Teil
Fogarassy, Ladislaus: Memoiren des Freischärlerkommandanten Viktor Maderspach III. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Verő, Maria: Geschichte der Ödenburger Kammgarnspinnerei (1933–1976)

Kleine Mitteilungen

Jurkovic, Milos: Das Ödenburger Lyzeum während des Ersten Weltkrieges

Fried, Stefan: Das Andenken von Karl Georg Romy in Ödenburg

Fábján, Ludwig: Die Nutzung des Wolfser Heil- und Mineralwassers

Hárs, Josef: Randbemerkungen zu einem Quizspiel

Domonkos, Otto: Die Erteilung des Csatkai-Preises für die Jahre 1976 und 1978

Kulturelles Leben in Ödenburg

Gömöri, Johann: Die neue ständige archäologische Ausstellung des Ödenburger Museums

Bücherschau

Mollay, Karl: Scheiber, Alexander (red.): Monumenta Hungariae Judaica tomus XVII (1431–1770).
Budapestini, 1977

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

E fejezet címe Németh Alajostól származik. Itt az Organisation Todt-ról (O. T.) van többször szó. Ezt a hadicélok szolgálatába állított katonai munkaszervezetet Fritz Todt német mérnök és náci politikus állította fel 1938-ban, eredetileg a birodalmi autópálya (Reichsautobahn) építésére. A háború végéig katonai szervezetként működött. Névadója 1942-ben lezuhant.

2 (Megjegyzés - Popup)

Az egykori Katolikus Kör helyiségeiben működik ma a Soproni Ruhagyár Ruhaipari Tanulóiskolája. Erről az épületről van szó.

3 (Megjegyzés - Popup)

Ma a Kisipari Szövetkezetek Művelődési Háza.

4 (Megjegyzés - Popup)

A házak helyén áll ma az ABC, illetve építették újjá a Lenck-házat átjárósan a Szent György utca felé. A kisebb házakat nem építették újjá, hanem a régi várfalakat bontakoztatták ki.

5 (Megjegyzés - Popup)

A Csengery utca egykori 2. számú házáról van szó.

6 (Megjegyzés - Popup)

Az áldozatok névsorát az eredeti feljegyzések alapján közöljük. Ez azért is szükséges, mert minden kis adat is (amely esetleg egyébként lényegtelennek tűnhet) hozzásegíthet személyek azonosításához.

7 (Megjegyzés - Popup)

A Zita-otthon helyén ma a Kőfaragó téri lakótelep házai állnak.

8 (Megjegyzés - Popup)

Itt egy tanácskozás ismertetése és kommentálása következik, amely ma már nem érdekes. Már akkor halva született dolog volt, hiszen Prónay a Lajtabánság kikiáltásával Friedrichéket megelőzte.

9 (Megjegyzés - Popup)

Ezt az alcímet, amely eredetileg így hangzik: „Hogyan halt meg Sátory és Vámosy”, kivételesen kijavítottuk. Maderspach ugyanis összetévesztette Sátory Lászlót, aki Kismartonban meg sem fordult és akit Prónay Felsőpulyán főbelövetett, Losonczy Antallal. A másik név helyes (Vámosy Tibor).

10 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich október 4-én érkezett Kismartonba és október 18-án távozott onnan, amikor a Héjjas-felkelők a

Friedrich-felkelőket megtámadták. Ezért Maderspach időmeghatározása legalább is bizonytalan.

11 (Megjegyzés - Popup)

A Lajtaújfaluat megszállva tartó Bundesheer felderítő kerékpáros járőre a Lajtaújfalu–Szarvkő–Szarazvám felé vezető út kereszteződésénél Lossonczyt lelőtte, Vámosst pedig halálosan megsebesítette, a közeli malomban tartózkodó és a lövésekre előrohánó győri diákfelkelők elől pedig idejében elmenekült. (Missuray 310–314.)

12 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen Halmay Tibor. Az említett időben a szentmargitbányai felkelőgarnizon parancsnoka volt, a kismartoni felkelők élére nyilván akkor került, amikor a királypuccs idején az Ostenburg-zászlóaljhoz csatlakoztak.

13 (Megjegyzés - Popup)

Az eddigi irodalom szerint Maderspach 1921. szeptember 24-én adta át az V. felkelőhadserg parancsnokságát Gebhardt századosnak, felkelői Nagymartont szept. 16-án szállták meg. Prónay a parancsnokváltásról nyilván még nem értesült, az Ostenburg által patronált felkelők csak Lajtabánság kikiáltása után ismerték el fővezér gyanánt. (Főleg azért, mert Lajtabánság proklamálásában Friedrich Istvánt megelőzte). Maderspach ott is rosszul emlékszik, hogy Prónay a II. „felkelőhadserg” parancsnokává nevezte ki, mert ezt a számot a Budaházy-csoport kapta meg. A nagymartoni és kismartoni járásban állomásozó V. „felkelőhadserg” parancsnoka pedig Gebhardt százados lett.

14 (Megjegyzés - Popup)

A nyugat-magyarországi kérdésről van szó. Maderspach valószínűleg egyes antanttiszték magánvéleményére támaszkodik.

15 (Megjegyzés - Popup)

Tévedés. 1921. október 19. esett szerdai napra.

16 (Megjegyzés - Popup)

Október 20-án, amikor a kismartonvidéki felkelők is Nagymartonban gyülekeztek Héjjasékkal történt összetűzésük után. Maderspach mind a két részlegnek Nagymartonban adta ki a parancsot, helyesebben közvetítette Ostenburg parancsát.

17 (Megjegyzés - Popup)

Habár Maderspach 1921. szeptember 24. óta nem a felkelőknél, hanem az Ostenburg-zászlóaljnál működött, most is saját különítménye gyanánt emlegeti őket.

18 (Megjegyzés - Popup)

Nyilvánvalóan emlékezetből papírra vetett szöveg.

19 (Megjegyzés - Popup)

Ez a fenti napiparancsnak a Magyarság 28. számába átcsúszott és az alcím által kettévágott befejezése.

20 (Megjegyzés - Popup)

Nem valószínű, hogy egy kivételével minden soproni születésű felkelő leszerelt volna. Ifj. Krug Lajos is ott volt Budaörsnél!

21 (Megjegyzés - Popup)

Gebhardt százados (ekkor már őrnagy) 15 tiszttel a királyi testőrségbe jutva, kivált az V. tisztszázadból.

22 (Megjegyzés - Popup)

Helyesbítés: Hegedűs altábornagyot csak Gorton tábornok fogadta, mivel Ferrario Budapesten, Hamelin pedig Párizsban tartózkodott. Gauthier ezredes viszont jelen volt Sopronban.

23 (Megjegyzés - Popup)

Lőrinczy tábornok.

24 (Megjegyzés - Popup)

Pontosan: a szombathelyi tüzérosztály Pinnyén és Nagylozson állomásozó 1. és 2. ütege.

25 (Megjegyzés - Popup)

Pontosan: Az 5/I. zászlóalj Fertőhomok–Hegykő körletéből. Lásd bővebben Fogarassy László: IV. Károly második restaurációs kísérletének katonai története. A „budaörsi csata”. Hadtörténelmi Közlemények 1971, 314–341.

26 (Megjegyzés - Popup)

Célzás arra, hogy annakidején a Duna jegén gyülekeztek azon országgyűlésen résztvett nemesek, akik Hunyadi Mátyást királlyá választották.

27 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben így. A reggel elsőnek induló menetrendszerű gyorsvonatról van szó. (Elnagyolt fogalmazás.)

28 (Megjegyzés - Popup)

Mária Terézia rend lovagja. (Szedési hiba történt.)

29 (Megjegyzés - Popup)

Ikrény.

30 (Megjegyzés - Popup)

Lőrinczy tábornokot Maderspach a kihagyott részletekben sem említi, nyilván nem kereste föl.

31 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Esterházy Lujza. 1921-ben Sopronban tartózkodott, mint Ostenburg menyasszonya. (Az eljegyzés később felbomlott.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Gebhardt Pál ny. pénzügyi főtanácsos 1964. július 2-án Szombathelyről a jegyzetek szerkesztőjéhez írt levelében közölte, hogy a Maderspach-féle cikksorozatra nem emlékszik, csak egyik cikkére, amelyben azt állította, hogy a királyi vonaton egy beszélgetést a király, Andrássy és társai közt kihallgatott. Ezt kétségbevonja, mivel a testőrség által őrzött királyi kocsiba aligha léphetett be. Mivel azonban Maderspach további szövegéből az is kiderül, hogy Komáromtól már nem a király kocsijában tartózkodott, valószínű, hogy Gebhardt tart. őrnagy négy évtized távlatában nem emlékezett pontosan.

33 (Megjegyzés - Popup)

A döntés helyes volt, mert Budapesten riadóztatták a folyamórséget és a „Szeged” őrnaszádot is készenlétbe helyezték.

34 (Megjegyzés - Popup)

A többszám talán a szedő elírása. A budaörsi csatában egyetlen egy kormányüteget fogtak el a királyi csapatok (Törökugratónál).

35 (Megjegyzés - Popup)

A hadműveletekről Ostenburg ezredes részletesen vall: Somogyi István: Hartensteintől Funchalig. Bp. 1936, 107–110. Ezekben az Ostenburg csapatokon kívül a soproni 5/I. (Renner) és győri 4/I. (Bozó) zászlóaljok és a Sopronból Fertőhomok–Hegykőre kivont két üteg is résztvett. Budaörsnél Ostenburg szerint két kormányüteg tüzelt rájuk.

36 (Megjegyzés - Popup)

Az előzőleg kihagyott három mondatban, amely nem fontos, utalás van, amiből tudjuk, hogy Tálós Endréről van szó.

37 (Megjegyzés - Popup)

Ostenburg fenti vallomása szerint Hegedűs altábornagy 10–11 óra közt indult el Budára mozdonyon és 13 óra 30 perckor tért onnan vissza.

38 (Megjegyzés - Popup)

Maderspach itt – élve a szépírói fantázia jogával – minden előzetes magyarázat nélkül, mintha lázálmát írna le. Csak utólag tudjuk meg, hogy sisakját ért srapelrepesz-találat miatt elkábult, illetve eszméletét veszítette. Csak az első két mondatot hagytuk meg.

39 (Megjegyzés - Popup)

A foglyul ejtett nagyobbik részleg viszontagságait lásd Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók

mozgalmai a két világháború között. Sopron, 1975, 106–110.

40 (Megjegyzés - Popup)

A további leírásból világos, hogy Nagytétényről van szó.

41 (Megjegyzés - Popup)

Elírás: „Törökbálint” értendő és nem Bia-Torbágy.

42 (Megjegyzés - Popup)

A kiegészítő szöveget gyakorlati okokból jónak láttuk kivételesen – elütő szedéssel – az eredeti szövegbe iktatni. Az október 24-i eseményekről van szó. Vö. Folkusházy Lajos–Bengyel Sándor: Az 1921. évi októberi királylátogatás katonai műveleteinek leírása. Bp., 1922, 101–102.

43 (Megjegyzés - Popup)

Körner Guidó ezredes (Hadtörténelmi Levéltár, Bp. VKF 1921. októberi hadrend). Nem volt rokona Theodor Körner osztrák ezredesnek, a későbbi osztrák szövetségi elnöknek.

44 (Megjegyzés - Popup)

E szállítmányok október 28-án érkeztek meg a kenyérmezei fogolytáborba (Hiller 110).

45 (Megjegyzés - Popup)

Krug azonban a látogatók közt megemlíti még Dinich (később Dénesfay-Dinich) Vidor nemzetgyűlési képviselőt, gróf Esterházy Lujzát és az amerikai Vöröskereszt kiküldöttjeit.

46 (Megjegyzés - Popup)

Csak 1921. november 20-án térhettek vissza Sopronba.

UTÓSZÓ. A befejező cikk „Teljes a jogrend és a konszolidáció” címmel a „Magyarság” 1926. évi 38. számában jelent meg. Sajnos, történelmi szempontból semmi fontosat nem tartalmaz, ez lényegében Maderspach Viktor polémiája Hermann Miksával ma már aktualitásukat veszített politikai kérdésekről. Itt csak annyit, hogy nem ő volt az oka, hogy a soproni főiskolások olyan sokáig sínylődtek a kenyérmezei táborban. A népszavazásról egyáltalán nem emlékszik meg.

Nagyon valószínű, hogy amikor Maderspach Viktor cikksorozatát könyvalakban is ki akarta adni, azt javította és részben átdolgozta. Levéltári adatok azonban nem nagyon álltak rendelkezésére.

47 (Megjegyzés - Popup)

Varga József, (szül. 1915.) 1934 óta a Fésüsfonó dolgozója szíves közlése.

48 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vállalat levele a városhoz és a kormányhoz a gyárépítés szándékáról, 1933. márc. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3408/1933).

49 (Megjegyzés - Popup)

A város levele egy (meg nem nevezett) miniszterhez (fogalmazvány) a gyár szükségességéről, GySmL. 2. sz. (Sopron) (132572/1933).

50 (Megjegyzés - Popup)

A városi mérnöki hivatal átirata 3 polgármesternek városrendezési szempontokról, 1933. ápr. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (5272/1933).

51 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalatának átirata a polgármesterhez az energiaszükségletről, 1933. márc. 6., GySmL. 2. sz. (Sopron) (iktatószám nélkül).

52 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vállalat levele a városhoz a vámkérdésről és az Ágfalvi úti telekről, 1933. júl. 5., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10230/1933) és a vöslai vállalat levele a városhoz az előző levél módosításáról, 1933., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10891/1933).

53 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1933. júl. 30., Fonal-gyárat akar létesíteni egy magán-cég Sopronban.

54 (Megjegyzés - Popup)

A város hirdetménye a gyáralapítás anyagi támogatásáról, 1933. aug. 4., GySmL. 2. sz. (Sopron) (132572/1933).

55 (Megjegyzés - Popup)

A város feltételeinek felsorolása (két változatban) és az erről szóló határozat, 1933. aug., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10891/1933).

56 (Megjegyzés - Popup)

A város a határozat jóváhagyását kéri a minisztériumoktól, 1933. aug. 25., GySmL. 2. sz. (Sopron) (10230/1933).

57 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vállalat ügyvédje a városnak a kölcsönről, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933) és a polgármesterhelyettes levele a Nemzeti Bankhoz a kölcsön ügyében, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933). Az előző levél javított változata, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933).

58 (Megjegyzés - Popup)

A város a főispán támogatását kéri, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13191/1933) és üzenet az

előző levél szükséges módosításáról, 1933. aug. 31., GySmL. 2. sz. (Sopron) (iktatószám nélkül).

59 (Megjegyzés - Popup)

A város előírásai a munkások balesetvédelméről; Zách József kertész pere, 1933. szept. 20., GySmL. 2. sz. (Sopron) (1755/1933).

60 (Megjegyzés - Popup)

Hirdetmény a soproni újságokban a gyár alapításáról 1933. okt. 17–19.

61 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vezérigazgató levele az energiaellátásról a polgármesternek, 1933. okt. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16086/1933) és a polgármester válasza, 1933 vége–1934 eleje, GySmL. 2. sz. (Sopron) (16086/1933).

62 (Megjegyzés - Popup)

A városi erdőmester elszámolása a polgármesternek a kiadott anyagokról, 1934. aug. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (13740/1934).

63 (Megjegyzés - Popup)

Tirnitz József: A Soproni Fésűsfonógyár munkásainak sztrájkja 1935-ben (adatközlés), SSz. 1961, 141–148.

64 (Megjegyzés - Popup)

A belügyminiszter levele a városnak a segélyről, 1934., GySmL. 2. sz. (Sopron) (04014/1934).

65 (Megjegyzés - Popup)

A kereskedelmi és pénzügyminiszter jóváhagyása a gyár támogatásáról, 1934. szept. 26., GySmL. 2. sz. (Sopron) (15466/1934) és a belügyminiszter jóváhagyása, 1934. szept. 18., GySmL. 2. sz. (Sopron) (127512/1934).

66 (Megjegyzés - Popup)

A város Világítási és Erőátviteli Vállalatának levele az áramszolgáltatásról, 1934. szept. 20., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16954/1934).

67 (Megjegyzés - Popup)

l. a 6. lábjegyzetet.

68 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vállalat levele a fésült szalag szállításának nehézségeiről, 1934. nov. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (17557/1934). A polgármester a kereskedelemügyi minisztertől a fésűs szalag szállításának megkönnyítésére közbenjárást kér, 1934. nov. 9., GySmL. 2. sz. (Sopron) (17557/1934)

69 (Megjegyzés - Popup)

A segély indoklása (jegyzőkönyv-kivonat), 1334., GySmL. 2. sz. (Sopron) (401748/1934). Határozat a segély állami feltételeiről, 1933., GySmL. 2. sz. (Sopron) (49708/1933). A vöslaiaknak adott segély elszámolása, 1934. nov. 9., GySmL. 2. sz. (Sopron) (16754/1934). A polgármester utasítása a segély kiadásáról, 1935. márc. 13., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3079/1935).

70 (Megjegyzés - Popup)

A vállalat ügyvédje közli, hogy a feltételeket teljesítették 1935. febr. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3079/1935).

71 (Megjegyzés - Popup)

l. az 1. lábjegyzetet.

72 (Megjegyzés - Popup)

A város a vasúttól kéri az elengedett összegek elszámolását, 1935. febr. 27., GySmL. 2. sz. (Sopron) (3301/1835). A vasút válasza a város levelére a várható költségekről, 1935. ápr. 23., GySmL. 2. sz. (Sopron) (6528/1935). A város levele a vasúthoz, a kimutatás nem szükséges, 1935. júl. 5., GySmL. 2. sz. (Sopron) (6528/1935).

73 (Megjegyzés - Popup)

Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Összeállította Horváth Zoltán. Sopron, 1964.

74 (Megjegyzés - Popup)

A vöslai vállalat nyilatkozata a segély esetleges visszafizetéséről, 1935. jan. 3., GySmL. 2. sz. (Sopron) (20941/1935) és l. a 23. lábjegyzetet.

75 (Megjegyzés - Popup)

l. az 1. lábjegyzetet.

76 (Megjegyzés - Popup)

l. a 13. lábjegyzetet.

77 (Megjegyzés - Popup)

l. a 7. lábjegyzetet.

78 (Megjegyzés - Popup)

Hétfői Újság, 1935. márc. 26., Ma reggel 6 órakor sztrájkba léptek a soproni vöslai gyár munkásai.

79 (Megjegyzés - Popup)

Csépányi Dezső: Az ellenforradalmi rendszer munkásellenes politikája 1935–39., Bp. 1972.

80 (Megjegyzés - Popup)

Medgyesi Kornél (szül. 1918.), 1942 óta a Fésüsfonó tisztviselője.

81 (Megjegyzés - Popup)

l. a 16. lábjegyzetet.

82 (Megjegyzés - Popup)

l. a 32. lábjegyzetet.

83 (Megjegyzés - Popup)

Fekete Ferenc: A soproni textilipar 25 éve. SSz. 1970, 325–339.

84 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1935. márc. 27., Sztrájkba lépett a Vöslai Fésüsfonó 150 munkása.

85 (Megjegyzés - Popup)

l. a 32. lábjegyzetet.

86 (Megjegyzés - Popup)

l. a 33. lábjegyzetet.

87 (Megjegyzés - Popup)

l. a 16., 31., 37. lábjegyzeteket.

88 (Megjegyzés - Popup)

l. a 31. lábjegyzetet.

89 (Megjegyzés - Popup)

l. a 31. lábjegyzetet.

90 (Megjegyzés - Popup)

l. a 16., 26. lábjegyzetet.

91 (Megjegyzés - Popup)

l. a 37. lábjegyzetet.

92 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. SSz. 1968, 193–229.

93 (Megjegyzés - Popup)

l. a 31. lábjegyzetet.

94 (Megjegyzés - Popup)

l. a 31. lábjegyzetet.

95 (Megjegyzés - Popup)

l. a 33., 36. lábjegyzeteket.

96 (Megjegyzés - Popup)

A soproni ipar 100 éve, 1848–1948. Kiadásért felel Gereben Béla. Sopron, 1948.

97 (Megjegyzés - Popup)

Volksstimme, 1976. nov. 12.: Gerüchte um Vöslauer Werkwohnungen. – Ez a tanulmány az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny 4. helyét (1977), a Kisfaludy-napok arany fokozatát (1977) és a „Szülőföldünk” megyei honismereti pályázat 1. helyét (1977) érdemelte ki. – A szerző köszönettel adózik az őt mindenben segítő levéltárosoknak.

98 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső: Líceumi diákélet a század elején. SSz. 1973, 154–68.

99 (Megjegyzés - Popup)

Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1950 között. SSz. 1976, 1–20.

100 (Megjegyzés - Popup)

Jurkovic Milos: A soproni tanintézetek szlovák diákjai. SSz. 1967, 357–361.

101 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Endre: Az első világháború diák-katonái. SSz. 1977, 69–74.

102 (Megjegyzés - Popup)

A világháború alatti színházra vö. Csatkai Endre: A soproni színészet története 1841–1950. Sopron, 1960, 15.

103 (Megjegyzés - Popup)

Rumy Károly György soproni évei. SSz. 1963, 69–76; Rumy Károly György soproni vonatkozású gyűjteménye. Uo. 282–284.

104 (Megjegyzés - Popup)

Rumyról több helyütt, különböző szempontú dolgozatokat írtunk: Rumy Károly György, a kultúrközvetítő.

Filológiai Közlöny, 1963, 204–218; Rummy és Ján Kollár kapcsolatai. Helikon 1967, 114–118; Karl Georg Rummy und Weimar. Arbeiten zur deutschen Philologie. Debrecen 1970, 47–46; Rummy Károly György idézése. Új Forrás, 1972, 131–136.

105 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy Ferenc és Rummy Károly György kapcsolatairól a Kazinczy-levelezés tanúskodik. Az adatokat részben dolgozza föl Szögi Ferenc; Rummy Károly György, a magyar irodalom ismertetője. Bp., 1934.

106 (Megjegyzés - Popup)

Vö. tölünk: Kis János klasszicizmus. SSz. 1974, 345–351; Soproni diákok klasszicizmus. Uo. 1977, 76–81.

107 (Megjegyzés - Popup)

Petrovic, Kosta: Istorija Srpske pravoslavne velike gimnazije Karlovacke. Novi Sad, 1951.

108 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Német polgárság magyar földön. (A soproni Petz-család). Filológiai Közlöny, 1970, 335–342.

109 (Megjegyzés - Popup)

Tanítóm neve Napjára. 1812. T. T. Rummy Károly György Úrhoz. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (MTAK Ki) 8-r. 206/172.

110 (Megjegyzés - Popup)

Kedveskedő 1821–12. sz. 89–91.

111 (Megjegyzés - Popup)

MTAK Ki Ms. 10667. Dissertationes III. f. 28–33.

112 (Megjegyzés - Popup)

Butsú-vétel Tisztelendő Tudós Rummy Károly Professor Úrtól. A' Sopronyi Ev. Gymnasiumba a' Philosophiának eddig volt Rendes Tanítójától, midőn onnét a' Keszthelyi Georgiconba Oeconomia Professornak kiindult. October 20-án 1813. Eszt A' S. M. T. (Soproni Magyar Társaság) nevében Horváth János.

113 (Megjegyzés - Popup)

Ad Clariss. Doctiss. Prof. Carolum Rummy die valedictionis ... MTAK Ki. i. h.

114 (Megjegyzés - Popup)

Pröhle Jenő közlése: Rummy szorgalmára jellemző, de kevésbé ismert tény, hogy soproni munkálkodásának nevezetes évében működik az iskolában – nyilván jénai mintára – Societas latina is, melynek „Director ac

Praeses"-e Rummy. Ennek a societasnak az ünnepélyén hangzott el a botrányt kiváltó előadás Gusztáv Adolf svéd királyról 1813. június 7-én. Ennek valószínűleg egyetlen dokumentumát éppen az említett Biberauer Mihály, később kőszegi ev. lelkész (1790–1859) dédunokájának, Bodoky Richárdnak gyűjteménye őrizte meg. L. Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Bp., 1963, 155.; ahol egyébként egy további adat is található Rummy soproni utóéletéről.

115 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1978, 40–53.

116 (Megjegyzés - Popup)

Fábján Lajos: Kisházi Ödön. SSz. 1977, 369–371.

117 (Megjegyzés - Popup)

Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság (továbbiakban: NyIB) ülésének jegyzőkönyve; továbbá Kisalföld 1963. jún. 27. Gimes Endre: Balf fürdő. Útikalauz. Győr, 1977, 43.

118 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. letéti anyaga: NyIB. 116/1963.

119 (Megjegyzés - Popup)

A NyIB ülésének jegyzőkönyve.

120 (Megjegyzés - Popup)

A NyIB ülésének jegyzőkönyve: Szombathely 1964. okt. 27; Sopron, 1966. ápr. 13.

121 (Megjegyzés - Popup)

Az Egészségügyi Minisztérium szervezetében működő Országos Gyógyfürdőügyi Igazgatóság 1978. április 1-től az „Országos Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság” megnevezést viseli (546/1978. EÜ. Min.–Eü. K. 9.).

122 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. letéti anyaga: NyIB. 23/1967.

123 (Megjegyzés - Popup)

A Rádió- és Televízióújság 1978. évi 51. számában olvasható a Tv dec. 24-i, vasárnapi 1. műsorában: „A Mi Sulink. Vetélkedő tudományból, kultúrából, sportból. „Küzdő” felek: a soproni és a székesfehérvári József Attila Gimnázium. Szerkesztő: Pomezanski György. Műsorvezető: Déri János. Gyártásvezető: Nepper Péter. Rendező: Albert József és Szélyes Zoltán, vezető rendező: Csányi Miklós.” Az adás 11.15-kor kezdődött és 12.45-ig tartott.

124 (Megjegyzés - Popup)

A kiállítást 1977. július 9-én Verő Gábor, a Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Közművelődési

Főosztályának osztályvezetőhelyettese nyitotta meg és dr. Erdély Sándor, Sopron tanácselnöke vette át a város nevében.

125 (Megjegyzés - Popup)

Sedlmayr János: A soproni Fabricius-ház helyreállítása. Műemlékvédelem, 1–8.

126 (Megjegyzés - Popup)

Rendező Nováki Gyula. Forgatókönyv-írók: Őskor: Nováki Gy., római kor: Póczy K.; népvándorlaskor: Bóna I., Török Gy.; honfoglalás kora: Dienes I.; középkor: Nováki Gy. (Domonkos Ottó, Holl I.: Mollay K. adatainak bedolgozásával).

127 (Megjegyzés - Popup)

Dávidné Askercz Éva: Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban. Arrabona. 1976, 89–143.

128 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Két új régészeti kiállítás Sopronban és a helyreállított várostorony. SSz. 1974, 372–379.

129 (Megjegyzés - Popup)

Az ásátásokat a soproni Liszt Ferenc Múzeum, az OMF, az MTA Régészeti Intézet, a BTM, a győri Xantus János Múzeum és a Mosonmagyaróvári Hansági Múzeum kutatói végezték.

130 (Megjegyzés - Popup)

Barb Alfons a korai vaskorinak meghatározott bronzleletről: Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1937.

131 (Megjegyzés - Popup)

Gallus Sándor: A soproni Burgstall alakos urnái. Bp., 1934.

132 (Megjegyzés - Popup)

Szakál Ernő: Jupiter, Juno és Minerva szobrai a Fabricius-ház kőtárában. Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 47–63. Az itt közölt irodalmon kívül a korábbi rekonstrukcióra vö.: Praschniker, Camillo: Die kapitolsche Trias von Ödenburg-Sopron. Jahreshefte des Österr. Arch. Inst. 1937, 111–133.

133 (Megjegyzés - Popup)

Bóna István: Cundpald fecit. A petőházi kehely és a frank térítés kezdetei a Dunántúlon. SSz. 1964, 127–141, 218–233, 319–328; Acta Arch. Hung. 1966, 279–325.

134 (Megjegyzés - Popup)

Póczy Klára: Scarbantia városfalának korhatározása. Arch. Ért. 1967, 137–153.

135 (Megjegyzés - Popup)

Holl Imre: Sopron középkori városfalai. Arch. Ért. 1967; 155–183; 1968, 1971, IV. Arch. Ért. 1973;
Kissné Nagypál Judit: Sopron városfalairól. Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 87–124.

136 (Megjegyzés - Popup)

Póczy Klára: Acta Arch. Hung. 1971, 93–110.

137 (Megjegyzés - Popup)

Gábler, Dénes: Der römische Gutshof von Fertőrákos-Golgota. Acta Arch. Hung. 1973, 140–176.

138 (Megjegyzés - Popup)

Gábler, Dénes: Römerzeitliche Villa von Szakony-Békástó. Archäologische Forschungen 1969. Bp., 1971.

139 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Korai császárkori és Árpád-kori település ... Sopronban. Arrabona 1973.

140 (Megjegyzés - Popup)

Sz. Póczy Klára: Scarbantia Bp., 1977.

141 (Megjegyzés - Popup)

Városház u. (Mozi), Fő tér, Fabricius-ház 1971–73, Tábornok-ház, Új utcai ásítások, Városház udvara,
Előkapu 1971–1974, Hátsókapu.

142 (Megjegyzés - Popup)

T. Szőnyi Eszter: SSz. 1977, 340–345 és az Arrabona még meg nem jelent 1977–78. évi számában.

143 (Megjegyzés - Popup)

Tóth István: SSz. 1971, 214–226.

144 (Megjegyzés - Popup)

Gábler Dénes: Arrabona 1965, 5.

145 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Endre: Vigilius episcopus Scaravaciensis. Acta Arch. Hung. 1974, 269; SSz. 1977, 320–326.

146 (Megjegyzés - Popup)

Bóna István: SSz. 1960, 235–241, 1961, 131–140, 1963, 136–U. a. A középkor hajnala Bp. 1974.

147 (Megjegyzés - Popup)

Tomka Péter: Acta Arch. Hung. 1980 (nyomás alatt).

148 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: Avar sírok a Sopron–Pozsonyi úti homokbányában SSz: 1958, 166–167.

149 (Megjegyzés - Popup)

Török Gyula: Sopronkőhida IX. sz-i temetője. Fontes Arch. Hung. Bp. 1973.

150 (Megjegyzés - Popup)

Tomka Péter: Arrabona 1969, 59–93.

151 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: SSz. 1973, 239–255.

152 (Megjegyzés - Popup)

Fodor István: MNM. (Nováki Gyula ásatása).

153 (Megjegyzés - Popup)

Dienes István: A honfoglaló magyarok Bp., 1972.

154 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János ásatása (feldolgozás alatt).

155 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: Acta Arch. Hung. 1964, 99–149; Tomka Péter: Magyar Műemlékvédelem, 1973–1974. Bp. 1977. 65–85; U. a. Acta Arch. Hung. 1976, 391–409.

156 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Arrabona 1973, 69–123, U. a. Acta Arch. Hung. 1976, 411–424.

157 (Megjegyzés - Popup)

Kissné Nagypál Judit: Sopron városfalairól. Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. Bp. 1977, 87–124. A korábbi irodalommal.

158 (Megjegyzés - Popup)

Vö. 18. jegyzet.

159 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc: Magyar Műemlékvédelem 1967–1968. Bp. 1970, 95–123.

160 (Megjegyzés - Popup)

A város 3 pontján kerültek pl. elő a XIII–XIV. sz.-i kőházak alatt faépületek maradványai.

161 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc: A soproni Ó-zsinagóga Bp., 1978. 176 l..

162 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: A soproni középkori zsinagóga és rituális fürdő (Új u. 22–24) régészeti feltárása. Kézirat.

163 (Megjegyzés - Popup)

Tervezőjük dr. Boreczky László KMI.

164 (Megjegyzés - Popup)

Hallstatt-kor: Patek Erzsébet, *La Téne-kor:* Jerem Erzsébet, *Római kor:* Sz. Póczy Klára, *Germánok:* Tomka Péter; *avarok, IX. század, honfoglaláskor, Árpád- és Középkor:* Gömöri János: Közreműködtek még: T. Szőnyi Eszter a római temetkezési szokások megírásával, Tóth Sándor, Szőke Béla Miklós, Tompos Ernő, Dávid Ferenc a szakterületüket érintő kérdésekben való szaktanácsadással.

165 (Megjegyzés - Popup)

Szőke Imre csoportja. A maketteket Szigeti József készítette. A 4. teremben elhelyezett metszetfalat Szalai Zoltán konzerválta és irányításával építettük be a kiállításba. A VI. teremben bemutatott vaskohó kiemelését és a kiállításba való felállítását Gömöri János irányította. A faragott köveket az OMF soproni kőfaragóműhelyének dolgozói építették be. A régészeti leletek konzerválását, restaurálását a soproni Liszt Ferenc Múzeum, a győri Xantus János Múzeum és az MTA Régészeti Intézet restaurátorműhelyei végezték. A zsinagóga faleleteit zömmel a KMI központi restaurátor műhelyében konzerválták, a nemeskéri vaskohót az ásató régész útmutatásai alapján Salamon Lajos restaurátor (Nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum) rekonstruálta. A kiállításra műtárgyakat kölcsönzött a sopronhorpácsi plébánia (faragott köveket), a lövői, hegykői és röjtökmuzsaji (ebergőci filiája) plébániák (gótikus kelyheket), a Magyar Nemzeti Múzeum (középkori vaseszközöket), a Budapesti Történelmi Múzeum (kőfaragó-szerszámokat) és nem utolsósorban a soproni városi levéltár (okleveleket).

166 (Megjegyzés - Popup)

Az eddig megtelt két vendégkönyv több mint tízezer látogatóról tanúskodik.

167 (Megjegyzés - Popup)

Az MNM szakembereinek lektori véleménye alapján.

168 (Megjegyzés - Popup)

Legkorábbi ismert települési nyom Sopronban a Nándormagaslatról való, az újkőkor késői időszakából, a lengyeli kultúrából (i. e. 2800–2500). Gömöri János: Rég. Füzet. Ser. I. No. 25. (1972) 19. Ezt követően a mostani ÉNY-i lakótelep területén a középső rézkori Balatoni csoport (i. e. 2200–2100) népessége telepedett meg. Jerem Erzsébet: Rég. Füzet. 29 (1976). 15.

169 (Megjegyzés - Popup)

Bóna István: Die mittlere Bronzezeit Ungarns... Bp. 1975, Kovács Tibor: A bronzkor Magyarországon Bp. 1977.

170 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Arch. Ért. 1889. 357–

171 (Megjegyzés - Popup)

Patek Erzsébet: Arch. Ért. 1976, 3–28.

172 (Megjegyzés - Popup)

Gallus S.: i. m.

173 (Megjegyzés - Popup)

Pusztai Rezső: Rég. Fü. 23. (1970) 10.

174 (Megjegyzés - Popup)

A Hallstatt és La Tène-kori falunak eddig 82 objektumát tártuk fel. Összesítő ásatási térképe és a feltárt házak makettjei a 2. terem ablakfülkéjében láthatók.

175 (Megjegyzés - Popup)

Pusztai Rezső első leletmentése után Jerem Erzsébet ásatása. Vö.: Delta 1978, 1. szám, 23–26. Sárvári Márta cikke.

176 (Megjegyzés - Popup)

Sopron leghíresebb kelta lelőhelye az 1880-as években feltárt Bécsi-dombi kelta temető. Az újabb ásatások közül legjelentősebb az ibolya-réti kella telep (Krautäcker-lelőhely), ahol a vasművességre utaló salakok is előkerültek. Kohótelepeket az ausztriai Alsópulya (Unterpullendorf), Veperd (Weppersdorf), Doborján (Raiding), Borsmonostor (Klostermarienberg) lelőhelyeken találtak. Vö.: Ohrenberger, Alois-J., Kazimierz Bielenin: Burgenländische Forschungen. Sonderheft II. (Kunnert Festschrift). Eisenstadt 1969. 8–90; Bielenin, K.: Archeologické rozhledy 1971. 336. U. a.: Arch. rozhl. 1968. 524–525; Arch. rozhl. 1074. 283.

177 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Póczy K.: Scarbantia. A kőtárat Alföldy Géza 1963. évi elrendezésében láthatjuk.

178 (Megjegyzés - Popup)

A Hátulsó utcai későrómai temetőről: Tomka Péter Rég. Fü. 19. (1966). 27. A langobardokról és a veszkényi fejedelmi lószerszám veretelésről: Bóna István: A középkor hajnala. Bp. 1974. A Városház utcában (Mozi) hipocaustumos fűtőszerkezetű későantik (germán?) házat is felszínre hozott Tóth Sándor ásatása: Rég. Fü. 24 (1971). 51. A IV. terem közepén állítottuk ki a Liszt Ferenc Múzeum aranyleleteit.

179 (Megjegyzés - Popup)

1974–77-ben a Pannonhalma melletti Tarjánpusztán tártunk fel hasonló, de jobban földbemélyített agyagkohókat. Vö. Arrabona 1977–1978. évi számában Gömöri János jelentését a nyugat-magyarországi vasvidék Győr-Sopron megyei lelőhelyeinek régészeti kutatásáról.

180 (Megjegyzés - Popup)

A VI. teremben mutatjuk be a honfoglalás kori és egyéb Árpád-kori leletek mellett a darufalvi kincset. Vö. Bóna István: SSz. 1962, 227–241, 312–318 és Acta Arch. Hung. 1964, 151–169. Itt állítottuk ki a soproni és sopronhorpácsi Árpád-kori köveket is.

181 (Megjegyzés - Popup)

A város középkori történetére: Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története. In: Csatkai Endre–Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. 39–112. A Fabricius-ház történetére Mollay Károly: SSz. 1964, 1–14, 97–117.

182 (Megjegyzés - Popup)

Michel Zakarias műve.

183 (Megjegyzés - Popup)

1340, 1411, 1530. évekből.

184 (Megjegyzés - Popup)

Csákok, Kőszegiek, Nagymartoniak, Osl nemzetség.

185 (Megjegyzés - Popup)

A kiállítás nyitás napján 12 oldalas leporelló jelent meg 9 ábrával: Sopron és környéke története a vaskorszaktól a XVII. századig. Régészeti kiállítás a Fabricius-házban 1977. címmel.